

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE

HISTORIE PIVOVARNICTVÍ V PLASÍCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Iva Vorlíková

Specializace v pedagogice, obor Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Naděžda Morávková, Ph. D.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 1. června 2017

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji PaedDr. Naděždě Morávkové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a trpělivost při tvorbě mé bakalářské práce. Dále děkuji Mgr. Pavlu Koderovi, Ph. D., a Mgr. Jakobovi Mírkovi, za uvedení do problematiky plaského pivovarnictví a cenné informace. V neposlední řadě mé poděkování patří správě kláštera Plasy, zaměstnancům Plzeňského Prazdroje, pamětníkům a všem zúčastněným.

OBSAH

Úvod	3
1 MĚSTO PLASY	6
2 HISTORIE PLASKÉHO KLÁŠTERA	7
2.1 OSUDY KLÁŠTERA V PRVNÍCH LETECH PO JEHO ZALOŽENÍ	7
2.2 STŘEDOVĚKÁ PODOBA A VÝVOJ KLÁŠTERA DO KONCE TŘICETILETÉ VÁLKY	8
2.3 ROZVOJ KLÁŠTERA PO TŘICETILETÉ VÁLCE, BAROKNÍ PŘESTAVBY, DOPAD JOSEFÍNSKÝCH REFORMEM	10
2.4 ODKOUPENÍ POZEMKŮ BÝVALÉHO PLASKÉHO OPATSTVÍ RODINOU METTERNICH, SOUČASNÁ PODOBA KLÁŠTERA	13
3 PIVOVARNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	15
4 CÍRKEVNÍ PIVOVAR V PLASÍCH.....	19
4.1 POČÁTKY PIVOVARNICTVÍ V PLASÍCH, NEJSTARŠÍ ZMÍNKY PIVOVARU, 16. A 17. STOLETÍ.....	19
4.2 CÍRKEVNÍ PIVOVAR V 18. STOLETÍ, PŘESTAVBA A MODERNIZACE OBJEKTŮ PIVOVARU V 18. STOLETÍ	25
4.3 KRČMY, HOSTINCE A DALŠÍ ZAŘÍZENÍ ŠENKUJÍCÍ PLASKÉ PIVO V DOBÁCH FUNGOVÁNÍ KLÁŠTERA A JEJICH OSUDY PO JOSEFÍNSKÝCH REFORMÁCH	31
5 PLASKÉ PIVOVARNICTVÍ, VYUŽITÍ AREÁLU, STATKŮ A INVENTÁŘE KLÁŠTERA MEZI LETY 1785–1826. PODROBNĚJŠÍ SONDA NAPŘÍČ KLÁŠTERNÍM BOHATSTVÍM.	36
6 PLASKÉ PIVOVARNICTVÍ ZA METTERNICHŮ	42
6.1 PIVOVARSTVÍ PLASKÉHO VELKOSTATKU DO KONCE 19. STOLETÍ	42
6.2 VZESTUP I PÁD METTERNICHOVSKÉHO PIVOVARU VE 20. STOLETÍ A DALŠÍ PROVOZ DO ROKU 1966	49
6.3 VZPOMÍNKY NA PLASKÉ PIVO, ODBĚRATELE A PIVOVAR V SOUDOBĚJŠÍCH DĚJINÁCH	58
ZÁVĚR.....	64
SUMMARY	66
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ.....	68
SEZNAM PŘÍLOH.....	76
PŘÍLOHY	I
A. TEXTOVÁ PŘÍLOHA – ROZHOVORY S PAMĚTNÍKY	II
B. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	XVII

Úvod

V názvu této práce jsem použila tři slova – historie, pivovarnictví a jméno Plasy. Pokud bych měla slovy vyjádřit oblasti ovlivňující přímo či nepřímo celý můj život, charakterizují jej právě tyto výrazy. Triquetra obvykle symbolizuje neoddělitelné spojení tří prvků. Symbol najdeme již v germánském či keltském umění, kde představuje mnoho významů. V tomto znaku již po tisíciletí hledají lidé rovnováhu, harmonii, pochopení života, světa, číslo tři a jeho násobky jsou zejména pro Kelty posvátnými. Užití tohoto magického čísla využíváme i v běžném životě. Člověka provází narození, život a smrt, v pohádkách se Popelka stává princeznou díky třem oříškům a král má obvykle tři dcery. V historii se vyskytují například tři dračí zuby v erbu rodu hraběnky Bathoryové. Číslo tři zkrátka ovládá naše životy a smýšlení již od pradávna. Proč jej tedy nevyužít a symbolicky nezařadit i při zadání své kvalifikační práce?! Historie má nekonečně mnoho odvětví, která mohou badatelé zkoumat a vždy přicházet s novými objevy, a přesně to mám v dějinách ráda. Pomáhají nám vyrovnat se s přítomností i budoucností a jejich studium má nekonečný význam. Práce pro plzeňský pivovar během vysokoškolského studia mě nadchla pro podrobnější výzkum výroby piva. Problematika pivovarství se obvykle přiřazuje k řemeslu mužům, a to i přes to, že původně se vaření piva stalo výhradou především žen. Proto bych se v následujících kapitolách ráda pokusila o částečnou emancipaci tématu a dokázala, že i ženy mohou psát o pivu zajímavě a fundovaně. Pro realizaci jsem zcela záměrně zvolila plzeňský pivovar. Plasy jsou místem krásné a klidné krajiny, na které ráda vzpomínám od dětství. Zájem o tematiku kláštera setrvává již od dob středoškolských praxí a v jejich rámci částečně uplatňované průvodcovské činnosti. Místní pivovar prošel v posledních letech velikou obnovou, a proto popsání historie jeho provozu považuji za možnost vzdání úcty lidem, kteří se na obnově podíleli. Téma vzhledem k nedávné přestavbě a znovu otevření pivovaru považuji za velmi aktuální, avšak jeho průzkum téměř nepublikovaný. Ve své době patřil pivovar k největším v celém okrese s dlouholetou tradicí. Mnoho autorů se však i přes to raději ve svých dílech věnuje větším, dodnes funkčním provozům. Proto jeden z dalších cílů bude představovat shromáždění dostatku informací i o menším, nefunkčním areálu.

Se zájmem autorů o toto téma přímo souvisí i dostupnost pramenů a literatury. Pokud chceme psát o plzeňském pivovarnictví, musíme předpokládat, že dohledání dostupných pramenů bude pravděpodobně komplikovanější. Ještě před vyhledáváním vhodné literatury je důležité uvědomit si, jakému období a pivovaru se chceme věnovat.

Chceme-li psát o církevním pivovaru, dostupnost literatury věnující se pouze církevnímu pivovarnictví v Plasích je prakticky nulová. V této problematice se obracíme především na příspěvky v regionálních ročenkách, sbornících a částečně klášterních kronikách. V mnoha případech však stále zůstáváme odkázáni na dochované veduty a další dobová vyobrazení klášterního areálu, kde lze vyzorovat, zdali a v jakých místech pivovar stál. O provozu pivovaru také častokrát vypovídají jiné zajímavé publikace. Ty zmiňují chod klášterem provozovaných krčem, zaměstnance kláštera či události doprovázené podáváním místního piva. Musíme tedy být ostražití a podrobně prozkoumat i pasáže v publikacích, věnující se klášternímu životu. Cenné informace publikoval Pavel Kodera ve sborníku z konference, konané v Plasích, v roce 2015, regionální historik Václav Kočka se svými *Dějiny politického okresu Kralovického* či Jaroslav Sklenář, věnující se pivovarnictví na Manětínsku a Plasku. Pozůstatky archivního fondu bývalého kláštera dodnes nalezneme uloženy ve fondu cisterciáckého kláštera v Oseku a Státním oblastním archivu v Litoměřicích. Zámecký pivovar, otevřený v 19. století, poskytuje větší množství a lepší dostupnost pramenů. Ani v současné době se mi bohužel nepodařilo objevit žádnou publikaci věnující se výhradně plaskému pivovarnictví. Mimo příspěvků ve sbornících, ročenkách a regionální literatuře jsme odkázáni především na archivní prameny. Největším množstvím archiválií k Velkostatku Plasy disponuje Státní oblastní archiv v Plzni, s pracovištěm Klášter u Nepomuka. V okresním archivu v Plasích najdeme především dokumenty věnující se Plasům samotným, farní kroniky a pamětní knihy. Zmínky odkazující na plaský pivovar obsahuje také archiv Národního památkového ústavu v Plzni a Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici. Plánuji využít rovněž pramenů ústních a využít popisu areálu očima pamětníků. Užívanou metodou bude i částečná analýza a pozorování vývoje objektů.

Předpokládám, že tato práce může v případě úspěšné obhajoby sloužit k přečtení i laikovi či dalšímu zájemci o téma plaského kláštera, proto pokládám za nezbytné věnovat část textu i historii kláštera samotného či pivovarnictví na českém území. Pro pochopení provozu pivovaru musíme vycházet z tradice pivovarnictví v českých zemích, pro veškeré okruhy související s plaským klášterem je třeba znát alespoň v základech jeho historii.

Téma pivovarnictví samozřejmě každému navodí rozdílnou představu o tom, jaké oblasti by mělo při svém popisu obsahovat. Zejména v našem prostředí je pivní kultura značně vyspělá a sjednotit potřebné segmenty výroby piva pod jednotnou definici je prakticky nemožné. Zcela záměrně jsem se rozhodla neuvádět žádnou definici,

charakterizující pivovarnictví či pivo a jeho kulturu. Za další z hlavních cílů práce pokládám možnost zamyšlení se, co pro čtenáře osobně pivovarnictví znamená. Práce si klade za cíl především pokusit se o ucelené vyprávění dějin plaského pivovarnictví. Pokusím se o srozumitelné seznámení čtenáře s danou problematikou v návaznosti a zapojení do kontextu s dějinami kláštera a pivovarnictvím v českých zemích. Vzhledem k tomu, že k zámeckému pivovaru existuje podstatně rozsáhlejší množství dostupných dokumentů, důraz přikládám především historii a provozu pivovaru církevního. K plaskému pivovarství v 19. a ve 20. století hodlám připomenout základní údaje, věnovat se pochopení provozu, výrobě a distribuci piva. Praktická část této práce by měla po dokončení obsahovat rozhovory s pamětníky, kteří zažili pivovar v provozu. Jejich pohledem se pokusím zmapovat areál pivovaru v 60. letech 20. století a popsat vývoj jejich vzpomínkami. V Plasích samotných se také často odkazuje na tradici pivovarství sahající až do 12. století. Tato kvalifikační práce se pokusí dle dostupných pramenů teorii o výrobě piva v Plasích již ve 12. století potvrdit či vyvrátit.

Pokud mám časově a tematicky okruhy zájmu rozčlenit, hodlám postupovat takto. V první řadě čtenáře seznámím se samotným městem Plasy a nejdůležitějšími fakty. Několik dalších stran ponechám pro seznámení s historií kláštera od jeho založení, v roce 1144, až do současnosti a plánů do budoucna. Po seznámení s dějinami pivovarnictví v českých zemích se budeme orientovat na klášterní pivovar. S popisem dějin plaského vaření piva bych dle dostupných pramenů postupovala od první zmínky až po zrušení kláštera v roce 1785. Vzhledem k současným odkazům nově otevřené provozovny předpokládám, že prameny mohou odkazovat na funkční pivovar v Plasích již záhy po založení kláštera. Dále se pokusím zjistit osudy klášterního areálu mezi lety 1785–1826 a zdali se v tomto období vařilo pivo. Poslední část mé práce bude náležet výrobě piva do zrušení pivovaru roku 1966. Kromě stavebních úprav se práci pokusím proložit vhodnými doplňkovými tématy, týkající se krčem a hostinců šenkující plaské pivo, použitým surovinám, zaměstnancům či druhům piv.

1 MĚSTO PLASY

Město Plasy se nachází přibližně 20 kilometrů severně od Plzně. Je součástí okresu Plzeň – sever a Mikro regionu Dolní Střela. K 1. lednu 2016 v Plasích žilo 2 628 obyvatel.¹ Obec se rozvinula v okolí bývalého cisterciáckého kláštera, jehož pozůstatky se v Plasích nachází dodnes. Rozvoj urbanizace následoval především v 19. století, kdy město obýval rod Metternichů. Zejména díky postupnému rozvoji infrastruktury a vytváření nových pracovních příležitostí, v tomto období rapidně stoupl počet obyvatel. Podobně, jako místní klášter, oplývají i Plasy bohatou historií, díky působení cisterciáckých mnichů a Metternichů se ve městě a jeho okolí nachází mnoho významných památek. V posledních letech obec zažívá značný příliv turistů a historické budovy, nacházející se v lokalitě, procházejí postupnou obnovou. Díky své poloze se Plasy staly častou zastávkou motoristů na cestě do Plzně či Rakovníka. Místo nabízí vhodné podmínky pro rozvoj mnoha druhů turismu. Nechybí zde rekreační středisko, ubytovací a stravovací zařízení, moderní informační centrum, řada možností pro kulturní vyžití, pro milovníky přírody pestrá fauna a flóra. Návštěvu bych doporučila pro všechny věkové kategorie i generace. Klidné prostředí severní části Plzeňského kraje disponuje ideálními podmínkami pro rozkvět cyklistiky, turistiky a dalších sportovních aktivit. V současné době lze navštívit zpřístupněné pamětihodnosti, kterými jsou budova bývalého konventu, kostel Nanebevzetí Panny Marie, barokní sýpka s hodinovou věží a gotickými kaplemi, nově otevřené Centrum stavitelského dědictví s muzeem architektury v prostorách bývalého pivovaru, po domluvě kryptu rodiny Metternich von Winneburg či muzeum litiny. Naučná stezka Plasy zavede návštěvníky na mnoho zajímavých míst a představí odkaz našich předků v Plasích a okolí. Odkaz obyvatel původního církevního areálu vyniká i v krajině nedaleko obce. Četné oblíbené mezi turisty se těší také bývalé proboštství Mariánský Týnec, Muzeum těžby borové smoly v Lomanech, Lomanský dub, Červené jezírko v obci Hromice, Mladotice, zámek Manětín a mnoho dalších památek. Díky cisterciáckému působení kraj nabízí největší množství památek Jana Blažeje Santiniho v České republice, soustředěných v jedné lokalitě. S historií klášterního areálu nás seznámí další kapitola.

¹Poslední dostupné údaje byly uveřejněny k lednu 2016, údaje z roku 2017 v současné době nejsou publikovány. Regionální Informační servis. *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR*. [online]. 2012–2017. [Citováno dne 2017–1–15.] Dostupné z [www:http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?zuj=559351&zsj=121509](http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?zuj=559351&zsj=121509).

2 HISTORIE PLASKÉHO KLÁŠTERA

2.1 OSUDY KLÁŠTERA V PRVNÍCH LETECH PO JEHO ZALOŽENÍ

Založení cisterciáckého kláštera v Plasích se datuje rokem 1144, kdy panovník Vladislav II. rozhodl o potřebě umístění svatého domu na západ od Prahy a opatřil jej zakládací listinou, dodanou o několik let později, jejíž podoba se dodnes dochovala formou falsifikátu z roku 1146.² V údolí, soustředěném v okolí řeky Střely, již osídlené území existovalo. Na stejném místě nebo v blízkém okolí stával již před vznikem kláštera pravděpodobně jiný klášter či svatostánek náležející podle dostupných informací kladrubským benediktinům.³ Vladislav II. nechal vystavět nový řádový dům na místě bývalého knížecího dvora svého otce Vladislava I., nazývaného jako Plas.⁴ V Plasích se často setkáme s legendou, kde je založení opatství vnímáno jako vděk Vladislava II. za záchranu života při lovu.⁵ Objektivní výklady však hovoří racionálněji a příběh samotný nedisponuje žádným historickým jádrem. Lze se domnívat, že situování kláštera právě do této oblasti znamenalo snahu Přemyslovců o podchycení svého vlivu i ve více vzdálených územích českého knížectví. Vladislav II. právě proto povolal do krajiny cisterciácké mnichy. Umístění přesně odpovídá ideologii řádu. Pro cisterciáky jsou typické stavby v úrodných nížinách v okolí řek. V dlouhých letech vývoje řádu se vodu z řek i oblasti v okolí naučili tito mniši dobře využít ke svému prospěchu. Umístění objektů do ústí vodních toků mělo několik významů. Nejužívanější teorie hovoří o snaze šetřit ornou půdu pro pěstování plodin. Další výhodou představoval fakt, že cisterciáčtí mniši byli v tehdejších dobách řádem novým, slibně se rozvíjejícím, který podléhal jen vlastní

²DUCHOŇ, Pavel. *Klášter Plasy. Dějiny od založení 1144 do roku 1618*. [online]. Klášter Plasy, datum publikování není k dispozici, poslední aktualizace 2017-02-22. [cit. 2017-02-26]. Dostupné z www.klaster-plasy.cz/?Dejiny.

³SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr. *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl I., Ve stínu plaských lip*. Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1996, s. 69.

⁴CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 210.

⁵Podle pověsti známé jako *Vladislavův sen*, kníže Vladislav lovil zvěř se svojí družinou právě v těchto místech, v okolí řeky Střely. Zahlédl velikého jelena, který knížete upoutal natolik, že jej chtěl okamžitě ulovit. Při lovu však Vladislav ztratil nejen jelena z dohledu, ale také zbytek své družiny, a jelikož se stmívalo, rozhodl se v lese přenocovat. Poté, co usnul, zdál se mu ošklivý sen o tom, že bojuje s velkým hadem, který jej chce zabít. Tato noční můra jej natolik vylekala, že se probudil a díky tomu mohl zabít medvěda, jenž se chystal Vladislava napadnout. Když medvěda zabil, usnul podruhé. Tentokrát se mu již žádná noční můra nezdála, ba naopak, zdálo se mu o malebném údolí v okolí řeky Střely, které obývá řád mnichů v bílém rouše a line se z něj libý zpěv modliteb. Když druhý den Vladislava II. jeho družina našla, celý příběh jí převyprávěl a na počest plaza, který mu ve snu zachránil život, nechal vystavět klášter Plasy v tomto údolí. BUKAČOVÁ, Irena. *Panna vejpůl: lidové pověsti ze severního Plzeňska*. Mariánská Týnice: Nadační fond Mariánská Týnice, 2003, s. 9–10.

nadnárodní struktuře a papeži. Do Plas se tito muži nastěhovali již na jaře, 25. března 1145, pod vedením opata Konráda z hornofranckého Langheimu.⁶ Kromě dvora plaského převzali k užívání také dvory Kaznějov, Sechutice, Nebřeziny a zároveň užívali i později získaný dvůr Těškov.⁷ Přesné okolnosti založení nejsou blíže známy. Snaha Přemyslovců o podchycení vlivu je pouze domněnkou, vycházející z dobové politické situace. Z dostupných pramenů soudíme, že se vyjma Vladislava II. na založení podílel i jeho blízký spolupracovník, olomoucký biskup, Jindřich Zdík.⁸ Jeho aktivní přístup při uvádění nových řádů do Čech je dobře známý. Záměr založit v Plasích církevní instituci vznikl roku 1144, téhož roku, kdy se Zdík účastnil jednání říšského sněmu v Bamberku.⁹ Při této příležitosti projednal záležitost s opatem významného cisterciáckého kláštera v Langheimu.¹⁰ Svým jednáním pravděpodobně vyjednal filiační napojení nově vzniklé instituce na známější langheimský klášter. Období mezi vznikem ústavu a příchodu mnichů do krajiny zřejmě patřilo hrubé přípravě budoucího klášterního areálu ke stavbě a budování dřevěných provizorií, které mniši zprvu obývali. První prokazatelnou kamennou stavbou se stane až kostel Nanebevzetí Panny Marie z let 1154–1204.¹¹

2.2 STŘEDOVĚKÁ PODOBA A VÝVOJ KLÁŠTERA DO KONCE TŘICETILETÉ VÁLKY

O tom, jak klášter vypadal ve středověku, existují pouze strohé písemné zprávy. První mnichy obývané budovy byly dřevěné. Jak jsem již zmínila v předchozím odstavci, v letech 1154–1204 proběhla výstavba prvního kamenného objektu areálu, středověké románské baziliky Nanebevzetí Panny Marie. Pro cisterciáky kostel znamená nejdůležitější budovu areálu, proto jeho stavba byla zahájena mezi prvními. Pozůstatky této baziliky se ve zdivu klášterního kostela nacházejí dodnes. Současně s vybudováním kostela se pokračovalo i s výstavbou prvních konventních budov. Zpráva o definitivním dokončení konventu z roku 1173 nás odkazuje na myšlenku, že v této době musela být dokončena i

⁶CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2013. str. 213.

⁷SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr. *Plasy – osm a půl století v plaské kotlině. Díl I*. Plzeň: Okresní státní archiv, 1996, s. 70.

⁸CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 211.

⁹Tamtéž.

¹⁰Tamtéž.

¹¹CHUDÁREK, Zdeněk. Některá nová zjištění o stavebním vývoji klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasích ve 12. až 14. století. In: *Plaský klášter a jeho minulý a současný přínos pro kulturní dějiny: sborník příspěvků ze semináře konaného v Plasích a Mariánské Týnici ve dnech 11. – 13. května 2005*. V Mariánské Týnici: Muzeum a galerie severního Plzeňska, Městský úřad Plasy, 2005, s. 19.

velká část východní strany kostela.¹² Vrcholného období prosperity ve středověku dosáhlo opatství za vlády krále Václava I. a jeho syna Přemysla Otakara II. Přemysl Otakar II. dokonce několikrát v Plasích pobýval, konkrétně v nově přistavěné královské rezidenci. Ke stavbě královské rezidence se mniši zavázali již po založení kláštera, ale k její realizaci dochází až okolo roku 1265, za opata Gerhada.¹³ Jelikož instituci založil panovník, měl právo kdykoliv, když bude s družinou projíždět okolím, v areálu přenocovat. Do klauzury a konventu nesměla vstoupit žádná nezasvěcená osoba, včetně vladaře, proto pro případ příjezdu vyrostla samostatná budova. Konstrukce rezidence však zřejmě nepatřila mezi priority, proto se své dostavby dočkala až ve druhé polovině 13. století. Na místě pozdější gotické dvoupatrové kaple a přistavěné rezidence také podle barokních kronik původně stál provizorní dřevěný „klášteřík“.¹⁴ Toto provizorium mnichům sloužilo jako dočasné obydlí před výstavbou nového objektu, který vystavěli zhruba ve stejných místech, kde stojí dnešní konventní budova. V 15. století pak rezidenci silně postihly husitské války. Zároveň tato stavba patřila mezi méně využívané prostory v areálu, proto se po třicetileté válce opat Ondřej Trojer rozhodl velký palác více neobnovovat. Již od svého založení klášter postupně rozšiřoval svůj majetek. V polovině 13. století vlastnil padesát obcí a dvě města v okolí.¹⁵

V předhusitském období klášter patřil mezi nejvýznamnější duchovní instituce, značně posilující svůj vliv rozsáhlými pozemky. Husitské období však pro klášter znamená počátek postupného úpadku. Dne 3. června 1420 areál významně zasáhla a poničila tábořící husitská vojska, táhnoucí z Plzně na Chomutov.¹⁶ Objekt opatství nepatřil mezi prvotní cíle jejich cesty, avšak i přes to pro klášter znamenal útok husitských vojsk fatální důsledek. Řeholníci byli zčásti pobiti a část komunity rozpuštěna.¹⁷ V následujících letech dochází k zabavení majetků. Císař Zikmund Lucemburský velkou část pozemků

¹²CHUDÁREK, Zdeněk. Některá nová zjištění o stavebním vývoji klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasích ve 12. až 14. století. In: *Plaský klášter a jeho minulý a současný přínos pro kulturní dějiny: sborník příspěvků ze semináře konaného v Plasích a Mariánské Týnici ve dnech 11. – 13. května 2005*. V Mariánské Týnici: Muzeum a galerie severního Plzeňska, Městský úřad Plasy, 2005, s. 19.

¹³VLČEK, Pavel – FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 418.

¹⁴CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 213.

¹⁵DUCHONĚN, Pavel. *Klášter Plasy. Dějiny od založení 1144 do roku 1618*. [online]. Klášter Plasy, datum publikování není k dispozici, poslední aktualizace 2017–02–22. [cit. 2017–02–26]. Dostupné z www.klaster-plasy.cz/?Dejiny.

¹⁶VLČEK, Pavel – FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 419.

¹⁷Tamtéž.

zkonfiskoval a rozdával je svým stoupecům z řad české šlechty, klášter byl neobydlený.¹⁸ Komunita, rozptýlená do Plzně a klášterů za hranice, se zanedlouho do Plas vrátila a provedla zde nejnútnejší opravy. Roku 1480 rovněž král Vladislav II. Jagellonský potvrzuje částečné navrácení některých statků řeholníkům zpět.¹⁹ Klášter však ztratil samostatnost. Zbytek 15. století a takřka celé století 16. tak pro klášter znamená dvě století hlubokého úpadku a krize. Zásluhou Ferdinanda I. se klášterní statky dostaly roku 1542 do držení Gryspekům z Grysbachu, se sídlem v nedalekém Kaceřově.²⁰ Klášterní komunita se udržela nadále, i přes nelepšící se podmínky pro rozvoj a tristní ekonomickou situaci.

Pozemky klášteru navrátil až po bitvě na Bílé Hoře, roku 1623, císař Ferdinand II.²¹ Velkou zásluhu na tom měl opat Jiří Washmuthius, který působil jako dělostřelecký setník při obraně Plzně na straně Habsburků.²² Pravděpodobně se tak stalo i po přímluvě Jaroslava Bořity z Martinic, jenž se v Plasích noc po třetí pražské defenestraci uchýlil. Na svém útěku z Prahy jej v klášteře ukryl roku 1618 právě tento zmíněný prelát. V roce 1623 tak klášter získal zpět většinu husity zkonfiskovaných pozemků a ještě v 17. století počaly první barokní přestavby zdemolovaného klášterního areálu. S přestavbou pobořených obytných budov se začalo již před rokem 1628.²³ Pobořený konvent se rekonstruoval již o deset let dříve, ale záhy jej opět poškodilo vojsko.²⁴ Středověká konventní budova byla pouze jednopatrová, výrazně jednodušší stavba, přímo navazující na jižní stranu kostela Nanebevzetí Panny Marie.²⁵ Opat Jakub Perger Vrchota z Rosenwerthu se zabýval obnovou probošství v Mariánském Týnci a rovněž investoval nemalé finanční prostředky.²⁶

2.3 ROZVOJ KLÁŠTERA PO TŘICETILETÉ VÁLCE, BAROKNÍ PŘESTAVBY, DOPAD JOSEFÍNSKÝCH REFORM

Klášter se pomalu, ale velmi jistě vzpamatovává z událostí válečných let a dvou staletí úpadku. Do Plas postupně proniká nový stavební sloh – baroko. Po třicetileté válce

¹⁸VLČEK, Pavel – FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 419.

¹⁹Tamtéž.

²⁰Tamtéž.

²¹Tamtéž.

²²DUCHOŇ, Pavel. *Klášter Plasy. Dějiny od založení 1144 do roku 1618*. [online]. Klášter Plasy, datum publikování není k dispozici, poslední aktualizace 2017–02–22. [cit. 2017–02–26]. Dostupné z [www: http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny](http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny).

²³VLČEK, Pavel – FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 420.

²⁴Tamtéž.

²⁵Tamtéž.

²⁶Příloha č. 1.

přichází v tomto stylu jako první na řadu oprava pobořeného konventu, přestavovaného v letech 1628 a 1681²⁷ a klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie (1661–1668),²⁸ vedená opatem Kryštofem Tenglerem. Vrchol vývoje pro plaský klášter však znamenalo až angažování opatů Ondřeje Trojera a Evžena Tyttla.²⁹ Opat Ondřej Trojer,³⁰ který do Plas na sklonku 17. století povolal Jean Baptist Matheye, pokračoval v barokních přestavbách areálu. Právě Mathey je autorem přestavby prelatury, kostela sv. Václava a stavby barokní sýpky. Trojer tímto velkolepým projektem započal novou etapu klášterní historie, a to etapu nástupu jmen velkých architektů a umělců do krajiny na severu Plzeňska³¹.

Trojerův nástupce, opat Evžen Tyttl,³² dále pokračuje ve stavebním rozvoji kláštera. Budova středověkého konventu se již okolo roku 1700 opět ocitá v havarijním stavu, tudíž se plánuje rozsáhlejší rekonstrukce. Práce na obnově začínají o čtyři roky později.³³ Rovněž se na počátku 18. století poprvé objevuje jméno Jana Blažeje Santiniho Aichla, jehož dílo později plaský klášter velmi proslaví. Poprvé je v Plasích proplácen roku 1707,³⁴ za jakou práci se však v historických pramenech nedochovalo. Santiniho pravděpodobně doporučil do Plas opat sedleckého kláštera Snopek, který v plaském dominiu působil až do roku 1723.³⁵ Několik ojedinělých staveb vytvořil Santini v samotném areálu i v okolí Plas. V okolí jmenujme např. Mariánskou Týnici – probošství s kostelem Zvěstování Panny Marie, kapli Jména Panny Marie v Mladoticích, kostel sv. Mikuláše v Kozojedech, hospodářské dvory Kalec, v krajině Manětínska či Hubenov u Kralovic. Nejvíce obdivovanou Aichelovu stavbu v Plasích představuje objekt konventu. I přes to, že se původně plánovala přestavba celého klášterního areálu podle architektoých návrhů, kompletní realizace se nikdy zcela nezdařila. Na rekonstrukci se podílel i jeho

²⁷HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha: Karolinum, 1998, s. 266.

²⁸BUKAČOVÁ, Irena. *Architektura Jana Blažeje Santiniho-Aichla na severním Plzeňsku*. Beroun: MH, 2015, s. 10.

²⁹1681–1738. BUKAČOVÁ, Irena. *Architektura Jana Blažeje Santiniho-Aichla na severním Plzeňsku*. Beroun: MH, 2015, s. 10.

³⁰Příloha č. 2.

³¹Kromě J. B. Matheye a J. B. Santiniho se na stavbě podílel také K. I. Dientzenhofer. Z umělců pracujících pro klášter pak jmenujme např. J. K. Lišku, P. Brandla, K. Škrétu, M. Willmanna, M. B. Brauna, J. A. Pinka či varhanáře A. Starka z Lokte.

³²Příloha č. 3.

³³HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha: Karolinum, 1998, s. 266.

³⁴Tamtéž.

³⁵Tamtéž.

nástupce, Kilián Ignác Dientzenhofer, ale po zrušení kláštera Josefem II. se areál již nikdy nedočkal úplné dostavby.³⁶

Plaské cisterciácké opatství, s více než 600 let trvající historií, zrušil roku 1785 na základě svého dekretu Josef II.³⁷ Komisaři do Plas dorazili až 9. listopadu téhož roku. Podle soupisu majetku, vypracovaného komisí, patřilo klášteru v době jeho zrušení obrovské jmění, a to více než 1 400 000 zlatých.³⁸ Kromě množství majetku v samotných Plasích nesmíme opomenout hospodářské dvory a polnosti v širém okolí. Klášter nejlépe prosperoval právě před jeho zrušením. Vyjma nově postavených moderních budov a rozsáhlých statků disponoval největším počtem řeholníků v jeho novodobé historii.³⁹ Po roce 1785 se mniši odstěhovali pryč, majetek kláštera propadl náboženskému fondu, velká knihovna a přírodovědné kuriozity pražské univerzity.⁴⁰

Ještě předtím, než klášter činnost ukončil, měli jeho obyvatelé možnost rozhodnout se a písemně vyjádřit, jakým způsobem naloží se svým životem v budoucnu. Osoby zasvěcené církevnímu životu směly setrvat až do 9. dubna 1786, a po tomto období měly od náboženského fondu zajištěnou pravidelnou penzi sestávající od čtyřiceti krejcarů po dva zlaté za den.⁴¹ Další životní etapa nabízela bývalým obyvatelům celkem tři varianty. Vstoupení do světského stavu např. jako kněží působící na faře, vstoupení do funkčního kláštera na našem území či vstoupení do jiného funkčního řádového domu v zahraničí. Z více než padesáti dotazovaných bratrů neprojevil jediný z nich ve svém prohlášení vůli pokračovat v klášterním životě.⁴² Jedinou výjimku dodatečně představoval laický bratr Allan Bleystein, který i přes prvotní přání odejít do světského stavu, zůstal v cisterciáckém domě bavorského Waldsassenu.⁴³ Krizi komunity ještě před aplikací josefínských reforem dokazuje odhalený pokus o atentát na opata Wenera připravovaný kralovickým farářem

³⁶VLČEK, Pavel – FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 423.

³⁷Tamtéž.

³⁸BUKAČOVÁ, Irena. Inventář plaského kláštera v době jeho zrušení 1785–86. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 7*. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1.

³⁹Počet řeholníků je uváděn více než 60 osob. V expozici plaského kláštera si můžeme všimnout portrétu posledního opata Celestina Wenera a pod ním soupisu více než 60 mnichů, obývajících konvent před jeho zrušením. Obraz je k vidění při prohlídce konventu.

⁴⁰VLČEK, Pavel – FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 423.

⁴¹KRČEK, Jakub. *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2013, s. 101.

⁴²Tamtéž, s. 106.

⁴³Tamtéž.

Emilianem Petraschem a planským administrátorem Amandem Sequensem.⁴⁴ Po smrti Josefa II. dělal Celestin Werner vše pro to, aby se obyvatelé kláštera vrátili zpět. Budovy jsou velmi specifické a těžko by se tak pro ně hledalo jiné využití. Jelikož Josef II. těsně před smrtí schválil návrh duchovní komise dvorské, že prosbám zrušených klášterů o obnovu nebude vyhověno, situace se nejevila pro kláštery příznivě. Klášter se tedy své obnovy nikdy nedočkal.

2.4 ODKOUPENÍ POZEMKŮ BÝVALÉHO PLASKÉHO OPATSTVÍ RODINOU METTERNICH, SOUČASNÁ PODOBA KLÁŠTERA

Od náboženského fondu odkoupil roku 1826 celý původní klášterní areál, včetně přilehlých pozemků, rakouský kancléř Klement Václav Lothar von Metternich.⁴⁵ Díky působení kancléře a jeho rodiny se Plasy staly důležitým kulturním a politickým centrem. Proběhl zde velký rozvoj infrastruktury, počáteční industrializace⁴⁶ a díky Metternichovo snaše, Paulíně Šándorové, zde koncertovali např. Bedřich Smetana či Ema Destinová.⁴⁷ Díky Richardu Metternichovi, synovi kancléře, se v Plasích opět začne vařit pivo, které se v budoucích letech stane velmi žádaným v celém Plzeňském kraji. Metternichům velkostatek Plasy patřil až do roku 1945, kdy propadl do rukou státu na základě dekretů prezidenta republiky, Edvarda Beneše.⁴⁸

V současné době plaský klášter spadá i nadále pod správu státu, část areálu je ve správě Národního památkového ústavu se sídlem v Českých Budějovicích, část spravuje Národní technické muzeum se sídlem v Praze a o kostel Nanebevzetí Panny Marie pečuje Římskokatolická farnost se sídlem v Plasích. Od roku 1995 je klášter národní kulturní památkou. Areál probíhá postupnou celkovou rekonstrukcí, jeho velká část je již veřejnosti zpřístupněna, zpřístupnění dalších částí se plánuje v budoucnu. Konventní budova a sýpka vykazují klasický koncept komentovaných prohlídek pro veřejnost ve správě NPÚ.

⁴⁴KRČEK, Jakub. *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2013, s. 82.

⁴⁵Kupní smlouva byla podepsána 4. července 1827 v Praze mezi nejvyšším purkrabím Království českého, hrabětem Chotkem a ředitelem ústřední metternichovské kanceláře ve Vídni, Josefem Dostálem. Předmětem smlouvy byla koupě plaského panství kancléřem Metternichem. Metternich odkoupil plaské panství včetně přilehlých pozemků za 1 100 050 zlatých a transakce byla rozdělena do tří splátek. Výnosy z panství však mohl užívat již od 1. 11. 1825. KAHUDA, Jan. *Kancléř Metternich a Plasy ve světle soudobých dokumentů*. Město Plasy: 6. svazek edice Tilia plassensis, 2009, s. 27–28.

⁴⁶Stavba železnice, hlavní silnice na Kralovice, hutí na slévání litiny a dalších objektů. Metternichův syn Richard také obnovuje výrobu plaského piva v místním pivovaru, který pro tyto účely nechal přestavět.

⁴⁷KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem kralovského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 39.

⁴⁸DUCHOŇ, Pavel. *Klášter Plasy. Dějiny od založení 1144 do roku 1618*. [online]. Klášter Plasy, datum publikování není k dispozici, poslední aktualizace 2017-02-22. [cit. 2017-02-26]. Dostupné z [www: http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny](http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny).

Zpřístupněný veřejnosti v rámci komentovaných prohlídek je rovněž kostel. Obnovu areálu rozděluje několik etap, zahrnující výzkum a úplné zprovoznění vodního systému, částečnou dostavbu pobořených architektonických prvků či v konečné fázi obnova fasády. V již zrekonstruované části klášterního areálu začal 12. března 2016 svoji první sezónu ojedinelý projekt nazvaný Centrum stavitelského dědictví.⁴⁹ Expozice se nachází v prostorách bývalého pivovaru a v obnovených hospodářských dvorech. Unikátní je nejen rozlohou, 2700 m², ale také konceptem, kdy se během prohlídky expozice seznámíme se stavbou a jejími prvky od základů až po dokončení.⁵⁰ Nová expozice se plánuje v budoucnu i v budově prelatury. Zatím není určené přesné datum zpřístupnění tohoto objektu, ale víme, že by expozice měla být zaměřena na rod Metternichů.⁵¹ Otevření nové prohlídkové trasy se v případě získání dostatku finančních prostředků na realizaci plánuje na rok 2023.⁵² Tematicky by měla korespondovat s rodem Metternichů se zaměřením na kancléře samotného a na jeho syna Richarda.

⁴⁹Příloha č. 4 a č. 5.

⁵⁰NĚMCOVÁ, Barbora. Centrum stavitelského dědictví ukazuje i model krovu chrámu sv. Víta. In: *iDnes.cz/Plzeňský kraj*[online]. 2016-06-14 [cit. 2017-02-26]. Dostupné z [www: http://plzen.idnes.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-narodni-technicke-muzeum-pmg-/plzen-zpravy.aspx?c=A160314_085106_plzen-zpravy_pp](http://plzen.idnes.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-narodni-technicke-muzeum-pmg-/plzen-zpravy.aspx?c=A160314_085106_plzen-zpravy_pp).

⁵¹ČTK, LIDOVKY.CZ. Klášter Plasy plánuje ukázat, jak v něm žil rod Metternichů. In: *Lidovky.cz*[online]. 2013-08-06 [cit. 2017-02-26]. Dostupné z [www: http://www.lidovky.cz/klaster-plasy-planuje-ukazat-jak-v-nem-zil-rod-metternichu-paj-/design.aspx?c=A130806_131631_in-bydleni_ele](http://www.lidovky.cz/klaster-plasy-planuje-ukazat-jak-v-nem-zil-rod-metternichu-paj-/design.aspx?c=A130806_131631_in-bydleni_ele).

⁵²KORELUS, Pavel. Plaský klášter věnuje staré opatství Metternichům. In: *Plzensky.denik.cz*[online]. 2017-04-07 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z [www: http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/plasky-klaster-venuje-stare-opatstvi-metternichum-20170407.html](http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/plasky-klaster-venuje-stare-opatstvi-metternichum-20170407.html).

3 PIVOARNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Není zcela možné s jistotou určit přesnou dobu a místo vzniku prvního piva. Literatura, zabývající se počátky pivovarství, jako místo vzniku předchůdců dnešních piv zpravidla uvádí Mezopotámii. Sumerové pěstovali obilí a vařili obilný kvašený nápoj již 3000–2800 let př. n. l.⁵³ Historicky doložené odpovědi na otázky, kdy a kde přesně vzniklo pivo a jeho příprava, zatím neexistují. Z dostupných historických poznatků však usuzujeme, že první „vářka“ představovala především souhru náhod a okolností, než předem promyšlený postup výroby. Tyto poznatky nás odkazují až do neolitu. V nádobách nalezených na území tehdejší Babylónie, ale zřejmě i v Bavorsku, se našly pozůstatky jakéhosi obilného rmutu. Ten mohl vzniknout zkvašením např. dešťové vody a zrn divoce rostoucího obilí v zapomenuté nádobě. Historické prameny se rovněž shodují na tom, že pivo připravovaly a čepovaly ženy, a to až do středověku. Výsadou mužů se pivovarství stává až od konce středověku, kdy se také stává pokročilá technika výroby a zlatý mok žádaným zbožím.⁵⁴

S jistotou nelze určit ani příchod pivovarnictví na české území. I přes to, že příprava tohoto nápoje je zaznamenána již u slovanských kmenů, první zpráva o výrobě u nás odkazuje až na Břevnovský klášter a rok 993.⁵⁵ Výrobu piva pod trestem exkomunikace zakázal benediktýnským mnichům tohoto kláštera biskup Vojtěch po jeho vysvěcení. Zřejmě tak učinil vzhledem k nedostatku obilovin pro běžnou spotřebu. Zákaz byl zrušen až rozhodnutím papeže Innocence IV. ve 13. století, údajně na přimluvu panovníka Václava I.⁵⁶ V současné době roste popularita založení či obnovy malých soukromých pivovarů. Majitelé těchto zařízení mnohokrát uvádějí významné období pro dané místo, či rok, kdy se v obci začalo vařit pivo, jako rok založení pivovaru. Zprávy o skutečném počátku vaření piva v dané lokalitě jsou však velmi často záhadou i pro zkušenější badatele či historiky a několik staletí trvající uvedená tradice slouží více jako chytrý marketingový tah. Za historicky první doklad, přímo související s výrobou piva, je označována až nadační listina Vratislava II. pro vyšehradskou kapitolu, z roku 1088. V přepisu ze 13. století přiděluje kanovníkům vyšehradské kapituly kromě mnoha darů i desátek chmele pro vaření piva.⁵⁷ Se 13. stoletím a zakládáním nových královských měst se rovněž začíná objevovat tzv. právo várečné. Nově založená královská města disponovala určitou autonomií a řadou privilegií, mezi která patřilo i právo várečné. Toto

⁵³BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 18.

⁵⁴Tamtéž.

⁵⁵Tamtéž, s. 21.

⁵⁶Tamtéž.

⁵⁷Tamtéž, s. 22.

právo označovalo tzv. právovárečné domy, tedy domy umístěné uvnitř města či v blízkém předměstí, jejichž vlastníci měli právo ve městě vařit a šenkovat pivo. Zavedení této výsady bývá zpravidla přisuzováno králi Václavu II, který jej udělil také Plzni, bezprostředně po založení města, roku 1295.⁵⁸ Kromě královských měst měly výsadu vařit pivo také kláštery.

České země vynikaly již od pradávna výbornými podmínkami pro rozvoj pivovarnictví. K dispozici máme nejen kvalitní suroviny, jakými jsou chmel, obilí a voda, ale také výhodnou polohu země pro vývoz piva mimo hranice. Dnešní pivovary disponují přísnými hygienickými kritérii pro výrobu piva. V dřívějších dobách však ne každý právovárečný měšťan dbal na to, aby jeho pivo získalo potřebnou kvalitu. Z důvodu nedostatku a často kvůli vysoké ceně surovin, samozvaní sládcí používali dostupnější náhražky či méně kvalitní produkty. Nejlepší podmínky pro výrobu piva nabízely církevní pivovary. Tyto pivovary obvykle vynikaly oproti právovárečným měšťanům vlastními zdroji surovin a přísnými kritérii pro vaření piva. Hlavní suroviny pro výrobu piva představovaly stejně tak, jako dnes chmel, voda a slad. Slad se získával zejména z ječmene, pšenice a ovsu, avšak od používání tohoto zdroje k výrobě sladu se upustilo již v 16. století. Od druhé poloviny 18. století až do současnosti se nejvíce k výrobě sladu používá ječmen.⁵⁹ Od středověku na území českých zemí převažovaly zejména čtyři druhy piv. Početnou skupinu tvořila piva, vyráběná metodou tzv. svrchního kvašení.⁶⁰ Díky fermentaci při vyšších teplotách, mohla být piva tohoto typu vařena po celý rok.⁶¹ Nevýhodu vyšších teplot zrání představovalo riziko tvorby plísní a možné zkažení várky. Další druhy piv představovala tzv. piva *popeněžní, červená a silná*. Vyráběla se z ječného sladu, obvykle metodou tzv. spodního kvašení. Oproti pivům vyráběným svrchním kvašením se odlišují především teplotou zrání a typem použitých kvasinek.⁶² Do této kategorie rovněž spadala velmi oblíbená a oproti bílým pivům více chmelená piva. Podle měsíce března, kdy se pivo vařilo, se piva označovala jako tzv. *březňáky*. Do této kategorie však musím zařadit ještě tzv. *ležáky*, vyznačující se zejména výraznější hořkostí. Další druhy piv představovala piva tmavá a méně kvalitní piva, vyráběná ze surovin nižší kvality

⁵⁸NOVÁK, Jaroslav Večerníček. *Dějiny piva: od zrození až po konec středověku*. Brno: ComputerPress, 2009, s. 124.

⁵⁹BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 62.

⁶⁰Někdy též nazývaná „bílá“ podle světlejší barvy oproti ostatním druhům.

⁶¹Optimální teplota pro fermentaci svrchně kvašených piv se uvádí mezi 18–2 °C a za použití kvasinek rodu *Saccharomyces cerevisiae subsp. cerevisiae* či za použití metody spontánního kvašení. BASAŘOVÁ, Gabriela et al. *Pivovarství: teorie a praxe výroby piva*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství VŠCHT, 2010, 239–240.

⁶²Optimální teplota pro fermentaci spodně kvašených piv se uvádí mezi 7–15 °C, za použití kvasinek rodu *Saccharomyces cerevisiae subsp. uvarum*. Tamtéž.

či dokonce odpadů vzniklých při výrobě kvalitnějších nápojů. S tímto druhem piva se však již od 17. století nesetkáváme. Kvůli nekvalitním surovinám se piva označovala jako *slabá* či *lehká*, v ústní lidové slovesnosti pak lze pozorovat označení *patoky*.⁶³

V současnosti převažují nápoje vyráběné metodou spodního kvašení. Tento trend výroby se rozmohl zejména ve druhé polovině 19. století po vzoru pivovaru Plzeňský Prazdroj⁶⁴ a piva stejné značky – *Pilsner Urquell*, kdy první várku uvařil 5. října 1842 bavorský sládek Josef Groll. Piva tzv. plzeňského typu dnes tvoří více než 70% světové produkce všech pivovarů. I přes to, že metoda spodního kvašení svůj rozkvět v Čechách zažívá zejména od druhé poloviny 19. století, po založení pivovaru Pilsner Urquell, nelze označit jako pravdivé všeobecně zažité tvrzení, že tato metoda se začala až v této době používat. V polovině 19. století přestává být mimo jiné výroba sladu a piva označována jako řemeslo a nastává nové, průmyslové období pro nově vzniklá průmyslová odvětví – sladařství a pivovarství.

Pivovarské cechy ukončily svoji činnost k roku 1859⁶⁵ a vývoj pivovarnictví na našem území v následujících letech položí koncept dnešním velkým akciovým pivovarům. Následuje takřka komplexní přechod většiny pivovarů ze svrchního na spodní kvašení, modernizace a industrializace velké části pivovarských objektů. Roste rovněž obliba českých piv v zahraničí. Na místo malých pivovarů s primitivním zařízením pro výrobu piva vznikají měšťanské pivovary s moderními přístroji. Pivovary mají možnost slad získávat nejen ze svých, ale zároveň z tzv. obchodních sladoven, které představují moderní organizace pro dodávání sladu českým i zahraničním pivovarům. Obliba vaření piv plzeňského typu zaznamenává značný nárůst, tudíž roste rovněž poptávka po sladu plzeňského typu pro jeho výrobu.⁶⁶ Pivovary zvětšují objem vystaveného piva, jeví se tedy jako velmi důležité řešit způsob otopu varních nádob. Současný přímý otop dřevem přestává být dostačující, zdroje jsou těžko obnovitelné a je potřeba najít nové metody. Postupně se setkáme s otopem pomocí páry, tzv. indirektním vyhříváním⁶⁷, ale také s přímým otopem pomocí zemního plynu či elektřiny. Obecně tedy můžeme říci, že vývoj

⁶³BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 62.

⁶⁴V dobových názvech se častěji setkáme s označením pivovaru jako *Pilsner Urquell*. Tento název označuje pivovar Plzeňský Prazdroj ve starším německém jazyce, který se v době vzniku pivovaru (1842) používal v úřední korespondenci, co by oficiální jazyk. I přes to, že oficiálně ústavou uznán v té době nebyl.

⁶⁵BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 100.

⁶⁶Slad *plzeňského typu* označuje dnes nejrozšířenější typ sladu, který tvoří základ pro výrobu většiny piv. Díky jeho barvě a chuti je ideální pro výrobu světlých ležáků. Vyznačuje se zejména nízkou hodnotou barvy po povaření a nízkou hodnotou barvy kongresní sladiny. HUMHAL, Tomáš. *ZaPivem: Světly slad plzeňského typu*. [online]. ZaPivem, ©2012 [cit. 2017-02-11]. Dostupné z [www: <http://www.zapivem.cz/book-page/svetly-slad-plzenskeho-typu>](http://www.zapivem.cz/book-page/svetly-slad-plzenskeho-typu).

⁶⁷BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 102.

pivovarnictví v 19. a v první polovině 20. století na našem území je přímo úměrný vývoji pivovarnictví v plaském pivovaru obnoveném v 19. století.

4 CÍRKEVNÍ PIVOVAR V PLASÍCH

4.1 POČÁTKY PIVOVARNICTVÍ V PLASÍCH, NEJSTARŠÍ ZMÍNKY PIVOVARU, 16. A 17. STOLETÍ

Zatímco k světskému pivovaru v Plasích existuje celá řada dostupných pramenů, v souvislosti s církevním pivovarem se dochovaly jen strohé úlomky, mnohdy vycházející z historie kláštera samotného. Přijdeme-li do Plas v současné době, při prohlídce klášterního areálu je takřka nemožné nevšimnout si nápisu odkazujícího na znovu otevřený moderní pivovar. Vedle loga najdeme také nápis: „*Knížecí pivovar Plasy. Tradice od r. 1144*“.⁶⁸ Autor tohoto nápisu nás tedy nepřímě odkazuje na informaci, že mniši pivo vařili pravděpodobně již v dobách založení kláštera ve 12. století. Dokázat však tuto informaci je prakticky nemožné. Z dostupných pramenů předpokládáme, že mniši v prvních letech fungování kláštera obývali pouze dřevěné stavby, jakási provizoria, a první léta fungování kláštera zasvětili především formulaci své vlastní komunity. První kamennou stavbou se stal kostel Nanebevzetí Panny Marie. Existenci pivovaru však nelze dostupnými prameny zcela vyloučit. Vzhledem k vývoji pivovarnictví na českém území, popsáném v předchozí kapitole, usuzuji, že existence církevního pivovaru v klášterním areálu bezprostředně po jeho založení je při nejmenším sporná. Žádný z mnou prozkoumaných historických pramenů na existenci pivovaru či pivovarnictví v Plasích ve 12. století neodkazuje.

S jistotou však víme, že v dobách středověku se veliké oblibě v klášterní komunitě těšilo víno. Ve druhé polovině 13. století se poměrně často používalo v Plasích víno dovážené z vinic nedaleko od Prahy.⁶⁹ Klášter samotný se samozřejmě podle cisterciáckého hesla „*Ora et labora*“⁷⁰ snažil získat vlastnoručně vypěstované hrozny z vlastních vinic, avšak nikdy nepatřil mezi významné producenty tohoto produktu. Přes to, že přesné číslo či rozsah vinic z této doby se mi zatím zjistit nepodařilo, víme, že klášter na svém pozemku vlastnil sazeb několik. Pro snazší orientaci zřejmě každá disponovala nějakým označením či názvem, do dnešních dnů se však dochoval jen název jediné – „Mlavín“.⁷¹ O pěstování a výrobu vlastního vína se jistě pokoušel nejméně jeden z opatů. Plasy především díky své poloze a umístění v údolí, kde i díky řece Střele panuje nižší teplota a

⁶⁸Příloha č. 6.

⁶⁹SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 91.

⁷⁰„*Modli se a pracuj.*“

⁷¹SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 91.

část slunečních paprsků pohltní okolní lesy, příznivé podmínky pro rozvoj vinice nenabízejí. Prokazatelně se o pěstování vinné révy pokoušel opat Evžen Tyttl v 18. století.⁷² Podle listiny z roku 1725 se na jeho panství nachází kromě jedenácti dvorů, devatenácti mlýnů, čtyřiceti dvou rybníků a dalších statků, také jedenáct vinic.⁷³ V Plasích byla vinice umístěna na jižním svahu severně od kláštera, v dnešních serpentínách směrem na Kralovice, kam sluneční paprsky dopadají poměrně velkou část dne. Pěstování vína či údržba vinic v Plasích v průběhu staletí by zajisté byla námětem pro další kvalifikační práce. Považuji však za příhodné krátce obohatit popis pivovarů dalším oblíbeným alkoholickým nápojem.

Značnou část příjmů do pokladny vrchnosti tvořily ve středověku výnosy z prodeje a distribuce piva. Pokud se takový objekt nacházel v areálu kláštera, znamenal výraznou ekonomickou posilu. Přímé historické prameny odkazující na existenci církevního pivovaru v Plasích již na počátku středověku v současné době neexistují. Vzhledem k vysoké rentabilitě takového objektu však předpokládáme, že plaští cisterciáci pivo vařili ještě před vznikem současných písemných pramenů, odkazujících na existenci pivovaru. Předpokládáme, že se mniši snažili touto metodou přispět do klášterní pokladny již v 15. století, nejdéle v první polovině 16. století.⁷⁴ Mniši by se tak touto aktivitou mohli pokoušet o zlepšení ekonomické situace kláštera a stavu jeho pokladny, silně postižené husitskými válkami. Zároveň je důležité připomenout fakt, že klášter se v této době nacházel ve velmi složité situaci. Špatné podmínky pro rozvoj církevních řádů omezily klášterní komunitu na minimum, mnoho objektů v areálu bylo přímo či nepřímo válkami postiženo. První zmínky o pivovaru pocházejí již z 60. let 16. století.⁷⁵ Tyto prameny na něj odkazují jako na funkční samostatnou jednotku, kdy klášter kromě varny spravuje i vlastní sladovnu a chmelnici. Ze slohového rozboru štítu na bývalé sladovně předpokládáme, že tento poměrně rozsáhlý objekt byl postavený již ve druhé polovině 16. století.⁷⁶ V prvním grafickém zobrazení z počátku 17. století však zachycena není. Pokud se pro tehdejší opatství jeví investice do komplexního funkčního pivovaru jako zajímavá a

⁷²BUKAČOVÁ, Irena. *Architektura Jana Blažeje Santiniho-Aichla na severním Plzeňsku*. Beroun: MH, 2015, s. 6.

⁷³Tamtéž.

⁷⁴Národní památkový ústav se sídlem v Plzni, Zpráva pro Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, zpracoval LANCINGER, Luboš. *Plasy. Starý pivovar čp. 5. Stavebně-historický průzkum. I. etapa: Dějiny objektu*. Praha, 1979, 1 sv., 1 část.

⁷⁵KODERA, Pavel – KSANDR, Karel. *Národní technické muzeum: Centrum stavitelského dědictví v Plasích: kronika projektu*. Praha: Národní technické muzeum, 2015, s. 18.

⁷⁶Národní památkový ústav se sídlem v Plzni, Zpráva pro Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, zpracoval LANCINGER, Luboš. *Plasy. Starý pivovar čp. 5. Stavebně-historický průzkum. I. etapa: Dějiny objektu*. Praha, 1979, 1 sv., 1 část.

rentabilní, lze usuzovat, že klášterní pivovar vařil pivo pravidelně, ale zřejmě také nejen pro potřeby obyvatel klauzury. Z korespondence opata Petra Peristeriuse však vyplývá, že sládek byl v klášteře zaměstnaný již před rokem 1567.⁷⁷ Znamená to tedy, že stavba z druhé poloviny 16. století nahradila původní starší budovu?

V 60. letech 16. století, okolo roku 1567, nastoupil do úřadu dějinami pozapomenutý opat Petr Peristerius.⁷⁸ Pozoruhodné je, že tohoto opata, původem z Horšovského Týna, nenalezneme v žádném seznamu prelátů barokních kronik. Patřil mezi přední duchovní na českém území a do funkce představeného plaského opatství nastoupil z pozice bývalého pražského kanovníka a někdejšího biskupského oficiála.⁷⁹ I přes tyto skutečnosti však nikdy nebyl oficiálním členem cisterciáckého řádu. Do svého, pouze několik měsíců trvajících úřadu nastupuje v dobách pro klášter značně nepříznivých. Stále pokračují léta úpadku, kdy budovy konventu a kostela čekají na obnovu a situace pro mnichy je nejistá. Ani klášternímu hospodářství se nedaří výrazně lépe. Po skonání dosavadního opata Pavla Šenhora, 19. srpna 1567, nastupuje na jeho místo právě Petr Peristerius.⁸⁰ Svůj úřad měl zastávat podle dochovaných listů na vymezenou dobu dvou let, což ani dnes není zcela obvyklé. Ve své funkci ovšem vydržel pouze několik měsíců. Uvedení tohoto opata do Plas mohlo znamenat jednak snahu o zamezení přímého kontaktu s děkanem pražské kapituly, Petrem Lindeliem, kvůli vzájemným špatným vztahům či dočasnou potřebu zkušeného člena komunity pro správu upadajícího hospodářství. Petr Peristerius zastával svoji funkci jen krátce, přesto jeho postava znamená pro naše další chápání plaského pivovarnictví zásadní mezník v jeho historii. Díky tomuto opatovi a dochované korespondenci poprvé získáváme písemný pohled na klášterní pivovar.

Ke konci roku 1567 zasílá nový opat dopis představeným zbraslavského a oseckého kláštera, ve kterém popisuje aktuální stav jemu svěřeného hospodářství a zároveň popisuje změny, které již v areálu provedl.⁸¹ V dopise poukazuje na špatný stav velké části objektů i v okolí, přičemž v části z nich nechal nedostatky opravit. Podle korespondence se mimo jiné pokouší dostat zpět pod kontrolu pozemky včetně lesů a přilehlých luk. Změny nastaly také ve služebnictvu, ke kterému napsal: „*čeledi zbytečné, která jest byla nepořádná, sem*

⁷⁷KODERA, Pavel. Zapomenutý opat Petr Peristerius a hospodaření na plaském klášteře po polovině 16. století. In: *Proměny plaského kláštera (1145–2015): sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8. – 9. října 2015 v Plasích*. Tiskárna Bílý slon s.r.o., Vydalo Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, p.o., ve spolupráci s NTM a NPÚ, 2015, s. 109.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž.

vybyl a tato sou jména jejich dole položena,“⁸² následuje seznam jmen. Proběhla obměna služebnictva či odměn za jeho práci. V případě pastýře konkrétně napsal: „*Opatřil jsem to, že pastejrvelkej i malej dobytek má pásti, kterémuž se dávalo 10 kop, 10 strychů žita, 1 strych pšenice, 1 strych ječmene, 3 strychy vovsa, 3 větele hrachu, mladého piva ahtel a sviňák na stravě v klášteře chován byl. Ale já bez stravy pastýře sem zjednal za 3 kopy 8 strychů žita, nic víc.*“⁸³ Zmiňuje se též o ševci s ženou, dětmi a tovaryšem, kvůli kterému „*z kuchyně, pekárny a spilky nemálo ucházelo*“. V záležitosti pivovaru zmiňuje bečváře, chmelaře a sládky, konkrétně: „*Prve sudovinu přede mnou vždycky v Plzni kupovali a jí do kláštera vozili. Opatřil sem to, že bečvář povinen jest v klášterských lesích dříví na sudoviny vyhledati, sekati a dělati, kteréž před rukama víc než na 1 kopu sudův jest a nyní bečváři služby dávám, než prve se dávalo. Chmelaře z vlastního při klášteře chovali a platilo mu se 12 strychů 2 větele žita, dvě dobré louky mu se přidávaly. Z toho sem svedl. Povinen starší sládek s mládkem chmelnici spravovati, zač mám každému boty za 50 grošů míš. koupiti. Při sladovně chovaly se tři osoby – starší sládek, mládek a pomahač. Nechovám nyní z toho než dva, aniž potřebí vseji jich míti. Staršímu sládkovi dávalo se 15 kop a všecky se mu kvasnice pouštěly. Nedávám já nežli 11 kop a bez kvasnic, neboť z kvasnic pálí se pálený víno a z nich se z každé várky 50gr., někdy 1 kopa i víc utrží a pomyje pro dobytek zůstávají.*“⁸⁴ V pokračování dopisu se opat dále zabývá např. ekonomickými záležitostmi kláštera, ale pivovar více nezmiňuje. Později adresoval ještě několik dopisů, jeden dokonce i samotnému císaři, Maxmiliánovi II., ale i přes to se jedná o jeden z posledních dopisů v jeho úřadě. Ze své funkce byl sesazen již začátkem prosince 1567. Téhož roku po Vánocích jej nahradil tehdejší opat sedleckého kláštera, Ondřej Widenman. Petr Peristerius odešel do „vyhnanství“ v Olomouci.

Hostinec a zřejmě i pivovar, fungují nepřetržitě též na počátku 17. století. Konkrétně koncem července roku 1602 se poddaným v Plasích stává Jan Mertlen, zvaný Hansel, Vlach.⁸⁵ Dle dostupných pramenů se opravdu jedná o Itala, ale bližší informace prameny neuvádějí. Svědkem jeho poddanského slibu se stává mistr Blasius a krčmář.

⁸²KODERA, Pavel. Zapomenutý opat Petr Peristerius a hospodaření na plaském klášteře po polovině 16. století. In: *Proměny plaského kláštera (1145–2015): sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8. – 9. října 2015 v Plasích*. Tiskárna Bílý slon s.r.o., Vydalo Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, p.o., ve spolupráci s NTM a NPÚ, 2015, s. 109.

⁸³Tamtéž.

⁸⁴Tamtéž.

⁸⁵ZILYNSKYJ, Bohdan. K stavebním aktivitám v plaském klášteře na počátku 17. století. In: *900 let cisterciáckého řádu: Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze*. UNICORNIS, Praha, 2000, s. 189.

Předpokládám tedy, že vzhledem k udělení tohoto poměrně zodpovědného úkolu, pozice krčmáře v klášteře znamenala pozici váženou, spojovanou s důvěryhodnou osobou.

První grafické zobrazení pivovaru nalezneme až na rytině Jana Willenberga⁸⁶ z období přibližně mezi léty 1600–1612.⁸⁷ Konkrétní popis jednotlivých budov však k této rytině nenáleží. Přímou doloženou je existence výsadního zájezdního hostince vyznačeného Willenbergem v pravém okraji areálu s dýmajícím komínem. Z toho lze usuzovat, že klášter měl svůj vlastní zdroj piva pro tento hostinec, tedy pivovar převážně funkční. Na Willenbergerově rytině se, podle stavebně historického průzkumu Luboše Lancingera, nachází na levém břehu řeky Střely mlýn, vyobrazený jako protáhlé stavení v ohybu řeky. Za ním se nacházejí dvě budovy gotického typu s vyššími štíty, náležející pravděpodobně pivovaru. Svým umístěním před mohutnou budovou sýpky tak odpovídají umístění původního pivovaru.⁸⁸ Pozoruhodné je, že zatímco obytnou část a kostel zobrazuje rytina jako pobožené, hospodářská část se jeví relativně v provozu.

Pozici sládky v tomto období zastával jistý pan Belvl,⁸⁹ doložený též jako první známý sládek, který se roku 1611 ujal pustého stavení a neosetých polí Anderlovského statku po Matoušovi Anderlovi v Žebnici.⁹⁰ Z dopisů opata Peristeriuse jsme zjistili, že v klášterním areálu byl zaměstnaný sládek již v 60. letech 16. století, avšak podrobnější informace se neobjevují. Do konce 17. století odkazují na fungující církevní pivovar jen strohé informace, nepřímou související s pivovarem samotným. Zmíním pro představu jen několik z nich. Opat Jakub Perger Vrchota z Rossenwerthu kontaktuje 27. února 1641 císařské místodržící se stížností.⁹¹ Opat si stěžuje, že chodovský hejtman Daniel Miller vyslal do kláštera s vojáky feldvébla Nussbauma, který tam s vojáky hodlá zůstat tak dlouho, dokud prelát neodvede požitky pro vojsko. Mezi požitky se nachází rovněž 7760

⁸⁶Jan (Johann) Willenberg se narodil 23. 6. 1571 v Třebenici u Vratislavi. S rodinou se brzy přestěhovali do Přerova a po mládí stráveném na Moravě přesídlil do rudolfínské Prahy. Byl českým autorem grafik, dřevořezů a kreseb. Již od svých jedenácti let pracoval v několika tiskárnách na Moravě a v později v Praze. Největší část jeho díla pochází právě z působení v Praze. Topograficky tvořil veduty zachycující města a stavby, v několika případech se jedná o první dochované veduty daných obcí a objektů. Zemřel 3. 10. 1619 v Praze. Zájem o jeho díla byl znovu obnoven až na počátku 20. století. WILLENBERG, Jan – PODLAHA, Antonín – ZÁHRADNÍK, Bohdan (eds.) *Jana Willenberga Pohledy na města, hrady a památné stavby král. Českého z počátku XVII. století*. Praha: A. Podlaha, 1901, 8 s.

⁸⁷KODERA, Pavel, KSANDR, Karel. *Národní technické muzeum: Centrum stavitelského dědictví v Plasích: kronika projektu*. Praha: Národní technické muzeum, 2015, s. 18.

⁸⁸Příloha č. 7.

⁸⁹SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Rakovník: Rako TISK, v. o. s., 1996, s. 92.

⁹⁰Tamtéž.

⁹¹SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích. *Kronika obce Plasy, Plaská pamětní kniha I., 1945–1957, Pivovar, s. 233. Rukopis.*

mázů piva, tedy 3880 porcí po 10 krejcarech, což představuje 646 zlatých a 40 krejcarů.⁹² Tentýž opat uvádí v *Soupisu poddaných podle víry* z 5. dubna 1651 na jemu přiděleném panství, v plaském klášteře, mezi svými služebnými osmatřicetiletého Zikmunda Brože na pozici sládky a osmnáctiletého Jana Poka, zaměstnaného jako mládka.⁹³ Zdali pozice chmelaře či bečváře zůstaly zachovány, se mi bohužel dohledat nepodařilo. Vrchota byl zvolen do své funkce roku 1640.⁹⁴ Vzhledem ke stále probíhající třicetileté válce se volba konala v dceřiném klášteře na Velehradě,⁹⁵ avšak volba nového opata neznamenal návrat konventu zpět do Plas. Počet mnichů se po zvolení opata uvádí na sedmnáct.⁹⁶ Klášterní komunita pobývala i s opatem, vzhledem k válečným událostem, často mimo klášter, pokud hrozilo nebezpečí konfliktu. Jak a zdali vůbec pivovar na konci třicetileté války fungoval, prameny neuvádějí. Obtížné je tedy zároveň zjistit další podrobnosti ohledně pivovarnictví. Pokud se pivo vařilo, předpokládám, že se vyrábělo v menším objemu a metodou svrchního kvašení, pro toto období typickou. Jak jsem uváděla v kapitole týkající se pivovarnictví v českých zemích, spodní kvašení nebylo neznámé, ale svůj rozkvět zažije až v 19. století. Období znovu obnovy kláštera nastává již za Vrchoty Pergera, po roce 1648,⁹⁷ následovat bude za jeho nástupce Kryštofa Tenglera⁹⁸ a vrchol rozkvětu nastane za opatů Ondřeje Trojera⁹⁹ a Evžena Tyttla.¹⁰⁰ V 18. století následuje rozkvět klášterních aktivit. Objevuje se častější ikonografie i písemnictví.

⁹²SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích. Kronika obce Plasy, Plaská pamětní kniha I., 1945–1957, Pivovar, s. 233. Rukopis.

⁹³SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr, *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl III., Kroniky, paměti, letopisy*. Plasy: Město Plasy, 2000, s. 15–16.

⁹⁴ BUKAČOVÁ, Irena. Opatí plaského kláštera v 17. a 18. století. In: *Proměny plaského kláštera (1145–2015): sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8. – 9. října 2015 v Plasích*. Tiskárna Bílý slon s.r.o., Vydalo Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, p.o., ve spolupráci s NTM a NPÚ, 2015, s. 117.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Podle klášterních kronik příznivé časy nastávají pro klášter v roce 1648. Každým rokem se do Plas vracejí čápi, sídlící na komíně v areálu. Obvykle se vrací pouze několik jedinců, v červenci 1648 se jich však objevilo více než tři sta. Kronika Mauritia Vogta popisuje chápání čápů obyvateli, co by „posly míru“ předurčující konec třicetileté války a lepší časy. Bílého opeřence měl ve znaku rovněž opat Jakub Vrchota Perger z Rosenwerthu. Ve znaku opata se pravděpodobněji jedná o papouška odkazujícího na znak rodu Pergerů z Rosenwerthu. SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr. *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl I., Ve stínu plaských lip*. Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1996, s. 17.

⁹⁸ (1606–1651–1666) – narození – nástup do funkce – úmrtí.

⁹⁹ (1648–1681–1699) – narození – nástup do funkce – úmrtí.

¹⁰⁰ (1666–1699–1738) – narození – nástup do funkce – úmrtí.

4.2 CÍRKEVNÍ PIVOVAR V 18. STOLETÍ, PŘESTAVBA A MODERNIZACE OBJEKTŮ PIVOVARU V 18. STOLETÍ

Přichází 18. století a pro klášter nastává období největšího rozkvětu v celé jeho historii. Toto století se vetkne do dějin jako období velkých jmen a velkých změn. Počátky rozkvětu kláštera však hledejme již ve století sedmnáctém. Roku 1623 navrácí Ferdinand II. klášteru zpět většinu jeho zkonfiskovaných majetků.¹⁰¹ Některé změny nastávají ihned, hlubší změny potřebují mnohem delší časový rozsah. V plaském klášteře panuje jednotné nadšení pro znovu získání ztracené slávy z období před husitskými válkami. Mniši se opět touží navrátit k přísným zásadám cisterciáckého řádu a svůj život zasvětit modlitbám a odříkání v poklidné krajině severního Plzeňska. I když konvent touží po znovuoživení bezesporu ještě před navrácením statků, tento sen se vyplní nejdříve po třicetileté válce. Několik stavebních úprav v areálu proběhne ještě před koncem třicetileté války, jedná se obvykle o dílčí stavební práce, jakési nejnnutnější opravy nejvíce využívaných budov. Většina stavebních počínů není úspěšná a některé budovy musejí opět odolávat vojenským aktivitám. Teprve ve druhé polovině 17. století řeholníci mohou skutečně uvažovat o opětovném vybudování nového domova i života podle textu *Řehole sv. Benedikta*. Je však tento návrat vůbec možný? Často se setkávám s názorem, jak neuvěřitelně se mniši od původního textu Benediktovy *Řehole* odklonili. Při vstupu do konventu vidíme veliké, přepychové prostory. Jen málokoho by napadlo, že původní ideou tohoto řádu měl být život v chudobě a soustředění se pouze na Boha a Pannu Marii, bez zbytečného přepychu. Soudit obyvatele konventu 18. století bez váhání můžeme ale jen velmi složitě.

Pokládám za velmi důležité uvědomit si časový rozsah, který od sepsání *Řehole* uplynul. Nejen, že plaští řeholníci obnovují svoji komunitu po více než dvou staletích úpadku, ale snaží se navrátit k textu, který byl sepsán před více než tisíci lety. Pokud bychom se měli my dnes vrátit k pravidlům vydaným zhruba v 11. století, jejich interpretace by na nás působila v této moderní době poněkud zvláště. V podobné situaci se nacházeli mniši vracující se do Plas, proto je dle mého názoru zcela na místě částečná transformace některých pravidel a uchopení původních zásad novým, moderním způsobem. Stavba nového kláštera podle Santiniho projektu byla i na svoji dobu bezesporu obrovská. Musíme vzít na vědomí, že přepych, diktovaný barokní architekturou, nacházíme v té době u mnoha architektonických celků. Vývojem musela projít nejen architektura, ale i samotný řád. Mniši tedy vlastně museli transformovat původní pravidla

¹⁰¹ VLČEK, Pavel – FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 419.

řádu do alespoň základních potřeb moderního člověka a doby. Uvědomme si, že ne všechna pravidla se změnila, a že ne všechny změny byly zásadní. Některé změny dokonce pouze převzali ještě z dob před krizí. Klášter se například, stejně tak jako mnoho cisterciáckých domů, již dlouhou dobu odkláněl od pravidla, že řeholníky vypěstované plodiny budou sloužit pouze pro vlastní spotřebu. V novodobé historii již s výnosy z polí poměrně hojně obchoduje.¹⁰² Za klášterní zdi řeholníci vyváželi také pivo. Podrobnější účetnictví se nedochovalo, tudíž není zcela jasné, zdali klášter pivo daroval či prodával a za jakou cenu. Klášter pivo ze svého pivovaru v 18. století dodával do klášterních hostinců a do duchovních institucí v okolních obcích.

Výstav pivovaru se uvádí ve „čtyřvěderních“ sudech. Roku 1710 se v Plasích eviduje na svoji dobu velký pivovar s výstavem osmnáct čtyřvěderních sudů piva na jednu várku.¹⁰³ Podobu klášterního areálu v 18. století zachycuje rytina plaského cisterciáka Mauritia Vogta, z roku 1712.¹⁰⁴ Dílo dokumentuje pohled na klášter směrem od velké louky, včetně doplněného popisku vyobrazených budov. Je částečně zidealizována a při podrobnějším zkoumání nalezneme řadu nepřesností, přesto však pro nás představuje cenný zdroj informací. Stejně tak, jako na Willenbergově rytině, vytvořené zhruba o sto let dříve, i zde se pivovar nachází v těsné blízkosti mlýna. Mlýn je zachycený pod písmenem „X“, ale blíže nepopsán, pivovaru patří písmeno „V“, v legendě znázorněný jako „Praxatorium“. Vogt ve svém díle pivovar uvádí jako menší, přízemní budovu v těsné blízkosti mlýna a řeky Sřely. Umístění pivovaru odpovídá Willenbergově výjevu, ale na rozdíl od tohoto zobrazení již pivovar nedisponuje vysokými štíty, ani dalšími výraznými stavebními prvky. Pokud by toto zachycení pivovaru bylo přesné, musel být např. poničený během třicetileté války a po ní přestavěn do nové podoby či se jedná pouze o částečnou idealizaci Mauritia Vogta. Objekt pivovaru pravděpodobně prodělával pouze nutnou údržbu prováděnou v rámci jeho běžného provozu, včetně oprav, aby stavby mohly být dále využívány. Do roku 1712 zřejmě žádnou výraznější přestavbou neprošel, neboť žádné prameny z této doby na větší rekonstrukci neodkazují. Sladovnu v legendě rytiny nalezneme pod písmenem „O“. Před tímto stavením zaznamenal Vogt umístěnou studnu s vahadlem, u níž lze s jistotou říci, že se v dané lokalitě nachází dodnes. Ve stejném místě totiž studna vydržela i v dobách fungování Knížecího pivovaru a pro jeho provoz byla také

¹⁰²ROŽMBERSKÝ, Petr. *Dvory plaských cisterciáků*. Vyd. 2., dopl. Plzeň: Petr Mikota, Zapomenuté hrady, tvrže a místa (Petr Mikota), 2008, s. 44–45.

¹⁰³SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 92.

¹⁰⁴Příloha č. 8.

dále využívána. Na studnu vzpomínají i pamětníci v rozhovorech prezentovaných na konci této kvalifikační práce.¹⁰⁵ V roce 1710 činil výstav pivovaru celkem 1370 čtyřvěderních sudů piva. Svého vrcholu dosahuje o rok později, kdy pivovar uvařil 1707 čtyřvěderních sudů.¹⁰⁶ V roce 1712, ze kterého pochází zmíněná rytina Mauritia Vogta, se výstav opět snížil, konkrétně na 1415 čtyřvěderních sudů piva za rok.¹⁰⁷ Pivovar rovněž zásobuje svým pivem hostince v některých obcích, spadající pod správu kláštera. Například v obci Potvorov, ležící zhruba 15 km severně od Plas, odebírá pivo místní hostinec a roku 1713 tamní farář dostává od pivovaru 18 sudů plaského piva ročně.¹⁰⁸ Potvorovskému hostinci a několika dalším zařízením věnuji jednu z dalších samostatných podkapitol.

Větší přestavby se církevní provoz dočkal až roku 1724.¹⁰⁹ Výstavba nové budovy pivovaru spadala pod velkolepé obnovy objektu konventu a areálu v letech 1711–1740.¹¹⁰ Nově zbudovaný objekt opět sloužil k vaření většího objemu piva. Zdali nová stavba měla vůbec nějaký, případně, jak velký, vliv na chuť či recepturu zlatavého moku, se mi bohužel zjistit nepodařilo. Podle dobových trendů ve vaření piva usuzuji, že v církevním pivovaru se vyrábělo metodou svrchního kvašení, za použití pšeničného, případně ječného sladu. Nová sladovna přibyla později, v roce 1778.¹¹¹ Společně s podnikem v Dolní Bělé, který spadal pod plaské dominium, vykazoval v polovině 18. století roční výnos z provozu 7 252 zlatých.¹¹² Větší část samozřejmě připadla plaskému, neboť pivovar v Dolní Bělé se řadil spíše mezi instituce menší. Při průměrné ceně 4 zlatých za sud piva tak roční výstav činil 1 813 sudů, v přepočtu 4 424 hl.¹¹³ Pravděpodobně již nově vystavěný pivovar zachycuje rytina od Friedricha Bernarda Wenera z let 1725–1730.¹¹⁴ Klášterní areál zde vidíme od jihu. Lze pozorovat klášterní areál s dominantní, nově postavenou konventní budovou, ohraničený klášterní zdí, na jejímž konci zeď zakončuje jakási brána, spojená se zděnou budovou. Podél klášterní zdi protéká řeka Střela, jejíž umělé rameno, tzv. Královská štolá, pohánělo mlýnská kola a dodnes představuje součást důmyslného řešení kanalizace konventní budovy. Na levém okraji výjevu stojí čtveřice budov, svým umístěním

¹⁰⁵Rozhovor s panem Emilem Bundou, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 8. a 10. 3. 2017.

¹⁰⁶SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 92.

¹⁰⁷Tamtéž.

¹⁰⁸Tamtéž.

¹⁰⁹PLZEŇSKÝ, Prazdroj, a. s., *Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, 2016, s. 52.

¹¹⁰Tamtéž.

¹¹¹Tamtéž.

¹¹²Tamtéž.

¹¹³Tamtéž.

¹¹⁴Příloha č. 9.

odpovídající umístění původního mlýna a pivovaru. Přesný popis jednotlivých budov Werner krytině neuvedl. Budova stojící blíže k řece patří pravděpodobně mlýnu či mlynáři, kdežto objekty v pozadí mohou sloužit jako zázemí pivovaru či domek sládků. Dostupné prameny považují za pivovar mohutnou patrovou budovu v pozadí s oknem ve štítu, s jednoduchou sedlovou střechou a vyčnívajícím komínem.¹¹⁵

Pivo samozřejmě nemohlo chybět na žádné významnější události. Roku 1736 proběhla v Plasích jedna z největších slavností té doby, při příležitosti položení závěrečného kamene konventní budovy. Při této příležitosti byla vyhotovena pamětní listina, uložena do schránky pod měděným hadem nad kapitulní síní, která nám sděluje, že závěrečný kámen byl osazen 20. července a oslava k dokončení proběhla 13. listopadu 1736.¹¹⁶ Oslavy se účastnili všichni řeholníci, v jejichž režii také proběhla. Krom bratří se účastnili slavnosti poddaní, rolníci, chalupníci, sedláci z širého okolí, ale i řemeslníci, kteří se na stavbě konventu podíleli. Poté, co všichni prošli procesí ambitem konventu a čtyřikrát se zastavili s modlitbou, vstoupili do klášterního areálu, kde stálo šest sudů piva.¹¹⁷ Celkem 362 sedláků, 196 chalupníků, 236 pozvaných a 46 nepozvaných chlapců dostalo po dvouliberních chlebech, piva po pintě pro sedláky a chalupníky, pro děti po žejdlíku a část peněz – po 1kr a 3kr. Účastníci pocházeli z širého okolí, vsí Újezd, Nynice, Nadryby, Chotiná, Kostelec, Planá, Žichlice, Hromnice, Robčice, Kaceřov, Dobříč, Jarov, Koryta, Všehrady, Bohy, Kozojedy, Brodeslavy, Černíkovice, Dřevce, Dolejší Hradiště, Kočín, Kopidlo, Obora, Kaznějov, Sedlec, Ondřejov, Trojany, Rybnice, Mladotice aj.¹¹⁸ Zmíněný seznam obcí nám dokazuje, že se na stavbě konventu podílel téměř celý Plzeňský kraj. Plaské pohostinství vzkvétalo po celý rok, nejvíce se však projevovalo před Velikonocemi. Posloužit několika desítkám chudých obyvatel jídlem a pitím se v Plasích stalo obyčejem. Před Velikonocemi se však tradice zintenzivnila. Zhruba padesát, ale i více chudých mužů bylo přivedeno na klášterní nádvoří, kde v dlouhé řadě seděli opat a mniši. Po omytí nohou odváděli cisterciáci jednotlivé hosty do refektáře, kde za předčítání

¹¹⁵Národní památkový ústav se sídlem v Plzni, Zpráva pro Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, zpracoval LANCINGER, Luboš. *Plasy. Starý pivovar čp. 5. Stavebně-historický průzkum. I. etapa: Dějiny objektu.* Praha, 1979, 1 sv., 1 část.

¹¹⁶BUKAČOVÁ, Irena. *Architektura Jana Blažeje Santiniho-Aichla na severním Plzeňsku.* Beroun: MH, 2015, s. 175.

¹¹⁷Tamtéž, s. 176.

¹¹⁸Tamtéž.

svatých knih servírovali čtyři pokrmy, šestinku vína a libovolné množství piva.¹¹⁹ Pivo zkrátka bezesporu patřilo na slavnostní tabuli.

Další významné oslavy proběhly roku 1744. K příležitosti oslav 600 let od založení kláštera sepsal převor plaského opatství, Benedikt Scheppl, latinsky psanou kroniku – *Lapis Sepulchralis Fundatoris*.¹²⁰ Ve své kronice vychází Scheppl z kronik sepsaných před jeho zkoumáním. Jedná se vlastně o soupis pramenů provázející čtenáře celou historií kláštera od jeho založení až po současnost kronikáře. Popisu budov náležejících pivovaru věnuje Scheppl krátkou zmínku zhruba v polovině kroniky, na straně 317.¹²¹ V této kapitole se věnuje popisu celého areálu vlastním pohledem. Mimo pivovaru tato část kroniky informuje o podobě a umístění např. nové konventní budovy či sýpky. Ich formou stručně popisuje umístění pivovaru a mlýna. Prochází budovy pivovaru a mlýna až k sladovně, na kterou navazuje jeden ze vstupů do areálu. V těsné blízkosti brány, podle Scheppla, stojí příbytky sládků a bednářů. Za branou se nachází budova sloužící pravděpodobně k hygieně, zřejmě lázně, příslušejících k dílnám. Za touto budovou stojí další brána vedoucí do vnitřku areálu. Poslední informace, související s tímto komplexem, odkazuje na vystavění lázní opatem Ondřejem Trojerem.¹²²

Za působení opata Celestina Stoye¹²³ se žádný zdroj o rozsáhlejší přestavbě pivovaru nezmiňuje. Podle nápisu na objektu mlýna byl za jeho působení, roku 1746, obnoven pouze mlýn. Rozsáhlejší přestavby a obnovy objektů v areálu i v okolí nastávají až za působení opata Fortunata Hartmanna.¹²⁴ Dodnes se jeho osobní znak zachoval na několika fasádách budov v areálu a v okolních obcích. S tímto osobním znakem se setkáme např. v obci Hadačka, nacházející se zhruba 7 km severně od Plas. V Hadačce, náležející plaskému panství, nechal Fortunatus Hartmann vystavět zájezdní hostinec Na Dyškance s rokem dostavby 1756.¹²⁵ Tento objekt, který se pokusím podrobněji popsat později, se

¹¹⁹SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr. *Plasy – osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl II*. Plzeň: Státní okresní archiv, 1997, s. 61.

¹²⁰„Náhrobní kámen zakladatele.“

¹²¹SOA Litoměřice, fond Cisterciáckého kláštera v Oseku, SCHEPPL, Benedikt, *Lapis Sepulchralis Fundatoris* (Náhrobní kámen zakladatele). Plasy, 1744, signatura B IV 8, s. 317. (ověřený opis dostupný v Muzeu a galerii severního Plzeňska v Mariánské Týnici).

¹²²„*Transeobraxatorium et molam, atque ad polentarium pervenio, ad quorum terminos porta patebat ad inferiorem claustrum ingressum, super quam habitaculum pro braxatoribus et viatoribus incubuit, post egressum dicta porta elotionarium stetit, hodie praefatis laboratoribus aptatum, et nova porta intra septa claustrum inclusum, translato lotionario a Reverendissimo Dno Andrea Trojer ex fundamentis erecto, ubi hodie locatum est.*“ Překlad: za překlad děkuji dr. Pavlu Koderovi.

¹²³1738–1748.

¹²⁴1755–1799.

¹²⁵VOREL, Josef. Dějiny obce Výrov-Hadačka. Rabštejn nad Střelou: Skanzen-muzeum, 1994, Dějiny rodného kraje, 49 s.

stal v následujících letech velmi oblíbeným. Podle pamětní nápisové desky nad vstupem do mlýna a pozdějšího zápisu do plaské farní kroniky, dne 10. května 1778 vyhořel mlýn a část pivovaru. Opat Fortunatus Hartmann nechal oba tyto objekty znovu vystavět.¹²⁶ Událost připomíná zrestaurovaná pamětní deska nad vstupem do bývalého mlýna.

Bohatství, kterým klášter disponoval, nejlépe odhaluje soupis majetku z let 1785–1786. Kromě podrobného seznamu majetku soupis poskytuje rovněž řadu zajímavých informací o vybavení a chodu kláštera. Nařízením císaře Josefa II. byl klášter dne 9. listopadu 1785 zrušen a panství propadlo Náboženskému fondu v odhadní ceně 1 400 282 zlatých, 24 kr., což z plaského opatství činí nejbohatší zrušený klášter v Čechách.¹²⁷ Klášter vlastnil obrovské množství movitého i nemovitého majetku. Mimo rozsáhlého panství v západních Čechách spravoval klášter také proboštví v České Lípě. K proboštví v České Lípě náležel statek Loubín se vsí Loubí, v Plzeňském kraji pod plaské opatství spadalo panství Kaceřov, Bělá a samotné panství Plasy a Krašov v kraji Rakovnickém. Plzeňský a Rakovnický kraj oddělovala řeka Střela. V době zrušení kláštera patřilo k plaskému dominiu celkem 1 město, 55 vesnic, z nichž 28 obcí leželo v kraji Rakovnickém. V kraji Rakovnickém se nacházelo 22 vsí ze statku Kaceřov a 5 ze statku Bělá. V dominiu jsme našli dále 16 dvorů, 19 mlýnů a platy ze 4 vesnic „cizopanských“.¹²⁸ Na klášterních statcích v západních Čechách žilo celkem 1769 křesťanských rodin a 12 rodin židovských.¹²⁹ Veškerý majetek podrobně sepsala a soupis uložila česká státní účtárna. Úroveň popisů předmětů přímo souvisí s informovaností úředníků, kteří museli sepsat a vyznat se ve velmi různorodém majetku, zahrnující řadu liturgických předmětů, odborných přístrojů, cizokrajných předmětů či vybavení hospodářských dvorů. Řeholníci či poddaní obhospodařovali rozsáhlou řadu polností, luk, lesů, rybníků, několik zahrad a celkem šest chmelnic.¹³⁰ Poměrně vysoký počet chmelnic na relativně malém území nám značí, že pivo se zřejmě těšilo veliké oblibě. Rozsáhlý seznam klášterního majetku zahrnuje velice podrobný popis všech objektů v areálu, hospodářských dvorů, podrobný popis mobiliáře, inventář hostinců či hájoven. K inventáři pivovaru zmiňuje komise varnu,

¹²⁶ „*Hancmolamcum parte praxatoriidie 10. MajiAo. 1778 exustam D. Fortunatus Hartmann AbbasPlassensis vis. vicar. gener. reaedificavit.*“ Příloha č. 12.

¹²⁷KRČEK, Jakub. *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem.* Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2013, s. 92.

¹²⁸KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického.* 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 38.

¹²⁹BUKAČOVÁ, Irena. Inventář plaského kláštera v době jeho zrušení 1785–86. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 7.* Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1.

¹³⁰Tamtéž.

sládkův pokoj, malý pivovar a spilku rozdělenou do tří částí: „*Brauhaus – varna s dvoukřídlymi dveřmi, čtyřmi velkými zasklenými okny, třemi zasklenými okýnky, šesti ½ okenicemi, třemi extra okenicemi, dvěma okenními mřížemi o osmi železných tyčích, jedněmi dveřmi do bednárny a jednou měděnou pánví. Sládkův pokoj – s jedněmi dveřmi, jedním velkým zaskleným oknem, třemi zasklenými okénky, dvěma jednoduchými okenicemi, dvěma dvoudílnými okenicemi a jedněmi zelenými kamny. Malý pivovárek – s jedněmi dveřmi, pěti okenicemi, jednou okenní mříží a jedním chladícím štokem. Cizovací spilka – s dvoukřídlymi dveřmi, jedním zaskleným oknem, jedním štokem a jednou okenicí. Mladá spilka – s dvoukřídlymi dveřmi, třemi zasklenými okny, třemi chmelovými káděmi a jedněmi dveřmi do komory. Stáček spilka s dvěma dvoukřídlymi dveřmi a jedním zaskleným oknem.*“¹³¹ V seznamech, zpracovaných po dobu od 10. listopadu 1785 do 9. dubna 1786, se uvádí k světskému personálu, obhospodařujícímu především okolí kláštera, postavy sládka se třemi tovaryši a bednáře s dvěma tovaryši.¹³² Mezi lety 1784–1799 pracuje v areálu pivovarský mistr Josef Böhm.¹³³ Přesná jména ostatních pracovníků a tovaryšů seznamy neuvádějí, stejně tak, jako vyplácenou denní penzi po zrušení kláštera, případně celkovou odměnu za práci.

4.3 KRČMY, HOSTINCE A DALŠÍ ZAŘÍZENÍ ŠENKUJÍCÍ PLASKÉ PIVO V DOBÁCH FUNGOVÁNÍ KLÁŠTERA A JEJICH OSUDY PO JOSEFÍNSKÝCH REFORMÁCH

Cisterciácké opatství pod svojí správou drželo mimo rozsáhlých polností a hospodářských dvorů v okolí také několik hostinců. Zprávy o fungování těchto objektů v obcích přímo spadajících pod plaské dominium jsou pro nás cenným zdrojem informací. Povolání krčmáře patřilo v obci k nejvýnosnějším a krčmáři obvykle patřili k nejbohatším obyvatelům. Pro tuto kapitolu jsem připravila podrobnější informace o klášterním hostinci v Plasích, v Potvorově, v Nebřezinech a v Hadačce. Budovy podléhaly přímo klášteru a krčmářům byly pronajímány. V panských hospodách mohl krčmář vařit vlastní pivo, většina z nich však dávala přednost odběru a šenkování piva z většího pivovaru.¹³⁴ Prodej

¹³¹Národní archiv Praha (NAP), fond Česká státní účtárna, inv. číslo 1987, kart. 280, příloha č. 61.

¹³²KRČEK, Jakub. *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2013, s. 105.

¹³³SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 93.

¹³⁴KODEDA, Marek. *Pivovary.info. Informace o historii a současnosti českého pivovarnictví. Venkovské krčmy*. [online]. Pivovary.info, Ostrava, 2014-03-19. [cit. 2017-04-05]. Dostupné z www: <<http://www.pivovary.info/view.php?cislocianku=2014030003>>.

hostinců na klášterním panství se uskutečnil dne 4. a 5. prosince 1787.¹³⁵ Zařízení nabízející produkty pivovaru úzce souvisejí se samotnou historií a pokrokem pivovarnictví nejen v tomto areálu. Známemu úsloví, že „sládek pivo vaří, ale výčepní jej dělá“ se právem přičítá zásadní význam ve všech odborných publikacích zaměřených na výrobu piva a různá období vývoje pivovarství na našem území.

Na existenci krčmy umístěné přímo v klášterním areálu odkazuje plaská kronika. Okolo roku 1600 připomíná krčmu umístěnou zhruba na stejném místě, jako bývalý hostinec Na knížecí.¹³⁶ Nedaleko šenku se nacházel hlavní vjezd do areálu v blízkosti starého opatství.¹³⁷ Podoba a umístění této krčmy je známá z Willenbergovy rytiny. Předpokládám však, že její organizace se nijak výrazněji nelišila od organizace podobných zařízení v klášterních areálech. Pravděpodobně i tento objekt podléhal modernizaci a obnově klášterních budov po třicetileté válce a po dvou stoletích úpadků. Roku 1785 spatřila světlo světa nová, moderní stavba v barokním stylu, umístěná nedaleko sýpky.¹³⁸ Při prodeji hostinců po zrušeném klášteře, v roce 1787, projevil o objekt zájem Josef Plechatý, bývalý sklepník.¹³⁹ Ze dvou nabízených zařízení se však nakonec rozhodl pro druhou variantu, odkoupení hostince v nedalekých Nebřezinech.¹⁴⁰ Objekt sloužil jako panský hostinec i novému světskému pivovaru a během dvou staletí změnil svoji fasádu celkem dvakrát.¹⁴¹ Během historie své existence prodělal několik přestaveb, po zrušení pivovaru roku 1966 sloužila budova k užívání Lesní správě. V současné době je stavba na prodej. Zdali již získala nového majitele a případně, jaké využití plánuje do budoucna, není v současné době možné z dostupných pramenů zjistit.¹⁴²

Pravděpodobně nikoho nepřekvapí, že krčma, hostinec či šenk se nacházely v Plasích i v širokém okolí. Takřka v každé obci, spadající pod klášterní správu, bychom našli minimálně jedno zařízení tohoto typu. Existenci hostince v Potvorově v 18. století

¹³⁵SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr, *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl III., Kroniky, paměti, letopisy*. Plasy: Město Plasy, 2000, s. 22.

¹³⁶SOka Plzeň-sever se sídlem v Plasích, *Kronika obce Plasy, Plaská pamětní kniha I., 1945–1957, Pivovar*, s. 233. Rukopis.

¹³⁷Tamtéž.

¹³⁸SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr. *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl I., Ve stínu plaských lip*. Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1996, s. 31.

¹³⁹ SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr, *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl III., Kroniky, paměti, letopisy*. Plasy: Město Plasy, 2000, s. 22.

¹⁴⁰Tamtéž.

¹⁴¹SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr. *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl I., Ve stínu plaských lip*. Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1996, s. 31.

¹⁴²Příloha č. 10.

jsem již zmínila v podkapitole věnující se církevnímu pivovaru. Funkční krčma v Potvorově je přesto doložena mnohem dříve. V rámci navrácení statků kláštera Ferdinandem II. v roce 1623, náleží opět plaskému panství i ves Potvorov. Roku 1651 žilo v obci pouze 60 obyvatel.¹⁴³ Výsadní krčma náležela statku Vicendovskému.¹⁴⁴ V roce 1626 se bratři Kozlovští, Vít, Jakub a Vavřinec usnesli, že statek převezme Vít a bratřovi Vavřinci vyplatí do Kožlan 15 kop.¹⁴⁵ V 60. letech převzal budovu po Vítovi jeho syn Jan, potvorovský kovář a spravoval ji až do své smrti, roku 1672.¹⁴⁶ Po Janově smrti postoupil opat krčmu s kovárnou ševci Janu Půtovi, který v již chátrajícím objektu působil taktéž do své smrti roku 1682.¹⁴⁷ Po svém otci převzal péči o objekt syn Ondřej, hospodařit se mu však dařilo velmi obtížně a stavení zažívalo úpadek. Opat se tedy správy nad touto krčmou ujal sám.¹⁴⁸ Později uprostřed potvorovské návsi stál postarší hostinec, založený opatem Evženem Tyttlem roku 1730.¹⁴⁹ Že panský hostinec nechal vystavět Evžen Tyttl nám dokazuje latinský nápis, umístěný pod znakem: „*Dle váženého pana Evžena Tyttla, cisterciáckého řádu, opata plaského, generálního visitátora a vikáře, postaveno roku 1730.*“¹⁵⁰ Zdali toto zařízení nahradilo původní krčmu, prameny neuvádějí. Po zrušení kláštera prodal náboženský fond, roku 1788, panský hostinec Janu Ptákovi ze Spankova za 969 zlatých.¹⁵¹

Obec Nebřeziny se nachází od Plas necelé tři kilometry. Po celou dobu provozu kláštera s ním byla tato obec úzce spjata. Po zrušení kláštera si poslední opat, Celestin Werner, zakoupil dům právě v Nebřezinech a roku 1813 zde zemřel. Výsadní krčma je zde oproti ostatním obcím zmíněna již na konci 16. století. Výsadní klášterní krčmu prodal opat Adam, roku 1594, Petru Bulanovi z Nové Celle za 374 kopy.¹⁵² V prvních letech po třicetileté válce jsou v Nebřezinech k zmínění pouze obyvatelé – Matěj Kožíšek, zvaný

¹⁴³KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 203.

¹⁴⁴Tamtéž.

¹⁴⁵KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 203.

¹⁴⁶Tamtéž.

¹⁴⁷Tamtéž.

¹⁴⁸Tamtéž, s. 204.

¹⁴⁹SKLENÁŘ, Jaroslav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 92.

¹⁵⁰„*A REVERENDISSIMO DOMINO EUGENIO TYTTL ORD.CIST.ABBATE DE PLAS VISIT.AC VICAR: GENERALI CONSTRUCTUM.A 1730.*“

¹⁵¹KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 205.

¹⁵²Tamtéž, s. 190.

„Limvrz“ a krčmář Jiřík Bulan se svou ženou Kateřinou.¹⁵³ Pod vsí se nacházel pustý mlýn o jednom kole.¹⁵⁴ Po manželově smrti prodala vdova Kateřina krčmu u mostu jistému Ondřeji Šimánkovi z Nové Celle v Lužici. Prodej se uskutečnil roku 1658, Šimánek krčmu spravoval necelých 9 let a v roce 1667zemřel.¹⁵⁵ Vdova po Ondřejovi se znovu provdala za Jiříka Milera, který péči o krčmu přenechal svému synu Matějovi.¹⁵⁶ Od roku 1752 spravuje krčmu Matějův syn Václav.¹⁵⁷ V 80. letech koupil hostinec v Nebřezinech bývalý sklepník plaského kláštera Josef Plechatý.¹⁵⁸ Za svojí odměnu získanou po zrušení kláštera a přídavek měl na výběr z bývalého klášterního hostince v Plasích a hostince v Nebřezinech. Jelikož se v nebřezinském hostinci nacházela pošta a nabízela se zde možnost většího množství cizích návštěv a povozů, rozhodl se Plechatý pro hostinec nebřezinský.¹⁵⁹ Původně hostinec představoval pouze přízemní budovu společně s domkem pro nocleháře blíže k silnici.¹⁶⁰ O několik let později byl hostinec rozšířen dopředu k silnici a zvýšen o jedno patro. Veliké oblibě se hostinec v Nebřezinech těšil i v dobách fungování nového pivovaru, vystavěného v Plasích Richardem Metternichem.

Veliké oblibě i tradici se těšil také hostinec Na Dyškánce v obci Hadačka. Název pravděpodobně vznikl zkomolením názvu předchozí krčmy Na Toskánce, ve které pobývali italští zedníci z Toskánska při stavbě renesanční podoby dvora Sechutice.¹⁶¹ Barokní zájezdní hostinec s číslem „12“ nechal vystavět, podle projektu známého klášterního stavitele Matěje Ondřeje Kondela z Bílova, opat Fortunatus Hartmann.¹⁶² Opatův znak je možné spatřit na přední části bývalého hostince dodnes. Ve znaku nechybí letopočet dokončení, rok 1756. Areál hostince tvoří hlavní budova s novější přístavbou, chlévy, kolnou a pozdější stodolou. Hostinec je přízemní stavbou s dvěma křídly o dvou okenních osách. Ve středu hostince se nachází barokní průjezd s velkým klenákem. Znak

¹⁵³KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 190.

¹⁵⁴Tamtéž.

¹⁵⁵Tamtéž.

¹⁵⁶Tamtéž.

¹⁵⁷Tamtéž.

¹⁵⁸SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr, *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl III., Kroniky, paměti, letopisy*. Plasy: Město Plasy, 2000, s. 22.

¹⁵⁹Tamtéž.

¹⁶⁰Tamtéž.

¹⁶¹VOREL, Josef. *Dějiny obce Výrov-Hadačka*. Rabštejn nad Střelou: Skanzen-muzeum, 1994, Dějiny rodného kraje, 49 s.

¹⁶²Tamtéž.

opata nalezneme umístěný nad ním. Stejně tak jako předchozí budovy, šenkoval tento hostinec pivo i z pozdějšího pivovaru.¹⁶³

¹⁶³Příloha č. 11.

5 PLASKÉ PIVOVARNICTVÍ, VYUŽITÍ AREÁLU, STATKŮ A INVENTÁŘE KLÁŠTERA MEZI LETY 1785–1826. PODROBNĚJŠÍ SONDA NAPŘÍČ KLÁŠTERNÍM BOHATSTVÍM.

Po ukončení činnosti kláštera, v roce 1786, nastává otázka, jak naložit s obrovským množstvím statků, které zůstaly po řeholnicích a jak je vhodně využít. Převod klášterního majetku do rukou náboženského fondu představoval pro fungující hospodářství značnou ránu. V několika předchozích pasážích této práce jsem již zmínila především rozsah obcí a dvorů náležejících řeholníkům. V následujících větách se pokusím o bližší specifikaci klášterního kapitálu a popis jeho vývoje po odchodu mnichů. Považuji za důležité zmínit, že část bývalého klášterního mobiliáře je i v současné době jen velmi těžko dohledatelná a návrat kompletního vybavení jednotlivých budov zpět je prakticky nemožný. Nejvíce informací o vývoji nalezneme v nemovité části statků. K panství patřilo značné množství lesů, osázené převážně dřevinami měkkého dřeva, na padesát rybníků a dvě rybárny, v Mladoticích a v Krašově.¹⁶⁴ Rybník bychom našli téměř v každé obci. Jaké nesly pojmenování, se bohužel u většiny z nich pozapomnělo, neboť mnoho původních rybníků zaniklo či se názvy přestaly používat. Velké násadové nádrže se nacházely v Olšanech, Mladoticích a Chotíně. Na panství po klášteřu dále zůstaly tři sklárny, v Hromnici, v Bělé a vrchnostenská v Nebřezinech, devatenáct mlýnů v Plasích a okolí a jedna plaská cihelna.¹⁶⁵ Samostatnou kapitolu by mohla představovat pasáž věnovaná městským domům patřících klášteřu. Pod klášter spadaly objekty nacházející se v Praze, v Široké ulici s číslem 15, v Plzni v Dominikánské ulici s číslem 287, v Rakovníku u městské brány, probošství s kaplí v České Lípě a obytné domy umístěné mimo klauzuru v Plasích s čísly 5, 10, 11, 23.¹⁶⁶ V samotných Plasích a konventní budově se úředníkům naskytl pohled na mnohé neobvyklé místnosti a mobiliář. Za zmínku stojí knihovna, zaujímavější takřka celé křídlo konventní budovy v prvním patře, inventář soukromého muzea a vybavení velké klášterní lékárny. Soupis těchto prostor byl proveden společně s řeholníky, přesto však úředníci nedokázali odborně pojmenovat všechny předměty. Podle zvláštního katalogu knihovna

¹⁶⁴BUKAČOVÁ, Irena. Inventář plaského kláštera v době jeho zrušení 1785–86. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 7*. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1.

¹⁶⁵KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 38.

¹⁶⁶BUKAČOVÁ, Irena. Inventář plaského kláštera v době jeho zrušení 1785–86. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 7*. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1.

čítala 12 295 výtisků knih, tematicky členěných do čtyřiatřiceti oddělení.¹⁶⁷ Mimo odvětví typických pro zájem řeholníků byly v knihovně nalezeny také části, zabývající se např. geografii, historií německého císařství, veřejným a antickým právem, matematikou, farmacií, drogami a lékařstvím.¹⁶⁸ K inventáři knihovny náležely dále dva globusy – zemský a nebeský. V knihovně se dochovala rozsáhlá freska z 18. století, členěná na několik dílů. Každý úsek fresky odkazuje na knihovní skříň, obsahující knihy tematicky související s příběhem výjevu, zobrazeného nad skříní. Torzo barokní knihovny bylo převezeno do Oseka, odkud jej převzala knihovna teplického muzea. Zpracovaný fond je dnes uložen a vystaven v knihovně kláštera v Oseku, značná část původního vybavení knihovny se však bohužel nedochovala.¹⁶⁹

Prostor pro lékárnu se vyčlenil v přízemí konventní budovy. K lékárně patřila laboratoř či místnost speciálně určena pro mlýn na plaský prášek.¹⁷⁰ V těsné blízkosti těchto prostor zapsali úředníci depozitář lékárny společně s jejím archivem.¹⁷¹ Ve druhém patře umístěné *herbarium* umožňovalo sušit byliny z bylinné klášterní zahrady. Inventář lékárny představoval obvyklý lékárnický seznam, do kterého patřily oleje, octy, léky, masti, destiláty, květy, kořeny, plody, soli, esence a další.¹⁷² Muzeum obsahovalo sbírku přírodnin, minerálů a řadu obtížně definovatelných přístrojů. Samotné muzeum připomínalo více soukromý vědecký kabinet s řadou zajímavostí. Skříně uchovávaly zkameněliny, surové mramory, zlato a stříbro obsahující horniny, sklo, motýly, vejce a hada v lihu, dalekohled, elektrický přístroj s různým příslušenstvím v krabici, papírové obrazy, sloní kly, zuby mořských zvířat, podkovy a mnoho dalších zajímavých předmětů.¹⁷³ O tabulky a další drobné předměty projevil zájem místní lesník Matyáš

¹⁶⁷BUKAČOVÁ, Irena. Inventář plaského kláštera v době jeho zrušení 1785–86. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 7*. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1.

¹⁶⁸Tamtéž.

¹⁶⁹Tamtéž.

¹⁷⁰Plaský prášek byl lék hojně používaný a prodáván údajně již od středověku. V 18. století byla jeho výroba a sláva obnovena řeholníky Kristianem Neuberthem a Lukášem Martinem Gottliebem. Přesné složení plaského prášku se nedochovalo, ale hlavní surovinou byla speciálně zpracovaná vitriolová břidlice, získaná z nedaleké Hromnice (dnes je oblast známá jako Červené jezírko). Na rozdíl od ostatních léků plaský prášek nebyl hořký, ale sladký. Mezi mnichy i veřejností byl velmi oblíbený. Údajně si dokázal poradit s četnými zažívacími potížemi, žlučnickem či podrážděným žaludkem. V současné době lze spatřit pouze kopii propagačního materiálu, která je k vidění při prohlídce kláštera v nemocničním křídle budovy konventu.

¹⁷¹BUKAČOVÁ, Irena. Inventář plaského kláštera v době jeho zrušení 1785–86. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 7*. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1.

¹⁷²Tamtéž.

¹⁷³Tamtéž.

Halbrichter, úředníci a zřizenci, o část dalších archiválií projevila zájem univerzita v Praze, jejíž zástupce Ungar si pro věci přijel.¹⁷⁴

S rozprodáváním a pronájmem majetku se začalo takřka ihned po odchodu mnichů. Mezi prvními přišly na řadu již nepotřebné zásoby kláštera. Za 1100 krejcarů se prodalo 200 věder a 16 pinet vína, následovala konventní lékárna, divadlo a biliárový stůl za 22 krejcarů, 10 obrazů papežů a králů, 10 velikých obrazů s rámy a 10 podobizen opatů za 7 krejcarů. Z prelatury putovaly k prodeji různé obrazy v hodnotě 322 krejcarů.¹⁷⁵ První veřejná škola v Plasích, zřízená krátce po nástupu opata Wenera do funkce, převzala 16 map.¹⁷⁶ Zásoby obilí uložené na sýpce čítaly celkem 1 175 korců pšenice, 2 143 korců žita, 93 korců ječmene, 300 korců ovsa a 217 korců hrachu.¹⁷⁷ Veškeré obilí bylo nabídnuto za celkem 8 487 krejcarů.¹⁷⁸ Tyto údaje poskytují velmi úzký přehled hojně rozprodávaného majetku zrušeného kláštera. Funkční klášter poskytoval mimo jiné cenné materiály pro studium nejen klášterních dějin. Tento inventář mnoho autorů často neprávem opomíjí, avšak přesto představují archivní prameny, diplomy a další písemné materiály pro badatele nosnější zdroj informací než předměty materiální povahy. Hodnotu tohoto jmění dostatečně nedokázala ocenit ani komise provádějící jeho soupis. Zachovalý klášterní archiv by nám jistě poskytl odpovědi na mnoho dodnes nezodpovězených otázek, týkajících se více než šesti set let své existence. Po roce 1785 došlo k zapečetění bohatého archivu, a společně s jedním stem devadesáti třemi diplomy, k předání obsahu universitní knihovně v Praze.¹⁷⁹ Archiválie za nedlouho putovaly z Prahy do dvorního archivu ve Vídni. Stalo se tak roku 1812.¹⁸⁰ Správa náboženského fondu odeslala již roku 1801 šestnáct svazků listin rozmanitého obsahu z postupně tříděného archivu do guberniální registratury.¹⁸¹ Roku 1817 následovaly další dva svazky, administraci státních statků zaslána veškerá robotní a hospodářská akta a tři svazky listin státní účtárně.¹⁸² Z uvedených dokumentů se nedochoval ani jediný. Zničený a prodán musely být podle

¹⁷⁴BUKAČOVÁ, Irena. Inventář plaského kláštera v době jeho zrušení 1785–86. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska* 7. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1.

¹⁷⁵KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agroscience ve spolupráci s Musejním spolkem kralovského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 38.

¹⁷⁶Tamtéž. K zřízení školy došlo roku 1781. Tento krok byl považován za jeden z velmi úspěšných od Celestina Wenera. Zavedení veřejné školy proběhlo jako opožděná reakce na tereziánské školské reformy.

¹⁷⁷Tamtéž.

¹⁷⁸Tamtéž.

¹⁷⁹Tamtéž.

¹⁸⁰Tamtéž, s. 39.

¹⁸¹Tamtéž.

¹⁸²Tamtéž.

úředníků spisy nízké hodnoty. V Plasích se shromáždilo pouze dvě stě purkrechtních knih.¹⁸³

Inventář, věnovaný jednotlivým budovám, by vydal na samostatnou monografii. Blíže se zmíním jen o některých věcech obsahově zapadajících do tématu této práce. Vzhledem k zaměření, souvisejícího částečně i s kulturou stolování a opakovaným odkazem na klášterní refektáře, krátce poznamenám vybavení těchto prostor. V konventních jídelnách komise sepsala celkem 199 kusů nádobí a stolního příslušenství, rozčleněného podle použitého materiálu do třinácti položek.¹⁸⁴ Mezi nimi nechybělo např. 37 číší různého objemu a tři velké dřevěné pivní korbele.¹⁸⁵ Jídlna a kuchyně prelatury disponovaly znatelnějším luxusem oproti prostorám konventním. Stejně tak, jako v konventu a v ostatních stavbách, označují úředníci obsah literami „A – Z“. Mezi seznamem vybavení prelátské kuchyně a jídelny v prelatuře a osmnácti položkami o čtyřiceti předmětech, značenými písmeny „M“ a „N“, vyčnívalo množství nádobí, prostírání, ubrusů a dvě hranaté, cínové pivní lahve na pět pint s uzávěrem a kohoutkem.¹⁸⁶ Likvidace finančního kapitálu proběhla společně se shromážděním veškerých cenností a přepočítáváním hotovosti ve dnech 23. – 25. listopadu 1785.¹⁸⁷ O den později, 26. listopadu 1785, bylo na pět velkých žebřinových vozů naloženo 390 kg stříbrných předmětů, zlata a ostatních cenností z kostela, konventu, prelatury a probošství v Mariánském Týnci. Pod vedením krajského komisaře von Mayera, za doprovodu plaských myslivců, se povoz vydal směrem na Prahu.¹⁸⁸ Během cesty se v doprovodu vozů vystřídalo pěší vojsko a pražští dragouni a v podvečerních hodinách konvoj dorazil do cíle.¹⁸⁹ Kostel Nanebevzetí Panny Marie se stal farním a prozatím uvnitř zůstalo deset stříbrných kalichů, tři monstrance, ciborium, kadidlo osm ornátů a velkých bohoslužebních rouch.¹⁹⁰ Plaskému dvoru zůstalo k dalšímu hospodaření ponecháno více než 200 kusů dobytka.¹⁹¹

¹⁸³KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 39.

¹⁸⁴KRČEK, Jakub. *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2013, s. 84.

¹⁸⁵Tamtéž.

¹⁸⁶Tamtéž.

¹⁸⁷Tamtéž.

¹⁸⁸Tamtéž.

¹⁸⁹Tamtéž.

¹⁹⁰KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 38.

¹⁹¹Tamtéž.

Roku 1796 pronajal náboženský fond na 12 let jedenáct dvorů za roční nájem 11 209 zlatých, s obnovením smlouvy po dobu dalších dvanácti let v roce 1808.¹⁹² Ve vlastní správě náboženský fond ponechal stovky korců polí v Plasích, Lomanech, Olšanech, Sechuticích a v Kalci.¹⁹³

Dobové veduty,¹⁹⁴ pocházející z konce 18. a počátku 19. století, zachycují i zařízení pivovaru. Podle stavebních úprav prováděných v období mezi lety 1785–1826, lze soudit, že výroba piva zůstala zachována pro interní potřeby plaského dvora. Prováděné úpravy představovaly dílčí přestavby dokazující užívání objektů zaměstnanci. Během správy majetku náboženským fondem došlo na přelomu staletí k výstavbě jednoduchého patrového obydlí sládka s valbovou střechou. Díky této realizaci obývá plaský sládek poprvé v historii patrovou stavbu. Domov pro sládka vyrostl v místě bývalého sklepního přístřešku na severním konci pivovarského stavení.¹⁹⁵ Před uskutečněním transakce mezi Metternichem a náboženským fondem nacházíme jen velmi málo historických pramenů, odkazujících na činnost sladovny, spilek a dalších zařízení. Dochované stavební spisy od počátku 19. století obsahují pouze strohé informace, dokládající rozsáhlejší rekonstrukci dlažby v obou fermentačních komorách, „malém pivovaru“ a ve stáček spilce v roce 1807. Kromě obnovy dlažby ve zmíněných prostorách došlo rovněž k upevnění vodou vyplaveného podloží.¹⁹⁶ V tomtéž roce je schváleno nové oplocení otevřených pivovarských sklepů za 145 zlatých.¹⁹⁷ Především díky vedutám a dobovým vyobrazením areálu se předpokládá, že v této době již sklepy sousedily s velikou sýpkou za prelaturou. Dispozice umístění evidentně souvisí s odkazem na orientaci původních klášterních ledových sklepů v těsné blízkosti sýpky.¹⁹⁸ Dle dalších záznamů provedených během působení státní správy probíhá pravidelná údržba zařízení varny a spilek. Například roku

¹⁹²KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 39.

¹⁹³Tamtéž.

¹⁹⁴Příloha č. 13 a č. 14.

¹⁹⁵Národní památkový ústav – Zpráva Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů, zpracoval LANCINGER, Luboš. *Plasy. Starý pivovar čp. 5. Stavebně-historický průzkum. I. etapa: Dějiny objektu*. Praha, 1979, 1 sv., 1 část.

¹⁹⁶Tamtéž.

¹⁹⁷SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 92, Stavební záležitosti (zprávy, povolení, rozpočty, objednávky stavebního materiálu ke stavbám, stavebním opravám a adaptacím budov a zařízení plaského panství; m. j. opravy a znovu zastřešení Mariánského Týnce v r. 1807), i. č. 481, sign. Dom IV/27/1807/17,22/.

¹⁹⁸Dodnes se pozůstatky těchto sklepů nacházejí zhruba 10 metrů od severního křídla barokní sýpky. Sklepní prostory bychom našli za dnešními bílými dveřmi. Veřejnosti jsou však tyto prostory uzavřeny. Místnost obsahující odtokové kanálky na přebytečnou vodu nese rozměry zhruba 5x10 metrů.

1819 dochází k výměně plnicího štoku.¹⁹⁹ Roku 1825 vypsala Správa státních statků veřejnou dražbu na koupi celého panství.²⁰⁰

¹⁹⁹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 96, Stavební záležitosti (zprávy, povolení, rozpočty, objednávky stavebního materiálu ke stavbám, stavebním opravám a adaptacím budov a zařízení plaského panství; m. j. opravy a znovu zastřešení Mariánského Týnce v r. 1807), i. č. 481, sign. Dom IV/27/1819/8/.

²⁰⁰KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agroscience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, s. 39.

6 PLASKÉ PIVOVARNICTVÍ ZA METTERNICHŮ

6.1 PIVOVARSTVÍ PLASKÉHO VELKOSTATKU DO KONCE 19. STOLETÍ

Klement Václav Lothar von Metternich a jeho rodina převzali oficiálně správu nad plaským panstvím dne 4. července 1827, smlouvou podepsanou v Praze.²⁰¹ Sám kancléř se osobně častěji zdržoval na zámku Kynžvart, nedaleko Mariánských Lázní. Nově získaný domov na severním Plzeňsku obývala především jeho rodina a byl považován za neformálnější prostředí. Patronátní právo na svěřeném území mohl Metternich vykonávat již od 1. ledna 1825 a od téhož dne zároveň užíval výnosy panství.²⁰² Celková suma 1 100 050 zlatých byla zaplácena ve třech splátkách²⁰³ a nový vlastník se po převzetí statků zavázal také respektovat ustanovení, evidovaná z dob působení státní správy. Podobně, jako při převzetí pozemků náboženským fondem, i tentokrát vypracovali úředníci podrobný seznam majetku. Areál v této době stále více připomínal církevní objekt, proto se s rozsáhlou rekonstrukcí začalo prakticky okamžitě. Plaská kotlina rovněž podlehla trendům 19. století, tudíž nárůst zažily zejména průmyslové objekty. Mezi prvními z realizovaných projektů vyčnívala stavba Viktorovy huti na slévání litiny.²⁰⁴ Se zahájením provozu se začalo ihned po dvouleté výstavbě, roku 1829.²⁰⁵ Pro obec představovala nová huť a postupná industrializace značný přínos. Doposud obyvatelé provozovali především drobná řemesla či malá polní hospodářství a rozvoj průmyslu přinesl množství nových pracovních příležitostí.

Až do uskutečnění transakce byl celý areál obklopen asi tři metry vysokou zdí, zahradami a na sebe navazujícími budovami v těsné blízkosti.²⁰⁶ Pro vstup dovnitř sloužily dvě brány a několik vchodů pro pěší, rozmístěných kolem celého areálu. Demolicí mnoha staveb, podléhajících metternichovským proměnám, se stal prostor bývalého cisterciáckého kláštera otevřeným. Stavební materiál, získaný destrukcí objektů, byl recyklován a znovu

²⁰¹KAHUDA, Jan. *Kancléř Metternich a Plasy ve světle soudobých dokumentů*. Město Plasy: 6. svazek edice Tiliaplansensis, 2009, s. 27.

²⁰²Tamtéž.

²⁰³Do 16. 2. 1826 bylo složeno 400 050 zlatých, do 3. 11. 1826, 140 000 a poslední splátka, do 31. 3. 1827, obsahovala zbývající částku 560 000 zlatých. Tamtéž.

²⁰⁴Huť je pojmenována podle Metternichova syna Viktora. Tamtéž.

²⁰⁵SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr, (eds). *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145-1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl I., Ve stínu plaských lip*. Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1996, s. 40.

²⁰⁶BUKAČOVÁ, Irena. Popis plaského areálu v době jeho počínající zkázy na počátku 30. let 19. století. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 8*. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1.

použitý pro výstavbu objektů nových.²⁰⁷ Původní, známá prelatura znovu získala svoji ztracenou slávu, když si ji ke svému užívání a bydlení vybrala samotná rodina. Stavba s elegantními rysy a dobrým výhledem na celé nádvoří se po rekonstrukci začala nazývat *zámkem*. Pod tímto označením je u mnoha návštěvníků známá dodnes. Velikou rekonstrukci zažily také přístupové komunikace. Metternich dal vzniknout hlavní silnici, vedoucí z Plas na Kralovice, která má dodnes pro motoristy klíčový význam. Tomuto zájmu musela ustoupit původní klášterní zahrada, jejímž přepažením došlo k propojení cesty od hostince k nedalekému mostu přes řeku. Další rozšíření infrastruktury si žádalo vystavění nové železnice, k jejímuž vystavění rodina dala pokyn v 60. letech. Otevření dnešní trati, vedoucí z Plzně přes Žatec do Ústí nad Labem, se uskutečnilo 8. srpna 1873.²⁰⁸

Kromě obnovy hostince dochází v 19. století k položení základů nejdůležitějším změnám v revitalizaci pivovaru. Plaskému faráři bylo ještě roku 1826 ponecháno právo svařit v pivovaru šest sudů piva ročně, s použitím vlastního ječmene, a přiznáno deset sáhů palivového dřeva.²⁰⁹ Rozšíření panského pivovaru pravděpodobně plánoval již sám kancléř, ale klíčovou postavu pro opětovné obnovení provozu představuje až Metternichův syn Richard. Pivovarství se v 19. století těší na českém území značné oblibě a zažívá největší rozkvět. Tomuto trendu podléhá i pivovarský areál v Plasích. Pro podklady smlouvy na plaské panství z roku 1826 vypracovali úředníci mimo jiné elaborát charakterizující objekt pivovaru, díky kterému badatel získá představu o provozu, zařízení a bytu sládka.²¹⁰ Stavení sládka je zde popisováno jako kamenné patrové obydlí v dobrém stavu se střechou krytou taškami. Sládek měl k dispozici v nemovitosti široké čtyři sáhy a dlouhé dvanáct sáhů²¹¹ celkem sedm místností, v přízemí jeden pokoj, komoru, kvelb a v patře dva pokoje a jednu komoru. Pivovar zachycuje popis ve stejném stylu, jako kamenný objekt se střechou krytou taškami o délce sedmatřiceti sáhů a šířce čtyř sáhů a

²⁰⁷BUKAČOVÁ, Irena. Popis plaského areálu v době jeho počínající zkázy na počátku 30. let 19. století. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska* 8. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1.

²⁰⁸SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr, (eds). *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145-1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl I., Ve stínu plaských lip*. Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1996, s. 49.

²⁰⁹SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích Kronika obce Plasy, Plaská pamětní kniha I., 1945–1957, Pivovar, s. 233. Rukopis.

²¹⁰Národní památkový ústav – Zpráva Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů, zpracoval LANCINGER, Luboš. *Plasy. Starý pivovar čp. 5. Stavebně-historický průzkum. I. etapa: Dějiny objektu*. Praha, 1979, 1 sv., 1 část.

²¹¹ 22,75x7,58 m. Tamtéž.

pěti stop.²¹² Uvnitř se nachází malý pokoj, pivovarská dílna a topeniště s měděnou pánví o objemu dvaceti sudů.²¹³ Dále plnicí komora a dvě výstavní klenuté spilky. I tento objekt se těší vesměs dobrému stavu. O potvrzení stavu hovoří rovněž dochované zaměření objektů, provedené panským stavitelem Fischerem z roku 1833.²¹⁴ Před revolučním rokem 1848 žilo v obci celkem 516 obyvatel ve čtyřiačtyřiceti domech, zahrnujících jednoho sládka, hostinského a bednáře.²¹⁵ Osadníci byli Češi, ale ne příliš národně uvědomělí, a tak řešení většiny úředních záležitostí a korespondence probíhalo v německém jazyce.²¹⁶ Český jazyk se v úředních spisech pivovaru objevuje do konce 19. století sporadicky. Obvykle tak probíhá korespondence mezi správou pivovaru a některými hostinskými z malých obcí, např. se zájmem o šenkování plaského piva.²¹⁷ Narůstající zájem o odběr zaznamenává správa téměř okamžitě po nejnutnějších přestavbách.

Roku 1852 disponuje výstavem 2178 sudů, asi 4930 hl, uvařených vesměs metodou svrchního kvašení.²¹⁸ Výstav se rok od roku poměrně výrazně mění a ve většině případů není zcela možné s jistotou prokázat, z jakého důvodu. O rok později tak pivovar vystavuje „pouze“ 1935 sudů piva svrchního kvašení.²¹⁹ Cena za sud byla stanovena na 14 zlatých a 56 krejcarů.²²⁰ Otop varních pánví zajišťovalo palivové dřevo, jehož spotřeba dosáhla třech set padesáti sáhů.²²¹ Do roku 1864 pracoval na pozici sládka Jan Pukl, vyjma něj dále dva tovaryši, tři bednáři a tři pomocníci.²²² Za měřici ječmene bychom v této době zaplatili 3 zlaté, 52 krejcarů a za cent chmele 152 zlatých.²²³ Obrat pivovaru v 50. letech 19. století činil průměrně 56 600 zlatých ročně.²²⁴ Rokem 1864 nastupuje na pozici sládka Karel Anzenbacher. Spolu s ním v areálu pracuje podstarší, mládek, dvě děvečky, Josef Hanzl,

²¹²70,15x8,84 m. Národní památkový ústav – Zpráva Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů, zpracoval LANCINGER, Luboš. *Plasy. Starý pivovar čp. 5. Stavebně-historický průzkum. I. etapa: Dějiny objektu*. Praha, 1979, 1 sv., 1 část.

²¹³Tamtéž.

²¹⁴Tamtéž.

²¹⁵HUBKA, Petr – SOUTNER, Oldřich, (eds). *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl II*. Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1997, s. 79.

²¹⁶Tamtéž.

²¹⁷SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 150, VII Pivovar v Plasích (provozní záležitosti, opravy zařízení, tabulky kampaní, nákup surovin k výrobě piva, prodej a ceny piva, pronájem hostinců a dodávky piva aj.) 1851–1858, i. č. 493.

²¹⁸*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 53.

²¹⁹SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá, Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 95.

²²⁰Tamtéž.

²²¹Tamtéž.

²²²Tamtéž.

²²³Tamtéž.

²²⁴Tamtéž.

nádeník, Lanzendörfer, pomahač Šimůnek, sládkův koči a sladovnický pomahač František Bláha.²²⁵ Karel Anzenbacher započne slavnou éru rodiny Anzebacherů na této pozici a sám zůstane ve funkci až do roku 1892, kdy jej vystřídá syn Josef.²²⁶

Pro období let 1859–1895 se novým majitelem panství stává Richard Metternich.²²⁷ Již necelých deset let po převzetí správy nad majetkem dochází k zásadním proměnám objektu pivovaru. Druhá polovina 19. století znamená důležité směrodatné období pro mnoho pivovarů na našem území. Po vzoru Plzeňského Prazdroje přechází takřka všechny instituce na výrobu metodou spodního kvašení. Jak uvádí plaská farní kronika: „*v rámci panujícího pokroku v průmyslu se považuje za nevyhnutelné modernizovat a zvětšit objekt pivovaru, pocházejícího z dob kláštera*“.²²⁸ Zásahu na modernizaci měl především správce Karel Siebert.²²⁹ Celkovou rekonstrukcí prochází pivovarské objekty v letech 1869–1870, v období, pro které bohužel vykazuje dochovaný fond velkostatku Plasy značné mezery. Jsme tedy odkázáni na informace, vycházející ze zápisů do farní kroniky kronikářem a kaplanem Janem Šedivcem. Realizace projektu proběhla podle plánů stavitele hvozdů Gustava Nováka z Prahy, který se uvádí ve firemním názvu jako „Noback“.²³⁰ Nedlouho po plaské pouti, 16. srpna 1869, se začalo s demolicí původních objektů.²³¹ Prostory pro výrobu piva se citelně zvětšily, dokončení přestavby proběhlo v prvních dnech roku 1870. Dne 10. ledna kaplan Šedivec novostavbu vysvětlil a od dvanáctého dne téhož měsíce se, za přítomnosti Gustava Nováka, znovu obnovila výroba piva.²³² Šenkovat se začalo 5. února pro místní a 10. února pro ostatní hosty.²³³ Původní sladovna zůstala zachována s drobnými úpravami ve stejném objektu, zhruba v totožných místech, jako pozdější „sodovkárna“. S touto velikostí dokázal pivovar zásobovat veškeré hostince, spadající pod plaské panství.²³⁴ Průměrné ceny piva se v 60. letech pohybují okolo sedmnácti zlatých za

²²⁵SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá, Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 95.

²²⁶*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 53.

²²⁷LIKOVSKÝ, Zbyněk. *České pivovary 1869-1900*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005, s. 174.

²²⁸ Parafraze z plaské farní kroniky. SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Memorabilienbuch der PfarrePlass, Pamětní kniha 1836–1945, č. 2, s. 175. Rukopis.

²²⁹Tamtéž.

²³⁰Příloha č. 15.

²³¹SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Memorabilienbuch der PfarrePlass, Pamětní kniha 1836–1945, č. 2, s. 175. Rukopis.

²³²Tamtéž.

²³³Tamtéž.

²³⁴SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá, Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 95.

sud.²³⁵ S mírnou nadsázkou můžeme říci, že ve struktuře pivovaru se změnilo opravdu takřka vše. Mimo podoby, organizace a vybavení změnily objekty i čísla popisná. Číslování domů v Plasích začínalo od prelatury, později zámku s číslem 1. Změny prováděné rodinou Metternichů prolínaly řadu oznámení a úředních změn nařízených vládou. Z vládního nařízení se ustanovil požadavek, aby sousedící domy na sebe navazovaly také číslem popisným. Sladovna získala v novém číslování čp. 3, pivovar čp. 5 a hostinec čp. 8.²³⁶ Vývoj areálu pokračoval i nadále. V 80. letech firma „Novák&Jahn“ dodala nové zařízení pro modernizaci varny na strojní pohon.²³⁷ Panství poskytovalo díky přilehlým lesům dobré podmínky i pro přímý otop pánví palivovým dřevem, zdroje však postupně začaly docházet. Stále zvyšující se výstav způsobil, že dřeva bylo potřeba opravdu velké množství, zásoby velmi rychle ubývaly a návratnost v podobě nově vysázených stromů určovala časový horizont v řádu desítek let. Vysoká teplota potřebná pod nádobami vyžadovala konstantní přívod energie a pivovary musely začít situaci řešit. Přejít varen na modernější pohon tak následoval od druhé poloviny 19. století po celých Čechách. Z dvanácti pivovarů, nacházejících se v celém okresu, patřil plaský k prvním, které zavedly varny se strojním pohonem.²³⁸ Správa pivovaru zřejmě předpokládala další nárůst výstavu, jelikož během uplynulých dvaceti let jeho objem několikanásobně stoupl. Za rok 1873 vystavil pivovar 14 436 hektolitrů piva, na počátku 90. let 10 128 hl.²³⁹ V tomto období se již hojně užívala metoda spodního kvašení.²⁴⁰

Organizační struktura společnosti podléhala nejen na konci 19. století ředitelství a centrálnímu skladu umístěnému v Kynžvartu. Korespondence se vedla v této době obvykle v německém jazyce, jen část dokumentů se překládala do češtiny. Vedení společnosti v Plasích disponovalo poměrně velkými pravomocemi pro rozhodování běžných, denních záležitostí, důležitá rozhodnutí ovlivňující např. chod pivovaru na několik dalších let, se ovšem vydávala na Kynžvartu. Tento zámek byl dalším ze sídel vlastněných Metternichovo rodinou. Plasy představovaly krásné místo, ideální pro život a odpočinek

²³⁵Porovnání cen podle plaské farní kroniky. SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Memorabilienbuch der PfarrePlass, Pamětní kniha 1836–1945, *Průměrné tržní ceny*, 409 s. Rukopis.

²³⁶SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Memorabilienbuch der PfarrePlass, Pamětní kniha 1836–1945, č. 3, s. 176. Rukopis.

²³⁷*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 53.

²³⁸SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, Kronika obce Plasy, Plaská pamětní kniha I., 1945–1957, Pivovar, s. 233. Rukopis.

²³⁹LIKOVSKÝ, Zbyněk. *České pivovary 1869–1900*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005, s. 185.

²⁴⁰SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, Kronika obce Plasy, Plaská pamětní kniha I., 1945–1957, Pivovar, s. 233. Rukopis.

v klidné krajině. Kynžvartské panství však rodina vlastnila již několik staletí a oproti plaskému komplexu představoval místní zámek poměrně nové, reprezentativní sídlo v klasicistním stylu. Pravděpodobně i blízkost německých hranic rozhodla o oficiální kanceláři umístěné v této oblasti. Zároveň musíme vzít na vědomí, že dlouhou dobu musela rodina v Plasích věnovat realizaci plánovaných úprav. Poměrně obsáhlá dochovaná korespondence mezi zmíněnými a dalšími institucemi nám poskytuje jedinečnou příležitost přiblížit se pohledem k vnitřní organizaci pivovaru. Na konci století schválilo ředitelství nové výše platů pro zaměstnance a předložený pracovní řád, vypracovaný správou pivovaru. Každý, kdo chtěl v pivovaru žádat o místo, musel dosáhnout věku minimálně čtrnácti let a předložit v kanceláři vlastní předepsanou pracovní knížku.²⁴¹ Ženám se přidělovala pouze méně náročná práce, kdy řád přímo uvádí mytí či plnění lahví. Pokud žena nastupovala do zaměstnání po porodu, musel proběhnout před více než čtyřmi týdny.²⁴² Pro zajištění bezchybného provozu pivovaru nebylo možné garantovat pevnou pracovní dobu. Pracovalo se podle potřeby, pracovní doba by však neměla překročit jedenáct hodin denně.²⁴³ V případě veliké poptávky po produktech a nastání nenadálých situacích bylo možné zaměstnance povolat do zaměstnání mimo všední dny i v neděli a o svátcích.²⁴⁴ Mzda se vyplácela ve dvou časových osách, výplatu musel zaměstnanec převzít osobně a v hotovosti.²⁴⁵ Na konci každého měsíce mzdu obdrželi sladovníci, bednáři, strojník a kočí, kdežto pomahači, nádeníci a ostatní pomocní pracovníci pobírali hotovost jednou za dva týdny, vždy v neděli.²⁴⁶ Vyplácená částka se snížila o povinné příspěvky do úrazové a nemocenské pokladny, případně další zálohy. Na dodržování všech zásad dohlížel sládek, případně dílovedoucí či podstarší, kteří také zodpovídali za respektování pravidel řádu svými zaměstnanci. Sládek, podstarší či dílovedoucí mohli mimo jiné i povolit dovolené. V srpnu 1892 navrhuje sládek Anzenbacher zvýšení mzdy zaměstnancům za tuto namáhavou práci.²⁴⁷ Dokument zmiňuje podstaršího, sklepníka, sladovnického vaříče, dva sladovníky v čase sladování, dva pomahače a drvoštěpa. Navrhovaná mzda v rozmezí třiceti až čtyřiceti zlatých měsíčně neopomíjí ani deputátní

²⁴¹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Styk s ústředním ředitelstvím (výnosy ústředního ředitelství, správy, instrukce pro pivovar 1871–1933), i. č. 1010, sign. č. 214.

²⁴²Tamtéž.

²⁴³Tamtéž.

²⁴⁴Tamtéž.

²⁴⁵Tamtéž.

²⁴⁶Tamtéž.

²⁴⁷SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 183, Matrika zaměstnanců hospodářské správy, pivovaru a lihovaru 1862–1930, i. č. 179, sign. 2. dom. 1884–1900.

pivo v množství čtyř až pěti litrů na osobu. Růst mzdy zaměstnancům ředitelství v Kynžvartu schválilo.

Slibný rozvoj plaského pivovarství přerušil 27. srpna 1894 požár, který vznikl v pivovaru o půl čtvrté odpoledne, při požehování sudů.²⁴⁸ Požár se šířil obrovským tempem. Zpozorován byl krátce před čtvrtou hodinou i nad bytem bednářského mistra, Josefa Brauna, na půdě uchovávací slad.²⁴⁹ Během krátké chvíle zasáhl budovu konventu, pro niž přinesl fatální následky. Konvent po požáru trvajícím dva týdny přišel takřka o celé druhé patro. Škodu ve výši 150 000 zlatých uhradili majitelé z požárního pojištění.²⁵⁰ Požár významně zasáhl i areál pivovaru, zejména pak sladovnu, která musela být znovu vystavěna. Odstavka výrobních zařízení a zvyšující se poptávka po plaském pivu žádaly zahájení rekonstrukce objektů již před začátkem 20. století. Dochovaná korespondence, adresovaná okresnímu hejtmanství, potvrzuje teorii, že s rozšířením výrobních prostor pivovar pravděpodobně počítal ještě před požárem. V květnu 1894 žádá správa pivovaru o povolení nočního provozu, aby po pivu vzniklou poptávku dokázal pivovar uspokojit.²⁵¹ Mezi zaměstnanci nepříliš oblíbený návrh na noční provoz byl schválen a uplatňován i po instalaci zařízení většího objemu. Je velmi těžké označit datací přesný začátek a konec stavebních úprav. Přelom 19. a 20. století charakterizuje období mnoha plánů na rozsáhlou rekonstrukci pivovarských objektů.

První návrhy pro přestavbu sladovny vypracovaly firmy „František Rinhoff“ a „Emil Škoda“ v první polovině roku 1895, schválení se však nedočkaly.²⁵² Patrnějšího úspěchu se dočkal pražský projektant Jan Rosenberg, sídlící v Praze na Královských Vinohradech. Jím dodané návrhy, v říjnu 1897, pro modernizaci varny a přístavby kotelny se setkaly s nadšením.²⁵³ Vyjma plánů pro provizorní řešení dodal projektant též návrhy pro výstavu nové varny a přístavbu kotelny. V dubnu 1898 proběhla kompletní výměna vnitřního zařízení varny a v místě bývalé sladovny vznikly v této době několikapatrové

²⁴⁸HUBKA, Petr – SOUTNER, Oldřich, (eds). *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl II.* Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1997, s. 91. Příloha č. 16.

²⁴⁹SOA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Memorabilienbuch der PfarrePlass, Pamětní kniha 1836–1945, s. 203. Rukopis.

²⁵⁰HUBKA, Petr – SOUTNER, Oldřich, (eds). *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl II.* Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1997, s. 93.

²⁵¹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 183, Výroba piva a vedlejších produktů, nájem hostinců, stavba nové sladovny 1884–1900, i. č. 508. sign. 2 dom Pivovar.

²⁵²Tamtéž. Příloha č. 17.

²⁵³Příloha č. 18.

sklepy pro zrání uvařeného piva.²⁵⁴ Zařízení dodala firma „Emil Škoda“ a základy pod sklepy zajistilo 590 jedlových pilot.²⁵⁵ Realizace se nedočkala všechny návrhy podané Rosenbergem, ale i přes to se prostory dočkaly nové, železné rmutovací pánve o objemu 108 hl, vystírací kádě a strojního vybavení potřebného pro výrobu oblíbeného plaského piva.²⁵⁶ K realizaci projektu plánované moderní sladovny dochází až roku 1900.

6.2 VZESTUP I PÁD METTERNICHOVSKÉHO PIVOVARU VE 20. STOLETÍ A DALŠÍ PROVOZ DO ROKU 1966

Projekt výstavby nové sladovny vzbudil zájem u více továren. Vysoká poptávka po pivu předurčila budovu větších rozměrů s potřebou enormního množství stavebního materiálu. Rentabilita, i dobré jméno získané z realizace projektu pro známou šlechtickou rodinu, byla téměř stoprocentní. I přes to, že vzniklou škodu pokrylo požární pojištění, znamenala pro investory obnova sladovny nemalé náklady. Proto byly plány a návrhy předkládané ředitelství pivovaru pečlivě zkoumány a posuzovány. Výpadek vlastního zařízení pro výrobu sladu samozřejmě mohl zasáhnout, či dokonce ohrozit výrobu piva, proto správa pivovaru musela začít situaci řešit co nejdříve. Zároveň produkce jedné z nejdůležitějších surovin k výrobě piva vyžadovala důmyslné, kvalitní zpracování projektu pro stavbu. V dubnu 1900 dodala návrh pro přístavbu nové sladovny firma „František Ringhoffer“ z pražského Smíchova.²⁵⁷ Známa společnost pravděpodobně i díky předchozímu zamítnutí původních plánů přesně věděla, co plaský pivovar potřebuje – sladovnu s dostatečnou kapacitou pro výrobu a nejmodernějším zařízením. Se stavbou se začalo 18. června 1900 a již 29. listopadu téhož roku byla vysvěcena plaským farářem, za přítomnosti knížecí rodiny.²⁵⁸ Z archivních pramenů se dochovala četná korespondence, probíhající mimo jiné i mezi ředitelstvím a dodavatelem stavebního materiálu. O dodávku celkem 436 000 cihel se postaralo více továren. Namátkou zmíním „Továrnu na výrobky hliněné a cihelné v Obrnicích“, firmu „Cihly – E. Elhenický“ a „Správu cihelen Františka knížete

²⁵⁴Národní památkový ústav – Zpráva Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů, zpracoval LANCINGER, Luboš. *Plasy. Starý pivovar čp. 5. Stavebně-historický průzkum. I. etapa: Dějiny objektu.* Praha, 1979, 1 sv., 1 část.

²⁵⁵SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, Kronika obce Plasy, Plaská pamětní kniha I., 1945–1957, Pivovar, s. 234. Rukopis.

²⁵⁶SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Pamětní kniha 1836–1945, Memorabilienbuch der PfarrePlass, s. 332. Rukopis.

²⁵⁷Příloha č. 19.

²⁵⁸SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Pamětní kniha 1836–1945, Memorabilienbuch der PfarrePlass, s. 332. Rukopis.

z Lobkowitzů – Křimice u Plzně²⁵⁹. U poslední ze jmenovaných továren lze sledovat i průběh reklamace, kdy dopisem z 19. července 1900 žádají dodavatele o cihly lepší kvality, z důvodu nespokojenosti s předchozí dodávkou.²⁶⁰ Distribuci skla zajistila továrna „Kupfer&Glaser Glasfabrikanten Wien“ a přísun inventáře z kovového materiálu obstaraly „Železárny královského města Rokycan v Klabavě a Rokycanech“.²⁶¹ Doprava stavebního materiálu probíhala zejména po trati.²⁶² Dokončení se sladovna dočkala 24. listopadu 1900, disponovala moderními americkými humny, umístěnými pod zemí a snižujícími riziko vzniku požáru.²⁶³ Veškeré sladovnické zařízení dodala firma „Ringhoffer“ z pražského Smíchova, stavbu provedl správce Jan Holubář, podle plánů vypracovaných Josefem Patscherem.²⁶⁴ Renovace vyšla na celkem 147 728 Korun a 53 haléřů.²⁶⁵ Stavební úpravy probíhaly i v následujících letech, kdy byl roku 1908 přistavěn 26 metrů vysoký komín²⁶⁶ a podle projektu firmy „Novák&Jahn“ probíhala do roku 1909 rekonstrukce kotelny a rozšíření varny.²⁶⁷ Na varnu přibyla varní pánev s rovným dnem a objemem 200 hl a o čtyři roky později byla obohacena ještě o sladinový filtr.²⁶⁸ Kolaudace přestavěného pivovaru proběhla v prosinci 1908.²⁶⁹ Drobné rekonstrukce pokračovaly i nadále, obvykle se již jednalo o pouze dílčí práce, související s běžnou údržbou. Na pozici vrchního sládky působí do roku 1930 Josef Anzenbacher, majitele do roku 1906, Pavla knížete Metternich – Winneburga, vystřídal jeho syn Klement kníže Metternich – Winneburg, který panství vlastnil do roku 1930.²⁷⁰

Aby moderní přístroje plnily svoji roli při vaření piva správně, je důležité vařit z kvalitních surovin. Zásadní význam v tomto procesu nese jejich výběr od nejlepších

²⁵⁹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 183, Výroba piva a vedlejších produktů, nájem hostinců, stavba nové sladovny 1884–1900, i. č. 508. sign. 2 dom Pivovar.

²⁶⁰SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 183, Výroba piva a vedlejších produktů, nájem hostinců, stavba nové sladovny 1884–1900, i. č. 508. sign. 2 dom Pivovar.

²⁶¹Tamtéž.

²⁶²Jeden vagón pojal cca 2800 cihel. Tamtéž.

²⁶³SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Pamětní kniha 1836–1945, Memorabilienbuch der PfarrePlass, s. 332. Rukopis.

²⁶⁴Tamtéž. Příloha č. 20.

²⁶⁵Tamtéž.

²⁶⁶SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 505, Rekonstrukce pivovaru v letech 1907–1909 a jiné drobné stavební úpravy 1907–1932, i. č. 1014.

²⁶⁷SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 505, Rekonstrukce pivovaru v letech 1907–1909 a jiné drobné stavební úpravy 1907–1932, i. č. 1014.

²⁶⁸*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 54.

²⁶⁹Tamtéž.

²⁷⁰LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Držitelé, provozovatelé a vedoucí pivovarů Českých zemí 1869–1989*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2010, s. 185.

dodavatelů, patřičné zacházení a skladování ve vhodném prostředí.²⁷¹ Použité suroviny určují chuť, barvu i kvalitu výsledného produktu. Velkostatek Plasy vlastnil v prvních letech výroby poměrně rozsáhlé polnosti, ze kterých bylo možné čerpat obilí pro výrobu sladu. S rostoucí poptávkou po pivu však tyto zdroje přestávají dostačovat. K odběru surovin se v archívních pramenech dochovala poměrně rozsáhlá korespondence, prolínající se s informacemi získaných z materiálů účetní povahy. Hlavní složku pro výrobu sladu zastupuje i v této době především ječmen. V momentě, kdy se obilí z vlastních polností a od stávajících stává nedostačujícím, rozhodne se správa pivovaru situaci řešit. Od počátku 20. století vydává pravidelně vyhlášky, které rozesílá obecním úřadům po celém okrese se zájmem o nové dodávky ječmene. Namátkou, dne 17. srpna 1908, kontaktuje správa pivovaru obecní úřady v téměř padesáti obcích okresu.²⁷² Dne 18. srpna 1909 vydává jménem vrchního správce Emanuela Hrbka vyhlášku, týkající se nákupu ječmene pro pivovar.²⁷³ Vyhláškou oslovuje především drobné zemědělce, kdy oznamuje, že od 1. září toho roku bude vždy v úterý a v pátek vykupovat ječmen ke sladování za běžné ceny.²⁷⁴ Zřejmě větším množstvím ječmene velkostatek zásobuje firma „Bohumír Fišer – Nájemce velkostatku Olšany u Sedlice.“²⁷⁵ Do roku 1912 probíhá mezi institucemi častá korespondence, obsahující mimo jiné i stížnost na nečisté suroviny a požadavek na odstranění nedostatku pod výhrůžkou přerušení odběru.²⁷⁶ Na vyhlášky reagují statky takřka okamžitě. Do roku 1913 spolupracuje pivovar např. s hostinským Václavem Paulem ze Všehrd, Dominikem Ženíškem z Dolní Bělé, Jaromírem Spěváčkem z Kaceřova, Františkem Fišerem z Čivic, F. Lomičkou ze Strachovic, kterému nabízí 15 Korun a 50 haléřů za 100 kg, a řadou dalších, především menších usedlostí.²⁷⁷ Slad plzeňského či bavorského typu, vyráběný plaskou sladovnou, se těší dobré kvalitě a zájem o něj projevují i firmy zahraniční. Díky zahraničním kontaktům putuje roku 1914 celkem pět vagonů sladu plzeňského typu z Plas do Mnichova.²⁷⁸

Zdali se podařilo udržet v provozu také vlastní chmelnice, se mi bohužel z dostupných pramenů nepodařilo zjistit. Veškeré mnou prozkoumané zdroje informací odkazují na dodávky chmele pouze od jiných, zejména žateckých dodavatelů. Každým

²⁷¹Příloha č. 21.

²⁷²SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Nákup surovin k výrobě piva (chmele, ječmene, sladu atd.), i. č. 1011, sign. 1908–1917.

²⁷³ Tamtéž.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Tamtéž.

rokem po sklizni pravidelně přišla zpráva od větších chmelařských společností, seznamující své odběratele se stavem úrody po sklizni.²⁷⁹ Žatecký chmel patří i dnes k nejlepšímu a hojně vyváženému *koření piva* na světě. Proto právě žatecké chmelařské společnosti patřily mezi hlavní dodavatele chmelových květů plaského pivovaru. Stejně tak, jako u řady dalších produktů, i chmele existovalo a existuje několik typů a druhů. Korespondence zmiňuje především dva typy, rozdělující chmel podle kvality a druhu na „A“ a „B“.²⁸⁰ Ceny se pohybují okolo 160 Korun za padesátikilogramové balení typu „A“ a 120 Korun za padesátikilogramové balení typu „B“, do roku 1910, později pro špatnou úrodu evidujeme i ceny vyšší než 200 Korun za balení.²⁸¹ Do první světové války odebírá pivovar především od společností „J. Lederee a syn, obchod s chmelem v Žatci“, „Kratochvíl a spol. Praha – Žatec“, „Gebrüder Wurdinger Saaz“, „Gebrüder Kellner Hopfenhandlung Saaz“ a „Ersteböhmische Hopfen–Actien–Gesellschaft in Rakovnitz und Saaz“.²⁸² Ve zprávách o stavu zásob chmele zasílaných pivovaru vždy na konci sklizně se mnohokrát setkáváme i se zprávou o stavu sklizně chmele v Německu. Lze tedy předpokládat, že pokud úroda neproběhla podle představ a chmele k odběru nebyl dostatek, používal pivovar i chmel německý. Neméně důležitou součástí oblíbeného plaského piva tvořila voda. Podle vyprávění pamětníků čerpal pivovar pro výrobu vodu celkem ze dvou studní, nacházejících se v areálu.²⁸³ Vodu do studní přivádělo potrubí z nedalekých Loman.²⁸⁴ Kromě těchto nezbytných základních surovin pro výrobu, se ve fakturačních údajích objevují též vystavené faktury pro nákup řepného cukru, brambor, lupulinu a dalších.²⁸⁵ Výstav pivovaru činí před první světovou válkou v průměru téměř 30 000 hl piva ročně.²⁸⁶

S první velikou ránou ve 20. století se musí plaské pivovarnictví vypořádat během první světové války. Pivovar je v tomto období v provozu, ale výstav se rapidně snížil a pivovar musí přijmout opatření nařízená státní správou či ředitelstvími nadřazených institucí.²⁸⁷ Pro společnost přinese velká válka úpadek a nemalé zásahy do výroby, avšak

²⁷⁹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Nákup surovin k výrobě piva (chmele, ječmene, sladu atd.), i. č. 1011, sign. 1908–1917.

²⁸⁰Tamtéž.

²⁸¹Tamtéž.

²⁸²Tamtéž.

²⁸³Rozhovor s panem Emilem Bundou, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 8. a 10. března 2017.

²⁸⁴Rozhovor s panem Jiřím Pokorným, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

²⁸⁵SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Nákup surovin k výrobě piva (chmele, ječmene, sladu atd.), i. č. 1011, sign. 1908–1917.

²⁸⁶LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006, s. 186.

²⁸⁷Příloha č. 22.

vedení i zaměstnanci se snaží se situací vypořádat a výrobu piva nezastavit. Do konce roku 1914 nezaznamenává evidence výraznější změny v receptuře či postupu výroby, ale výstav na konci roku ukazuje lehký propad, na 26 763 hl.²⁸⁸ Změny nastávají v průběhu roku 1915. Ředitelství v červnu téhož roku obdrží od Ochranného svazu pivovarů království Českého dokument, vydaný Ministerstvem financí, vnitra a obchodu k omezení výroby piva.²⁸⁹ Podle povinnosti odvádět daně z piva má účetní dle nařízení ministerstva vypočítat, do jaké kategorie pivovarů instituce spadá a podle toho, zda má být zachováno maximálně 100, 90, 80 či 75 procent původní výroby.²⁹⁰ Vydávaná omezení se dotkla i stavu zásob pro várky. Sladovníci tak museli přistoupit k navrácení části zásob ječmene zpět dodavatelům a potřebné suroviny se dostávaly na přiděl.²⁹¹ Kvalitních produktů pro pivovarství nezbývalo mnoho. Zejména pro nedostatek obilí poskytnutého k výrobě piva musely pivovary nastalou situaci řešit různými náhražkami. Z protokolu sepsaného sládkem v listopadu 1918 můžeme sledovat přizpůsobení várek přidělu cukrové řepy. Josef Anzenbacher se zavazuje k použití 80% cukrové řepy a 20% sladu, přičemž první den se připraví mladina z řepy, druhý den ze sladu a v kvasných kádích se mladiny podle předepsaného poměru rovnoměrně rozdělí.²⁹² Sládek se stal roku 1919 členem výboru Spolku pro pivovarský průmysl v Čechách.²⁹³ Z dochovaných protokolů tohoto typu pozorujeme maximální úsilí vynaložené zaměstnanci k udržení provozu. Válečné produkci se přizpůsobily i druhy piv, vyráběné pro toto období s nižší stupňovitostí či úplnou náhražkou zvanou *pivín*.²⁹⁴ Díky krizovým opatřením a nemalému vynaloženému úsilí přečkal pivovar válečná léta a po skončení války se snaží opět rychle navrátit k původní výrobě. V úřadu vrchního správce setrval Emanuel Hrbek a účetnictví vedl Engelbert Schneider.²⁹⁵ V roce 1920 provedla komise, ustanovená ministerstvem financí revizi účetních materiálů vedených ve válečných letech.²⁹⁶ Dochovaný protokol poskytuje cenné

²⁸⁸SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Styk s ústředním ředitelstvím (výnosy ústředního ředitelství, správy, instrukce pro pivovar 1871–1933), i. č. 1010, sign. č. 214.

²⁸⁹Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, Výroba piva 1902–1920, i. č. 6, sign. A 4a.

²⁹⁰Tamtéž.

²⁹¹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Styk s ústředním ředitelstvím (výnosy ústředního ředitelství, správy, instrukce pro pivovar 1871–1933), i. č. 1010.

²⁹²Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, Výroba piva 1902–1920, i. č. 6, sign. A 4a.

²⁹³*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 54.

²⁹⁴SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1245, Výdajový rejstřík piva a mláta 1919, i. č. 1903.

²⁹⁵SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Styk s ústředním ředitelstvím (výnosy ústředního ředitelství, správy, instrukce pro pivovar 1871–1933), i. č. 1010, sign. č. 214.

²⁹⁶Tamtéž.

informace pro porovnání stavu výstavu a zisků v období války s dalšími léty. Oproti poměrně velkému objemu vystavených piv na počátku války se hodnoty evidované v letech 1917–1918 pohybují jen okolo 4 500 hl ročně.²⁹⁷ Nejnižšího zisku pivovar dosáhne v roce 1917, jedná se o částku 59 124, 54 Korun, nejvyššího pak roku 1916, s částkou 205 374, 60 Korun.²⁹⁸ Komise provádějící soupis chválí přehlednost účetnictví a doložitelnost zápisů v pokladních knihách původními doklady.

Po válce se pivovar rychle vzpamatovává a obnovuje kontrakty se svými dodavateli. Od roku 1919 se hlavní dodavatelem ječmene pro sladování stává hospodářské družstvo v Kralovicích, nadále pokračuje i spolupráce s většími statkáři.²⁹⁹ Ve dvacátých a třicátých letech se po většinu času těší kraj dostatkem ječmene a sladovna nadále prosperuje.³⁰⁰ Mezi smluvními stranami se objevují názvy „Josef Hecht“, „Kary&Gerson“, „Mořic Wilhelm, Staňkov“ a další, prodávající ječmen v průměru za 160 Kčs za sto kilogramové balení.³⁰¹ Konstantní zůstaly i korporace dodávající chmel. Opět zmíním např. „Gebrüder Wurdinger Saaz“ či „Gebrüder Kellner Hopfenhandlung Saaz“ a ostatní společnosti, nově se sdružující pod názvem „Saazia“ – Sdružení obchodníků s chmelem s. r. o..³⁰² Ceny ve dvacátých letech poměrně razantně vzrostly, je potřeba si však uvědomit, že po první světové válce začala platit nová měna. Rostoucí poptávka po chmelu zapříčinila zhruba v polovině 20. let 20. století cenu i 3000 Kčs za padesátikilogramové balení chmele.³⁰³ Obnovená výroba brzy po období úpadku povznesla plaský podnik opět na vrchol mezi pivovary v Plzeňském kraji. Josefu Anzenbacherovi se podařilo pozvednout výstav na úroveň předválečné výroby již kolem roku 1925 a stále roste.³⁰⁴ V roce 1929 dosahuje téměř 33 000 hektolitrů.³⁰⁵ Bohužel světová hospodářská krize zasáhne i ekonomiku podniku a výstav po 30. letech začíná opět klesat.

²⁹⁷SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Styk s ústředním ředitelstvím (výnosy ústředního ředitelství, správy, instrukce pro pivovar 1871–1933), i. č. 1010, sign. č. 214.

²⁹⁸Tamtéž.

²⁹⁹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 498, Nákup surovin k výrobě piva (chmele, ječmene, sladu atd.), i. č. 1011, sign. 1918–1923.

³⁰⁰Příloha č. 23, 24.

³⁰¹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 498–499, Nákup surovin k výrobě piva (chmele, ječmene, sladu atd.), i. č. 1011, sign. 1918–1923, 1925–1932.

³⁰²Tamtéž.

³⁰³SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 498–499, Nákup surovin k výrobě piva (chmele, ječmene, sladu atd.), i. č. 1011, sign. 1918–1923, 1925–1932.

³⁰⁴LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006, s. 186.

³⁰⁵Tamtéž.

Od počátku 20. let se rozšiřuje postupně počet zaměstnanců, kdy ve 30. letech pracuje v areálu více než 30 osob.³⁰⁶ Zaměstnanci se dočkají také růstu mzdy v několika vlnách. V roce 1920 vzrostla mzda oproti původnímu stavu o 30 procent a zvyšování přirozeně pokračuje až do druhé světové války, s výjimkou období hospodářské krize. Mimo mzdu mají zaměstnanci nárok také na deputátní pivo, podle náročnosti a důležitosti vykonávané práce v průměru na tři litry pro osobu za den.³⁰⁷ V rámci modernizace a rozšíření výrobních prostor dochází v roce 1929 k zahájení stavebních úprav k rozšíření ležáckých sklepů a vybavení jejich prostor smaltovanými tanky.³⁰⁸ Během probíhajících přestaveb však onemocněl sládek Josef Anzenbacher a po operaci slepého střeva roku 1930 zemřel.³⁰⁹ Za celou dobu svého působení dokázal podnik udržet v provozu a zajistit výstav v desítkách tisících hektolitrů. Na pozici sládka jej vystřídal až do roku 1945 Josef Procháska, který byl od roku 1940 vrchním sládkem.³¹⁰ Majitelem pivovaru v letech 1906–1930 zůstává JUDr. Klement kníže Metternich – Winneburg, posledním majitelem z této rodiny bude do roku 1947 Pavel Alfons Metternich – Winneburg.³¹¹ Pivovar v této době již bez problému zásobuje svým pivem hostince v celém Plzeňském kraji a je plně soběstačný. Provozuje rovněž několik vlastních zařízení, které šenkují výhradně plaské pivo a některé z nich nabízejí i možnost ubytování.³¹² Hostincům, a v nich servírovaným druhům piv však věnují ještě jednu z následujících podkapitol.

Areál pivovaru se na počátku 30. let sestavuje z pěti pokojového bytu sládka s kanceláří, varny s přilehlou kotelnou a strojovnou, sladovny na zpracování šedesáti vagonů ječmene, ze sklepů s přilehlou umývárnou a bednářskou dílnou, dvou výtahů na led, spilek, šaland, garáží, kanceláří, lahvozny a zásobárny.³¹³ Sklep ukrýval celkem 48 ležáckých sudů o objemu 60, 40 a 30 hektolitrů.³¹⁴ Pokud se chceme popisu pivovarnictví v Plasích v první polovině 20. století, nelze nezmínit rozšiřující se vozový park pivovaru.

³⁰⁶SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart.506, Styk s berní správou v Kralovicích (podklady pro zdanění pivovaru, výkazy mezd jako podklad pro důchodovou daň) 1919–1933, i. č. 1017.

³⁰⁷SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart.506, Styk s berní správou v Kralovicích (podklady pro zdanění pivovaru, výkazy mezd jako podklad pro důchodovou daň) 1919–1933, i. č. 1017.

³⁰⁸*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 54.

³⁰⁹Tamtéž.

³¹⁰Tamtéž.

³¹¹LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006, s. 185.

³¹²SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá, Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 100.

³¹³Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, Inventář pivovaru 1931, i. č. 1. Příloha č. 25.

³¹⁴Tamtéž.

Přechod na automobily značně ulehčil transport piva i do vzdálenějších míst. Ještě před první světovou válkou pivovar přikoupil šest koní ke stávajícímu stavu, které postupně splácel.³¹⁵ Do roku 1937 vlastní pivovar již sedm automobilů značky *Praga*, s jejichž pořízováním začíná již od roku 1925.³¹⁶ Po druhé světové válce se již s koňskými povozy prakticky nesetkáváme, pivovar zásobuje hostince pouze pomocí automobilů. Koně potřebné pro navážení ledu od padesátých let zapůjčovalo zemědělské družstvo.³¹⁷

Pokles setrvávající od světové hospodářské krize se nedaří zastavit až do konce druhé světové války. Po roce 1930 se opět začíná vést korespondence a úřední záležitosti především v německém jazyce. Mezi 327 českými pivovary zaujímal roku 1934 zámecký pivovar 63. příčku a patřil mezi větší podniky. Pod vedením Josefa Procházky se stále snažil zvyšovat svůj obrat, vyvážet a obchodovat s dalšími institucemi, čísla z dob Josefa Anzenbachera se však s výjimkou z roku 1939 a 25 571 hl obnovit nedaří.³¹⁸ Skutečná krize přichází s vypuknutím druhé světové války. Obyvatelé Plas i okolí samozřejmě nesouhlasí s vývojem Československa ještě před vyhlášením Protektorátu. Proto, když v dubnu 1938 nechá u příležitosti narozenin Adolfa Hitlera vyvěsit kníže Metternich na plaském zámku červený prapor s hákovým křížem, vyhlásí čeští odběratelé piva bojkot zámeckého pivovaru.³¹⁹ Bojkot se ale na výstavu příliš neodrazil. V dalším roce mění pivovar svůj název na „Zámecký pivovar firma Metternich – Winneburg“.³²⁰ Ačkoliv v letech 1940–1943 pivovar udržuje výstav v průměru 23 000 hl, od roku 1943 začíná klesat až na 10 001 hl v roce 1945.³²¹ Jelikož se majitelé pivovaru hlásili k říšskoněmecké příslušnosti a německé národnosti, propadl celý majetek velkostatku na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 19. května 1945, č.5/1945 Sb., do rukou národní správy.³²²

Zemský národní výbor současně ustanovil novým správcem majetku Ing. Františka Maydla z Plas a panství svěřil novému správci až do doby, kdy se rozhodne o dalším

³¹⁵SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Styk s ústředním ředitelstvím (výnosy ústředního ředitelství, správy, instrukce pro pivovar 1871–1933), i. č. 1010, sign. č. 214.

³¹⁶Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, Inventář pivovaru 1931, i. č. 1.

³¹⁷Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

³¹⁸LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006, s. 186. Příloha č. 26.

³¹⁹*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 54.

³²⁰SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá, Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 100.

³²¹*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 54.

³²²Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, Národní správa, konfiskace nepřátelského majetku 1945–1946, i. č. 2, sign. A1a.

osudu.³²³ Následníkem Josefa Procházky se stal pro další tři roky Bohuš Říšský, stejně tak i správcem pivovaru.³²⁴ Národní správa trvala do roku 1947, kdy byl pivovar zestátněn a podřízen Vrchní správě státních pivovarů v Buštěhradě.³²⁵ O dva roky později došlo k označení pivovaru provozovnou Západočeských pivovarů v Plzni a k začlenění správy pod tento koncept.³²⁶ Vrchním sládkem byl při této příležitosti jmenován Ladislav Černý a ředitelem Bohumil Šebek.³²⁷ Na této pozici vystřídal oba již roku 1950 Jiří Heller, sládek původem z pivovaru ve Staňkově.³²⁸ V Plasích funkci vykonával patnáct let a po roce 1965 odchází do Plzně, kde působí jako vrchní sládek až do 70. let minulého stolení. Údajně jednoho z nejlepších sládků historie plaského pivovarnictví vystřídal po jeho odchodu Josef Lehečka, který údajně měl úmyslně snižovat kvalitu piva, aby došlo ke zrušení pivovaru.³²⁹ Poslední zaznamenaný výstav z roku 1965 na špatnou kvalitu piva neodkazuje a s číslem 31 086 hl se řadí k úspěšnějším obdobím provozu.³³⁰ Výroba v plaském pivovaře byla zastavena v průběhu roku 1966 a do roku 1967 probíhaly likvidační práce spojené s čerpáním zásob.³³¹ Přesný důvod zastavení produkce se doposud nepodařilo objasnit. Některé prameny odkazují na špatné finanční hospodaření, organizační strukturu, malou rentabilitu či podlehnutí většímu Plzeňskému Prazdroji. V samotných Plasích kolovalo mnoho spekulací o důvodu zrušení tohoto pivovaru. Většina pamětníků se přiklání k neschopnosti udržení soběstačnosti pro další léta a ekonomické nerovnováze provozu.³³²

Po roce 1967 je objekt pivovaru včetně administrativní budovy předán k užívání družstvu Jednota Plzeň – sever, které v prostorách sladovny zřídilo sklad a sodovkárnu.³³³ Nyní je však na místě položit si otázku, zdali kult slavného plaského pivovarnictví opravdu upadl po přerušení výroby v zapomnění. Ve vzpomínkách pamětníků stále zůstává

³²³ Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, Národní správa, konfiskace nepřátelského majetku 1945–1946, i. č. 2, sign. A1a.

³²⁴ LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Držitelé, provozovatelé a vedoucí pivovarů Českých zemí 1869-1989*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2010, s. 305.

³²⁵ *Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 54.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Držitelé, provozovatelé a vedoucí pivovarů Českých zemí 1869-1989*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2010, s. 113. Příloha č. 27, 28.

³²⁹ Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017. Příloha č. 29.

³³⁰ *Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 55.

³³¹ Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

³³² Rozhovor s panem Emilem Bundou, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 8. a 10. března 2017.

³³³ *Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 55.

malebný plaský pivovar s výborným pivem, dlouholetou tradicí a laskavými zaměstnanci. V Plasích byla znovu obnovena výroba piva a v současné době pokračují stavební práce pro obnovu celého bývalého klášterního areálu. Expozice místních turistických cílů si v minulém roce nenechalo ujít více než 30 000 návštěvníků.³³⁴ Pozapomenutému historickému a technickému unikátu v údolí řeky Střely se tak pravděpodobně blýská po letech úpadku na lepší časy...

6.3 VZPOMÍNKY NA PLASKÉ PIVO, ODBĚRATELE A PIVOVAR V SOUDOBĚJŠÍCH DĚJINÁCH

Téma pivovarnictví samozřejmě evokuje každému jiný okruh informací, které by neměly chybět při jeho popisu. Šenkování piva je však při nejmenším stejně důležité, jako samotný postup výroby. Teprve díky zákazníkům sládek zjistí, zdali svoji práci odvedl dobře. Cesta piva z pivovaru k zákazníkovi vede vždy přes různé odběratele, kteří se svým přičiněním přímo podílejí na kvalitě podávaného produktu. Ani ten nejlepší sládek, který vaří pivo z nejkvalitnějších surovin, nemůže zákazníkovi zaručit stoprocentní kvalitu při podávání, pokud nemá nad výčepem dohled. Pokud prodejce pivo špatně uskladní, může se změnit kvalita, chuť či barva nápoje. Proto se v novodobější historii stále častěji setkávám s tím, že pivovary provozují také vlastní šenky, kde by měly přímo ručit za stoprocentní kvalitu podávaného produktu. Velký důraz na kvalitu podávání kladl také plaský knížecí, později státní pivovar. V archivních pramenech najdeme veliké množství dokumentů, věnujících se komunikaci mezi správou pivovaru a odběrateli. Možná právě i pro kvalitu podávaného piva označují pamětníci plaské pivo jako jedno z nejlepších: „*Pivo bylo velmi dobré a nikdy po něm nebolela hlava. Říkalo se, že i to byl jeden z důvodů, proč pivovar zavřel, protože při degustacích prý poráželo pivo plzeňské.*“³³⁵ Považuji tedy za nezbytné věnovat odběratelům, pivu a zaměstnancům pečujícím o dobré uskladnění jednu z podkapitol.

Jakmile došlo k znovuobnovení výroby piva v Plasích, nastala otázka, do jakých míst se pivo bude rozvážet. Až do 20. let 20. století zajišťovaly rozvoz především koňské povozy, kdy kočí s koňmi mohl zavézt sudy do hostinců, nebo hostinští přijet do pivovaru osobně. V prvních letech provozu konkurovala plaskému podniku řada menších pivovarů v celém okolí, většina z nich však v průběhu let zanikla. Mezi prvními požádal o možnost

³³⁴DUCHOŇ, Pavel. Klášter Plasy. Klášterní deník. [online]. Klášter Plasy, publikováno 2017-01-23, poslední aktualizace 2017-04-13. [cit. 2017-04-19]. Dostupné z www: <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny:Denik>.

³³⁵Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

šenkování plaského piva hostinský Martin Šimic z Kaceřova, v říjnu 1857.³³⁶ Doposud se v Kaceřově podávalo pivo z nedalekých Radnic, pro jehož výčep neměli občané oficiální povolení. Potřebný úřední souhlas získal kaceřovský výčepní až k lednu 1858 od plaského pivovaru. Již zmíněné, původem klášterní, hostince sloužily nově po znovuoživení výroby, jako hostince knížecí. Pivovar některé hostince sám vlastnil a spravoval, jiné pronajímal či prodával. Na počátku 20. století již plaský pivovar zastával prakticky monopol v zásobování hostinců v celém okrese. Pro představu smlouvy, uzavřené mezi vlastníkem panství a budoucím vlastníkem hostince, uvádím údaje ze smlouvy z roku 1914. Smlouva byla uzavřena mezi knížetem Klementem Metternichem a manželí Boženou a Josefem Vorlovými z Čivic.³³⁷ Manželé se roku 1914 přestěhovali do domu čp. 48 v Čivicích, přibližně 20 km od Plas. Mimo koupě tohoto objektu se rovněž zavázali k užívání a provozování hostince, nacházejícího se uvnitř. Na uzavřené smlouvě lze pozorovat mimo klasických náležitostí i různá opatření pivovaru pro zajištění dlouhodobých odběratelů. Smlouva ujednává splátku 2000 K v hotovosti a dalších potřebných 6000 K, splácených do dvaceti let. Mimo těchto závazků se kupující zavazují k odběru výhradně plaského piva po dobu minimálně dvaceti let a splacení dlužné částky, v podobě zaplacení navíc 4 K ke každému hektolitrů odebraného nápoje. Zároveň smlouva dojednává povinnost udržení aktuálního pojištění, především proti požáru. V případě porušení ujednaných ustanovení, může pivovar smlouvu vypovědět. Tento dokument tak slouží jako důkaz a dobrý příklad dlouhodobého dohledu správy pivovaru i nad již prodanými nemovitostmi.³³⁸ Hostinec, stejně jako řada dalších, podléhal modernímu konceptu zařízení, které mimo šenkování kvalitního, chlazeného piva nabízí i možnost stravování či ubytování. Disponoval i na svoji dobu poněkud netradičním tanečním sálem. V provozu setrval až do roku 1953. V první polovině 20. století zásoboval pivovar kromě čivického hostince ještě několik dalších desítek odběratelů.³³⁹ Samotné Plasy nabízely na výběr z několika možností. Jak vzpomíná pan Pokorný: „*V Plasích si vybavím hostince Na Špici, Komunál, U Suků, Barrandov a kiosek na nádraží. Bylo jich poměrně hodně. Moje nejoblíbenější byla Na Špici, jelikož jsem to měl nejbliže od*

³³⁶SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 150, VII Pivovar v Plasích (provozní záležitosti, opravy zařízení, tabulky kampaní, nákup surovin k výrobě piva, prodej a ceny piva, pronájem hostinců a dodávky piva aj.) 1851–1858, i. č. 493.

³³⁷Soukromý archiv autorky.

³³⁸Příloha č. 30.

³³⁹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1256, Kniha odběratelů piva 1905–1907, i. č. 1914

domova.³⁴⁰ Tradičně nejvíce piva odebíraly sklady v Kynžvartě, které zásoby prodávaly dalším zájemcům.³⁴¹ V průměru kynžvartské sklady odebíraly 20 hl piva měsíčně, pro porovnání, čivický hostinec pouze zhruba 5 hl za měsíc.³⁴²

Nejvíce piva se dováželo samozřejmě v dřevěných sudech standardních velikostí. Dle výpovědi pana Hážeho, který s tatínkem sudy rozvážel: „*Nejvíce se vyráběly menší sudy do hospod. Rozváželi jsme „půlky“ a „hektáky“ – 50 a 100 litrů. Nepamatuji si, že bychom s otcem vozili větší sudy. U bednární se opravovaly nejen sudy, ale také přepravy na lahve. Co já pamatuji, používaly se už pouze sudy menší. Někdy se naplnily také jen pětadvaceti litrové.*“³⁴³ Lahvové pivo obvyklé příliš nebylo, přesto však nechybělo v nabídce. Lahve s vlastním označením pivovar nechával vyrábět již od konce 19. století.³⁴⁴ Z počátku se značení společnosti uvádělo v německém jazyce, od počátku 20. století převažuje český jazyk.³⁴⁵ Přeprava lahví do hostinců a dalších zařízení probíhala v dřevěných, zálohovaných přepravech.³⁴⁶ Do přepravek se lahve umístily ve vlastní lahvovně. Podle slov pana Hážeho: „*Lahvozna se nacházela v areálu dnešního Zámeckého šenku. Dnes je tam terasa, kde je možné posedět venku. Kdysi se v těch místech nacházel výstav a lahvozna. Pamatuji velké posuvné dveře. Sudy se dostávaly nahoru k výstavu ze sklepa a myslím, že ještě v současné době lze vidět pozůstatek dveří, odkud se sudy nakládaly na auta. Dveře byly velké asi 2x1,5 metru. Lahve se dopravovaly v bednách z lahvozny po pásu. Do přepravek se dávaly přímo v lahvovně. Z pásu pokračovaly lahve do skladu. Ve skladu se tyto dřevěné přepravy naložily na rudlík a odvážely se do auta. Nejdříve všechno byla ruční práce, až později se vše zmodernizovalo.*“³⁴⁷ Poptávka po sudovém pivu však značně převyšovala poptávku po pivu lahvovém. Nejvíce převažovaly lahve s objemem 1 litr. První etikety začal pivovar vydávat ještě před druhou světovou válkou.³⁴⁸

³⁴⁰Rozhovor s panem Jiřím Pokorným, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

³⁴¹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1259, Kniha odběratelů piva 1923–1925, i. č. 1917.

³⁴²SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1262, Kniha odběratelů piva 1933–1934, i. č. 1920.

³⁴³Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

³⁴⁴ROHÁČ, Martin. *Roháčův schematismus pivovarů a firemních lahví království Českého*. Praha, 2005, s. 262–267.

³⁴⁵Příloha č. 31.

³⁴⁶Příloha č. 32.

³⁴⁷Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

³⁴⁸SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá, Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 101. Příloha č. 33 a č. 34.

Aby pivo bylo uchovááno v nejlepší kvalitě a prostředí, byla potřeba zajistit ideální podmínky pro jeho výrobu. Jeden z nejdůležitějších faktorů při výrobě piva představuje teplota. Důležité je zajistit optimální teplotu okolí především při skladování. Chlazení sklepů probíhalo především pomocí ledu. Pivovar najímal vlastní ledaře pro těžbu ledu z místního rybníka. Na ledaře, podobně jako na bednáře vzpomínají pamětníci od dětských let nejčastěji. Jedním z prvních zaměstnanců, kterého si paní Křížová z dětství vybaví, je pan Král, zaměstnanec ledového sklepa: *„Jediný, koho si pamatuji, je pan Král. Přesně nevím, jakou měl funkci, možná nějaký zástupce...? Byl to ale určitě zaměstnanec pivovaru, ke kterému jsme chodili pro led. Pan Král nás vždycky vzal do té ledárny, což byla vysoká budova, ze které vycházel vždycky v létě ten chlad. Když jsi přišla dovnitř, byla tam zima a dole byl uložený led. Musím podotknout, že ten led musel vydržet celé léto. Pamatuji si, jak ho celou zimu naváželi a potom jej využívali celé léto.“*³⁴⁹ Pan Háže, doplňuje informace, jak ledování probíhalo: *„Jak ledování probíhalo, si vybavím velmi přesně. Na rybníku se nasekaly kry, které pak ledaři na lávce rozbíjeli na menší kusy. Tento led se naložil na vozíky, které byly kovové, překlápěcí, něco, jako mají horníci v dole. V těchto vozících se led vozil s koňmi do pivovaru po kolejkách. Koleje vedly mezi bývalou Zámeckou pivnicí a bývalou lahvovnou³⁵⁰ na dvůr. Projeli dozadu na dvůr, ocelové vozíky se překlápily a na konci led padal do ledového sklepa. Teprve z tohoto sklepa byl používán na sudy.“*³⁵¹ Led se využíval také v létě k chlazení nádob během přepravy.

O výrobu a údržbu dřevěných přepravních obalů se starali bednáři, na které pamětníci s oblibou rovněž vzpomínají. Když paní Křížové položím otázku, jaká povolání si v pivovaru vybaví z dětství mezi prvními, odpoví takto: *„Bednáři! Chodili jsme kolem pivovaru, a v tom dvoře za konventem dělali sudy. Bednáři tam byli, to si pamatuji. Byl tam otevřený ten dvůr a viděla jsi, jak vyrábějí sudy, když jsi šla kolem. Zkrátka vše, co k tomu patří, smolili, pak s nimi otáčeli, pamatuji si, jak dávali na sudy obruče, byla to zajímavá podívaná.“*³⁵²

Závěrečný odstavec věnuji samotnému pivu a jeho druhům. V případě plaských pivovarů nelze jednotně určit druh piva, který by se vyráběl od jeho počátku až do konce. Nabídka podávaných piv záleží na období, ve kterém se piva vyráběla. Metoda výroby

³⁴⁹Rozhovor s paní Elen Křížovou, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 8. a 10. března 2017. Příloha č. 35.

³⁵⁰Dnešní pivovarský šenk.

³⁵¹Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

³⁵²Rozhovor s paní Elen Křížovou, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 8. a 10. března 2017. Příloha č. 36 a č. 37.

piva obvykle úzce souvisí s trendy a užívanými postupy v jiných pivovarech. V církevním pivovaru a v prvních letech provozu pivovaru metternichovského převažovala piva vyráběná metodou svrchního kvašení.³⁵³ Silná, svrchně kvašená piva se dodnes vyrábějí v několika trapistických klášterech po celém světě a podléhají přísné kontrole a pravidlům výroby. Mají obvykle vyšší obsah alkoholu, větší část zisku musí být poskytnuta na dobročinné účely a kouzlo této metody spočívá především v užití vyšších teplot při fermentaci.³⁵⁴ Od konce 19. století se stále populárnějšími stávají piva kvašená spodně. Tento vývoj následoval i v Plasích. Výhoda spodního kvašení spočívá oproti svrchnímu kvašení v užití nižších teplot fermentace, přičemž se tak lépe zamezí zkažení piva při dozrávání.³⁵⁵ Tradičními druhy vyráběnými na přelomu 19. a 20. století byla 9°, 10° a 12° piva.³⁵⁶ Kromě klasické produkce nabízel plaský provoz i různé speciály. Před první světovou válkou vyráběl např. speciální 15° pivo *Granát*, které dodával i do vybraných plzeňských hostinců.³⁵⁷ Během první světové války výroba značně poklesla a použité suroviny přímo podléhaly nařízení o jejich užití. Produkce i stupňovitost piva se musela podřít nařízení vyšších institucí. Válečná léta nabízela jen omezené množství druhů. Jako náhrada za pivo sloužil tzv. *pivín*, vyráběný až do roku 1919.³⁵⁸ Slabší 9° piva nahradila pro toto období piva 4,5–6,5°.³⁵⁹ Po válce se produkce opět vrátila k normálnímu stavu. Do druhé světové války se vyváželo klasické výčepní 10° pivo, méně 12° ležáku a 14° exportní pivo *Republikán*.³⁶⁰ V padesátých a šedesátých letech pivovar produkoval světlé 7° a 10° pivo a pivo tmavé.³⁶¹ Mezi zákazníky bylo tradičně nejoblíbenější pivo 10°. „Nejvíce jsme vyváželi světlou „desítku“, plaská „desítka“ byla pojem. Dále se vařilo černé pivo, nějakou dobu „dvanáctka“ a vařila se i „osmička“. Jestli měli nějaké názvy, si nevybavím. „Dvanáctku“ se pokoušeli vařit a vyvážet, ale příliš se u spotřebitelů neosvědčila. V podstatě to bylo jako dnes, uvařila se silnější „dvanáctka“ a ředila se na

³⁵³*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 53.

³⁵⁴BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 563–564.

³⁵⁵Tamtéž.

³⁵⁶SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1242, Výdajový rejstřík piva a mláta 1903, i. č. 1900, sign. Bier und Trebel Journal 1903.

³⁵⁷*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 54.

³⁵⁸SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1245 Výdajový rejstřík piva a mláta 1919, i. č. 1903.

³⁵⁹SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1244, Výdajový rejstřík piva a mláta 1914, i. č. 1902.

³⁶⁰*Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik*. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, s. 54.

³⁶¹Příloha č. 38.

„desítku“. *Ani dnes to není nic výjimečného.*³⁶² Vypráví pan Háže ve svých vzpomínkách, při pohledu na současný rekonstruovaný pivovar.³⁶³

³⁶²Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

³⁶³Příloha č. 39.

ZÁVĚR

V této práci jsem se pokusila přiblížit čtenáři dějiny plaského pivovarnictví a uvést jej do základní problematiky. Mezi hlavní cíle práce patřilo ucelení výkladu v návaznosti na historii kláštera a pivovarství na českém území. Přála jsem si, aby se čtenář při čtení této práce sám zamyslel nad tím, jaké informace by měl popis pivovarnictví obsahovat. Snažila jsem se text koncipovat tak, aby čtenář mohl v určitých pasážích nad textem a dobou přemýšlet. Pokusila jsem se zaměřit podrobněji na pivovar církevní, ale neopomenout ani základní fakta zámeckého a okrajově státního pivovaru. S odkazem na církevní pivovar se mi bohužel nepodařilo, i přes konzultace s osobami zasvěcenými do problematiky, dohledat prameny dokazující existenci pivovaru již ve 12. století. Mnou prozkoumané prameny odkazují na první zmínku o plaském pivovaru až v polovině 16. století. Žádné dostupné dokumenty zároveň existenci pivovaru v tomto raném období nevyvracejí. Zkoumání existence pivovaru v Plasích do 16. století by mohlo být podkladem pro další badatelské práce.

Tematicky jsem práci rozdělila do čtyř celků, skládajících se z dalších podkapitol. Úvod do problematiky představuje základní popis města Plasy. Následují podkapitoly věnované historii samotného kláštera od založení, až do současnosti. Rozsah tohoto celku musí být více obsáhlý, jelikož je důležité, aby čtenář znal v základech dějiny kláštera, před věnováním se pivovarnictví v Plasích. V některých případech je nutné pomáhat si výkladem dějin pivovarství na českém území a zkoumat návaznost na dobové trendy. Méně rozsáhlý úsek jsem tedy věnovala také vývoji pivovarnictví.

Výklad historie plaského provozu začíná tradičně církevním pivovarem a pokračuje do současnosti, v podobě vyprávění pamětníků. Informace byly čerpány především z literatury a archivních pramenů, s použitím částečné analýzy, pozorováním vývoje objektů a orální historie. Stále velká část dostupných pramenů zůstává neprozkoumána, vzhledem k množství archiválií jsem zařadila opravdu pouze základní informace. Nejvíce informací k plaskému pivovarnictví se ukrývá v archivech, včetně plánů na přestavby, následují příspěvky ve sbornících či ročenkách a obvykle krátké zmínky v literatuře. Text užívá klasické metody postupu od obecného k podrobnějším celkům. Důraz jsem kladla na střídání technických údajů a datací s popisem zaměstnanců, výroby piva a dalších témat.

Námětem diplomové práce by mohlo být podrobnější srovnání církevního a metternichovského pivovaru, postupů výroby piva či porovnání pracovního prostředí zaměstnanců v určitých obdobích.

Za jeden z největších přínosů práce považuji možnost uskutečnění rozhovorů s pamětníky. Z dostupných pramenů jsem nenalezla žádnou publikaci, ve které by se na pivovarnictví v Plasích vzpomínalo metodou užití orální historie. Tvorba těchto rozhovorů mě velmi zaujala a i v budoucnu bych se ráda věnovala srovnávání výpovědí pamětníků s faktografií související s historií objektů.

Výzkum byl poměrně náročný, zejména dohledávání všech pramenů bylo velmi obtížné, vzhledem k umístění dostupných pramenů prakticky po celých Čechách. Vycházela jsem především z dokumentů, nacházejících se ve fondu Velkostatek Plasy v SOA Plzeň, pracoviště v Klášteře u Nepomuku a z fondu Plasy v podnikovém archivu Plzeňského Prazdroje. V této části bych ještě jednou ráda poděkovala zaměstnancům všem institucí, kteří mi byli nápomocni při tvorbě této práce. Díky ochotě a cenným radám jsem dohledala opravdu zajímavé dokumenty.

Věřím, že tato práce, kromě obrovského přínosu mé osobě, bude nápomocna i případným dalším badatelům a zájemcům o plaské pivovarnictví. Největší přínosby pro mě znamenal zájem i laických čtenářů o text a téma dokumentu. Myslím, že monografie, věnující se výhradně tomuto zajímavému tématu, v knihovnách i v Plasích chybí. Její vydání je údajně plánováno do budoucna. Pokud by o toto téma jevila veřejnost zájem, určitě by se mohlo stát podkladem pro publikování a podrobnější zkoumání problematiky některému z autorů.

SUMMARY

The Breweries in Plasy always belonged to the most large and most famous in whole township. This work interprets history of brewing beer in this breweries and focuses it self to overall interpretation of this history. The work starts with description of Plasy's history of monastery it self and development of brewing beer on Czech territory. Before research of Plasy brewing it self it is important to orientate in this basic topics. Brewing alone in Plasy probably starts much earlier but first mention of Plasy brewery came from half of 16th century. Development of ecclesiastical brewery is directly depending of development of history monastery itself. Wars and other events affecting course of monastery usually determinate further course of brewery. Traffic of both breweries is divided to two parts. The first part records fates of ecclesiastical brewery in the 16th and in the 17th century, second maps fates to the year of 1785.

Emphasis is laid on historic factography and on employes of brewery. Production of beer is not nearly described, because historic sources do not refer directly about production. In the chapters there is mostly used method of observation of development of individual objects. Large part of objects is recorded by historic descriptions of church areal. Except object of brewery itself is one of the sub chapters dedicated to the churches inns. These are the most famous inns, that took churches beer. Their development proves, that if brewery in given period of time was functional. Buildings of inns stand still to this day.

Next chapter captures period between closure of church and its purchase by new owner. There is more detailed description of churches property, in the period of its closure. Churches itinerary contained some curiosities and description of buildings in brewery. Amongst other stated informations there belongs, whether there was brewery in operation and how the whole large estate was run in the state administration. Rever will be getting to the year of 1826, when whole of estate was bought by Austrian chancellor Klement Václav Lothar von Metternich. Metternich's son Richard was one of the founders of new secular brewery.

Last chapters are mapping brewery in contemporary history. Chapters contain descriptions of reconstructions of breweries but also it is regular operations. Part is dedicated to employes, other paragraphs to suppliers or subscribers of beer. There is shortly mentioned the fate of brewery to the year of 1966. After the year of 1945 the Metternich's family no longer posses the estate, however brewing of beer continued for

another twenty years. The last part is again dedicated to the inns and subscribers of beer. The great benefits should be taken from the interviews with witnesses, who remembered the brewery. Emphasis is placed primarily on how the brewery is remembered by the witnesses themselves. The author uses materials mainly from archives and from literature. Another sources are contributions in proceedings, archives and interviews with witnesses.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

Archivní prameny

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 92, Stavební záležitosti (zprávy, povolení, rozpočty, objednávky stavebního materiálu ke stavbám, stavebním opravám a adaptacím budov a zařízení plaského panství; m. j. opravy a znovu zastřešení Mariánského Týnce v r. 1807), i. č. 481, sign. Dom IV/27/1807/17,22/.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 96, Stavební záležitosti (zprávy, povolení, rozpočty, objednávky stavebního materiálu ke stavbám, stavebním opravám a adaptacím budov a zařízení plaského panství; m. j. opravy a znovu zastřešení Mariánského Týnce v r. 1807), i. č. 481, sign. Dom IV/27/1819/8/.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 183, Výroba piva a vedlejších produktů, nájem hostinců, stavba nové sladovny 1884–1900, i. č. 508. sign. 2 dom Pivovar.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 505, Rekonstrukce pivovaru v letech 1907–1909 a jiné drobné stavební úpravy 1907–1932, i. č. 1014.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Styk s ústředním ředitelstvím (výnosy ústředního ředitelství, správy, instrukce pro pivovar 1871–1933), i. č. 1010, sign. č. 214.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 497, Nákup surovin k výrobě piva (chmele, ječmene, sladu atd.), i. č. 1011, sign. 1908–1917.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 498–499, Nákup surovin k výrobě piva (chmele, ječmene, sladu atd.), i. č. 1011, sign. 1918–1923, 1925–1932.4SOA Nepomuk, fond Velkostatek Plasy, kart. 183, Matrika zaměstnanců hospodářské správy, pivovaru a lihovaru 1862–1930, i. č. 179, sign. 2. dom. 1884–1900.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, knihač. 1242, Výdajový rejstřík piva a mláta 1903, i. č. 1900, sign. Bier und Trebel Journal 1903.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1244, Výdajový rejstřík piva a mláta 1914, i. č. 1902.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1245, Výdajový rejstřík piva a mláta 1919, i. č. 1903.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1256, Kniha odběratelů piva 1905–1907, i. č. 1914.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1259, Kniha odběratelů piva 1923–1925, i. č. 1917.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha č. 1262, Kniha odběratelů piva 1933–1934, i. č. 1920.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart.506, Styk s berní správou v Kralovicích (podklady pro zdanění pivovaru, výkazy mezd jako podklad pro důchodovou daň) 1919–1933, i. č. 1017.

SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kart. 150, VII Pivovar v Plasích (provozní záležitosti, opravy zařízení, tabulky kampaní, nákup surovin k výrobě piva, prodej a ceny piva, pronájem hostinců a dodávky piva aj.) 1851–1858, i. č. 493.

Státní okresní archiv Plzeň – sever se sídlem v Plasích

SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Liber MemorabiliumParochiaePlassensis, Pamětní kniha 1828–1874, č. 8, s. 22. Rukopis.

SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Memorabilienbuch der PfarrePlass, Pamětní kniha 1836–1945, s. 203. Rukopis.

SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Pamětní kniha 1836–1945, Memorabilienbuch der PfarrePlass, č. 2, s. 175. Rukopis.

SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Pamětní kniha 1836–1945, Memorabilienbuch der PfarrePlass, č. 3, s. 176. Rukopis.

SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, FÚ Plasy, Memorabilienbuch der PfarrePlass, Pamětní kniha 1836–1945, *Průměrné tržní ceny*. 409 s. Rukopis.

SOkA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, Kronika obce Plasy, Plaská pamětní kniha I., 1945–1957, s. 233–235. Rukopis.

Státní oblastní archiv Litoměřice

SOA Litoměřice, fond Cisterciáckého kláštera v Oseku, SCHEPPL, Benedikt, *Lapis Sepulchralis Fundatoris* (Náhrobní kámen zakladatele). Plasy, 1744, signatura B IV 8, s. 317. (ověřený opis dostupný v Muzeu a galerii severního Plzeňska v Mariánské Týnici).

Národní archiv Praha

Národní archiv Praha (NAP), fond Česká státní účtárna, inv. číslo 1987, kart. 280, příloha č. 61.

Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s.

Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, Národní správa, konfiskace nepřátelského majetku 1945–1946, i. č. 2, sign. A1a.

Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, Inventář pivovaru 1931, i. č. 1.

Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, Výroba piva 1902–1920, i. č. 6, sign. A 4a.

Literatura

BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, ISBN 978-80-87109-25-0, 309 s.

BASAŘOVÁ, Gabriela et al. *Pivovarství: teorie a praxe výroby piva*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství VŠCHT, 2010, ISBN 978-80-7080-734-7, 863 s.

BUKAČOVÁ, Irena. *Architektura Jana Blažeje Santiniho-Aichla na severním Plzeňsku*. Beroun: MH, 2015, ISBN 978-80-86720-68-5, 223 s.

BUKAČOVÁ, Irena. *Panna vejpl: lidové pověsti ze severního Plzeňska*. Mariánská Týnice: Nadační fond Mariánská Týnice, 2003, ISBN 80-239-1714-5, 140 s.

HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha: Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-664-3, 487 s.

HUBKA, Petr – SOUTNER, Oldřich, (eds). *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145–1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl II*. Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1997, ISBN 80-238-2452-X, 156 s.

HUBKA, Petr a kol. *Plasy: život a práce ve fotografii*. Plasy: Město Plasy, 2011, Tilia Plassensis; 8, ISBN 978-80-260-0056-3, 52 s.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2013, ISBN 978-80-246-2200-2, 481 s.

KAHUDA, Jan. *Kanclář Metternich a Plasy ve světle soudobých dokumentů*. Město Plasy: 6. svazek edice Tilia Plassensis, 2009, 56 s.

KOČKA, Václav. *Dějiny politického okresu kralovického*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T. G. M. Rakovník, 2010, ISBN 978-80-85081-329, 736 s.

KODERA, Pavel – KSANDR, Karel. *Národní technické muzeum: Centrum stavitelského dědictví v Plasích: kronika projektu*. Praha: Národní technické muzeum, 2015, ISBN 978-80-7037-257-9, 112 s.

KRČEK, Jakub. *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2013, ISBN 978-80-261-0250-2, 193 s.

Národní památkový ústav – Zpráva pro Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, zpracoval LANCINGER, Luboš. *Plasy. Starý pivovar čp. 5. Stavebně-historický průzkum. I. etapa: Dějiny objektu*. Praha, 1979, 1 sv., 1 část.

LIKOVSKÝ, Zbyněk. *České pivovary 1869-1900*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005, ISBN 80-86576-14-0, 359 s.

LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Držitelé, provozovatelé a vedoucí pivovarů Českých zemí 1869-1989*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2010, ISBN 978-80-86576-40-4, 485 s.

LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900-1948*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006, ISBN 80-86576-21-3, 443 s.

NOVÁK, Jaroslav Večerníček. *Dějiny piva: od zrození až po konec středověku*. Brno: ComputerPress, c2009, ISBN 978-80-251-2019-4, 143 s.

Pivovary od Aše po Železnou Rudu: Západočeské pivovary v Plzni, národní podnik. Vydání první. Plzeň: pro Plzeňský Prazdroj, a.s., vydal Starý most, s.r.o., 2016, ISBN 978-80-87338-68-1, 79 s.

ROHÁČ, Martin. *Roháčův schematismus pivovarů a firemních lahví království Českého*. Praha, 2005, s. 262–267.

ROŽMBERSKÝ, Petr. *Dvory plaských cisterciáků*. Vyd. 2., dopl. Plzeň: Petr Mikota, 2008, Zapomenuté hrady, tvrže a místa; 21, ISBN 978-80-87170-07-6, 48 s.

SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá, Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, 169 s.

SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr, (eds). *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145-1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl I., Ve stínu plaských lip*. Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1996, ISBN 80-238-0648-3, 120 s.

SOUTNER, Oldřich – HUBKA, Petr, (eds.). *Osm a půl století v plaské kotlině: 1145-1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl III., Kroniky, paměti, letopisy*. Plasy: Město Plasy, 2000, ISBN 80-238-5958-7, 115 s.

VLČEK, Pavel – FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, ISBN 80-85983-17-6, 782 s.

VOGT, Moritz Johann. *Das Jetzt-lebende Königreich Böhmen In einer Historisch- und Geographischen Beschreibung vorgestellt: wie solchessowohl an Städten, Clöstern, Schlössern, Herrschafften, und heilsamen Gesund-Brunnen etc. anjetzozusehen ist, nebst Einer kurtzen Lebens-Beschreibung Aller Böhmischen Herzoge und Könige, biß aufjetzt-regierende Römische Kayserliche Majestät CAROLUM VI. Ingleichen mit vielen Kupffern und einer accuraten Land-Charte gezieret*. Franckfurt: Bey Johann Ziegern, 1712.

VOREL, Josef. *Dějiny obce Výrov-Hadačka*. Rabštejn nad Střelou: Skanzen-muzeum, 1994, Dějiny rodného kraje, 49 s.

WILLENBERG, Jan – PODLAHA, Antonín – ZAHRADNÍK, Bohdan, (eds.). *Jana Willenbergova Pohledy na města, hrady a památné stavby král. Českého z počátku XVII. století*. Praha: A. Podlaha, 1901, 8 s.

Příspěvky ve sbornících

BUKAČOVÁ, Irena. Opati plaského kláštera v 17. a 18. století. In: *Proměny plaského kláštera (1145–2015): sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8. – 9. října 2015 v Plasích*. Tiskárna Bílý slon s.r.o., Vydalo Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, p.o., ve spolupráci s NTM a NPÚ, 2015, ISBN 978-80-87185-20-9, s. 117.

CHUDÁREK, Zdeněk. Některá nová zjištění o stavebním vývoji klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasích ve 12. až 14. století. In: *Plaský klášter a jeho minulý a*

současný přínos pro kulturní dějiny: sborník příspěvků ze semináře konaného v Plasích a Mariánské Týnici ve dnech 11. – 13. května 2005. V Mariánské Týnici: Muzeum a galerie severního Plzeňska, Městský úřad Plasy, 2005, ISBN 80-903165-3-0, s. 19.

KODERA, Pavel. Zapomenutý opat Petr Peristerius a hospodaření na plaském klášteře po polovině 16. století. In: *Proměny plaského kláštera (1145–2015): sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8. – 9. října 2015 v Plasích.* Tiskárna Bílý slon s.r.o., Vydalo Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, p.o., ve spolupráci s NTM a NPÚ, 2015, ISBN 978-80-87185-20-9, s. 109.

ZILYNSKYJ, Bohdan. K stavebním aktivitám v plaském klášteře na počátku 17. století. In: *900 let cisterciáckého řádu: Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze.* UNICORNIS, Praha, 2000, ISBN 80-901587-7-3, s. 189.

BUKAČOVÁ, Irena. Inventář plaského kláštera v době jeho zrušení 1785–86. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 7.* Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1, nečíslováno.

BUKAČOVÁ, Irena. Popis plaského areálu v době jeho počínající zkázy na počátku 30. let 19. století. In: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 8.* Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 1998, roč. VIII, č. 1, nečíslováno.

Elektronické zdroje

Regionální Informační servis. *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR.* [online]. 2012 – 2016. [Citováno dne 2016-10-15.] Dostupné z www:<http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?zuj=559351&zsj=121509>.

DUCHOŇ, Pavel. *Klášter Plasy. Dějiny od založení 1144 do roku 1618.* [online]. Klášter Plasy, datum publikování není k dispozici, poslední aktualizace 2017-02-22. [cit. 2017-02-26]. Dostupné z www: <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny>.

DUCHOŇ, Pavel. *Klášter Plasy. Klášterní deník.* [online]. Klášter Plasy, publikováno 2017-01-23, poslední aktualizace 2017-04-13. [cit. 2017-04-19]. Dostupné z www: <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny:Denik>.

NĚMCOVÁ, Barbora. Centrum stavitelského dědictví ukazuje i model krovu chrámu sv. Víta. In: *iDnes.cz/Plzeňský kraj* [online]. 2016-06-14 [cit. 2017-02-26]. Dostupné z www: http://plzen.idnes.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-narodni-technicke-muzeum-pmg-/plzen-zpravy.aspx?c=A160314_085106_plzen-zpravy_pp.

ČTK, LIDOVKY.CZ. Klášter Plasy plánuje ukázat, jak v něm žil rod Metternichů. In: *Lidovky.cz* [online]. 2013-08-06 [cit. 2017-02-26]. Dostupné z www: http://www.lidovky.cz/klaster-plasy-planuje-ukazat-jak-v-nem-zil-rod-metternichu-paj-/design.aspx?c=A130806_131631_in-bydleni_ele.

HUMHAL, Tomáš. *ZaPivem: Světly slad plzeňského typu*. [online]. ZaPivem, ©2012 [cit. 2017-02-11]. Dostupné z www: <<http://www.zapivem.cz/book-page/svetly-slad-plzenskeho-typu>>.

KORELUS, Pavel. Plaský klášter věnuje staré opatství Metternichům. In: *Plzensky.denik.cz* [online]. 2017-04-07 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z www: http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/plasky-klaster-venu-je-stare-opatstvi-metternichum-20170407.html.

KODEDA, Marek. *Pivovary.info. Informace o historii a současnosti českého pivovarnictví. Venkovské krčmy*. [online]. Pivovary.info, Ostrava, 2014-03-19 [cit. 2017-04-05]. Dostupné z: <http://www.pivovary.info/view.php?cislocclanku=2014030003>.

SEZNAM PŘÍLOH

A. Textová příloha – rozhovory s pamětníky

Rozhovor s paní Elen Křížovou, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 8. a 10. března 2017.

Rozhovor s panem Emilem Bundou, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 8. a 10. března 2017.

Rozhovor s panem Jiřím Pokorným, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.

B. Obrazové přílohy

Příloha č. 1 – Jakub Perger Vrchota z Rosenwetrhu, opat plaského kláštera v letech 1640–1651.

Příloha č. 2 – Ondřej Trojer, opat kláštera v letech 1681–1699.

Příloha č. 3 – Evžen Tyttl, opatem v letech 1699–1738, 18. století, autor neznámý.

Příloha č. 4 – Fotografie ze slavnostního otevření hospodářské části, 2015.

Příloha č. 5 – Fotografie ze slavnostního otevření hospodářské části 2015.

Příloha č. 6 – Papírová podložka pod sklenici ze současného pivovaru s logem odkazujícím na tradici od roku 1144, 2017.

Příloha č. 7 – Rytina Jana Willenberga, výřezy s budovami pivovaru, areál zachycen mezi lety 1600–1612.

Příloha č. 8 – Veduta kláštera, autor Mauritius Vogt, 1712.

Příloha č. 9 – Veduta kláštera, autor F. B. Werner, 1730–1740.

Příloha č. 10 – Plaský zájezdni hostinec, přelom 18. a 19. století, autor Lašek.

Příloha č. 11 – Původní zájezdni hostinec na Hadačce, zachycen 2017.

Příloha č. 12 – Nápis na objektu z roku 1778. Fotografie pořízena na jaře 2017.

Příloha č. 13 – Veduta zachycující klášterní areál mezi lety 1785–1826.

Příloha č. 14 – Ideální vyobrazení po realizaci Santiniho plánů, po roce 1785.

Příloha č. 15 – Série plánů na rekonstrukci pivovaru, autor Gustav Noback, 1869.

Příloha č. 16 – Ukázka požehování sudů v pivovaře. Fotografie pořízena až v 1. polovině 20. století.

-
- Příloha č. 17 – Nerealizované plány na přestavbu pivovaru, František Ringhoffer a Emil Škoda, 1895.
- Příloha č. 18 – Plány na výstavbu nové varny, Jan Rosenberg, 1897.
- Příloha č. 19 – Plány pro stavbu nové sladovny, František Ringhoffer, 1900.
- Příloha č. 20 – Pivovar po přístavbě nové sladovny, autor neznámý, okolo roku 1900.
- Příloha č. 21 – Bednáři před plaským pivovarem, fotografie pořízena před rokem 1907.
- Příloha č. 22 – Pivovar před rokem 1918, M. Knedlhans.
- Příloha č. 23 – Zámecký pivovar v roce 1924, autor Sklenář.
- Příloha č. 24 – Pohlednice Plas mezi lety 1925–1938.
- Příloha č. 25 – Fotografie zachycující areál v roce, F. J. Zetek, 1932.
- Příloha č. 26 – Zaměstnanci v roce 1939, autor neznámý.
- Příloha č. 27 – Varna v roce 1950, autor neznámý.
- Příloha č. 28 – Kotelna roku 1950, autor neznámý.
- Příloha č. 29 – Jedna z posledních fotografií, zachycující pivovar v provozu, 1964.
- Příloha č. 30 – Titulní strana smlouvy uzavřené mezi Vorlovými a Metternichem, 1914.
- Příloha č. 31 – Skleněné lahve plaského pivovaru z let 1920–1940.
- Příloha č. 32 – Dřevěná přepravka na lahve z 1. pol. 20. století, foto autorka.
- Příloha č. 33 – Etiketa z první poloviny 60. let 20. století.
- Příloha č. 34 – Etiketa z 50. – 60. let 20. století, foto autorka.
- Příloha č. 35 – Ledování na plaském rybníce. Počátek 20. století.
- Příloha č. 36 – Dvůr za nemocničním křídlem konventu, užívaný bednáři pro požehování sudů, 1939–1942.
- Příloha č. 37 – Současná podoba dvora, foto autorka, 2017.
- Příloha č. 38 – Reklamní vývěska hostinců, 50. léta 20. století.
- Příloha č. 39 – Současná podoba původní budovy pivovaru, foto autorka, 2017.

PŘÍLOHY

A. TEXTOVÁ PŘÍLOHA – ROZHOVORY S PAMĚTNÍKY

Rozhovor s paní Elenou Křížovou, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 8. a 10. března 2017.³⁶⁴

Paní Elena Křížová patří do kategorie pamětníků, kteří zažili plaský pivovar v dětských letech a vzpomínají zejména na podobu pivovaru a na vyprávění o pivovaru svých předků. Paní Křížovou znám od dětství, je to rodák z Plas a v Plasích nadále žije. Dlouhá léta pracovala v místní knihovně a v areálu kláštera se ocitala prakticky každý den. Můžeme tedy s paní Křížovou sledovat vývoj nejen pivovaru, ale také klášterního areálu z dob komunistické éry. Rozhovor probíhal u paní Křížové doma a později ještě v terénu, při procházce klášterním areálem. Rozděluji tedy rozhovor do dvou částí, kdy první část bude zaměřena na vzpomínky pamětníka a část druhá na popis areálu pivovaru podle pamětníka. Rozhovor byl v obou případech nahráván na diktafon a je dostupný v soukromém archivu autorky.

ČÁST I.**Vzpomínky pamětníka.**

Co se Ti jako první vybaví, když se řekne „Pivovar Plasy“?

„Když se řekne „Pivovar Plasy“, tak si jako první vybavím rampu, po které naváželi do pivovaru různé suroviny pro výrobu piva. Vybavím si obilí – myslím, že to byl ječmen nebo pšenice, ze kterého se pivo vařilo. Toto obilí po rampě vozili. Nevozili to v celku, ale po částech. Vždy navezli obilí na hromadu a zaměstnanci ho pak postupně naváželi dovnitř. Jedná se tedy pravděpodobně o sladovnu. Někdy jsem viděla také vozit pivo. V areálu si pamatuji koně i auta, ale nemyslím si, že by ty koně někdy vozili pivo. Určitě vím, že se koně využívali v zimě, když se těžil led, ale k tomu se dostaneme. Jako malá si pamatuji, že když jsem procházela kolem pivovaru, šel z něho takový velmi příjemný chlad. V zimě jsi jej nepocítila, ale v létě to bylo velmi příjemné. Ten chlad šel zřejmě z prostor, kde se skladoval led. Vůni si už nevybavím, nemyslím si, že by byla nějak výrazná, ale dnes když se v pivovaru vaří pivo, občas cítit je.“

³⁶⁴ Celý přepis a záznam rozhovoru je uložený v archivu autorky.

Nastínila jsi, že si pamatuješ ledaře, vybaví se Ti také nějaké jiné povolání z pivovaru? Například sládek, bednáři či nějaká známá či vážená osoba, bez které si pivovar neumíš představit?

„Bednáři! To jsme chodili a v tom dvoře za konventem dělali sudy. Bednáři tam byli, to si pamatuji. Byl tam otevřený ten dvůr a viděla jsi, jak vyrábějí sudy, když jsi šla kolem. Zkrátka vše, co k tomu patří, smolili, pak s nimi otáčeli, pamatuji si, jak dávali na sudy obruče, byla to zajímavá podívaná. Sládka si bohužel nevybavím. Je možné, že jsme ho potkávali, ale bohužel jsem byla příliš malá na to, abych si uvědomila, kdo je sládek. Jediný, koho si pamatuji, je pan Král. Přesně nevím, jakou měl funkci, možná nějaký zástupce...? Byl to ale určitě zaměstnanec pivovaru, ke kterému jsme chodili pro led. Pan Král nás vždycky vzal do té ledárny, což byla vysoká budova, ze které vycházel vždycky v létě ten chlad. Když jsi přišla dovnitř, byla tam zima a dole byl uložený led. Musím podotknout, že ten led musel vydržet celé léto. Pamatuji si, jak ho celou zimu naváželi a potom jej využívali celé léto.“

Odkud se led získával?

„Led získávali z plaského rybníka. Nevím, jestli měli i jiné dodavatele nebo, co dělali, když ledu bylo málo, ale pamatuji si, jak to vozili na vozíkách z plaského rybníku do pivovaru, kde měli pro to speciálně připravené kolejnice.“

Vybavíš si, jestli pivo bylo něčím typické nebo jeho chuť?

„Chuť piva si bohužel nevybavím, jelikož jsem byla ještě moc malá. Určitě každé pivo je něčím typické. Dřív byly ty lahve s nápisem „Pivovar Plasy“ a historickými uzávěry, ale to nevím, jestli brát jako typickou vlastnost. V té době to nebylo nic zvláštního. Ale říkalo se, že plaské pivo je dobré, protože má vynikající vodu. Že to pivo dělá voda, protože měli vlastní pramen, vlastní studnu. Myslím, že se po Plasích rozváželo v lahvích, ale nebylo to zase tak časté. Např. v Konzumu si ho nevybavím, ale lahve asi sehnat šly. Určitě vozili sudy. Dřevěné sudy. Pivovar bych rovněž popsala jako klasický, menší pivovar. Nemyslím si, že by nějak výrazněji investoval do přehnané reklamy nebo nějak zvlášť experimentoval. Vsázel spíš na chuť a kvalitu piva.“

Vzpomeneš si na hospody, které byly oblíbené?

„Vybavím si ty plaské, ale pivovar vyvážel po celém okolí. V Plasích typicky U Suků. Tam byla odjakživa. Potom byla Pod Nádražím, tam se také chodilo. Další byla Na Špici, to je směrem na Mladotice a fungovala donedávna. No a tatínek mi vyprávěl, že tady v Chalupích byl nějaký řezník a ten také prodával pivo. A tam právě chodil na pivo tatínek. Chalupy se nacházejí kousek od Suků.³⁶⁵Tam kromě hospody byl právě ještě ten pan řezník, ke kterému chodil tatínek na pivo.“

Bylo možné si v pivovaru koupit i suroviny nebo měl nějakou svojí prodejnu?

„Nemyslím si, že by měl pivovar přímo podnikovou prodejnu. My chodili do pivovaru pro led vždycky v létě a z ledu pak vyráběli různé ovocné tříště. Vydával nám ho vždycky pan Král, ale jestli vůbec a kolik se za led platilo, si nevzpomenu. Zemědělci si pak od pivovaru brali nějaké mláto pro hospodářská zvířata, ale také nevím, jestli za něj platili. Nikdy jsem neviděla nějakou vývěsku nebo něco, co by odkazovalo na prodej surovin. Kromě ledu si pamatuji, že jsme si jednou od bednářů koupili vyřazený sud. Ten sud je poměrně stabilní, i když už se nedá na pivo používat. Tak jsme do sudu udělali otvor, trochu jsme jej upravili a vytvořili z něj tak novou boudu pro našeho psa.“

ČÁST II.

Popis klášterního areálu pivovaru očima pamětníka.

„Mezi dnešní Zámeckou pivnicí a novým Knížecím pivovarem se nacházejí dřevěná vrata vedoucí do dvora za nemocničním křídlem konventu. Tady byl původně otevřený dvůr, kde se dělaly sudy. Bednáři je tady smolili, vypalovali a váleli. Ze dvora také vedly kolejnice, rovně až k rybníku. Tam býval most, který už je dneska dávno zrušený a neexistuje. U rybníka byla točna, kde se vozíky otáčely. Po těch kolejnících se vozil led ve vysokých vozících. Lépe je to vidět asi na fotografiích, ale typují, že bylo zhruba přes metr, možná metr a půl vysoké a byly dřevěné. Myslím, že je tahali koně, protože jich bylo vždy víc za sebou. Ty vozíky byly široké, protože ty kusy vysekaného ledu byly obrovské. Kdybych to měla popsat, tak typují asi metr krát metr dvacet. Když popojdeme dále, vidíme dnešní

³⁶⁵ Za klášterní zdí, bývalou klášterní zahradou. Směrem na Nebřeziny. Pozn. autorky.

nově otevřený pivovarský šenk. To je ta rampa, o kterém jsem mluvila. Sem přijelo vždy auto, nechalo suroviny před rampou a zaměstnanci je nosili dovnitř. Jdeme dál směrem ke kostelu Nanebevzetí Panny Marie a stavíme zhruba na rohu, před vysokou budovou. To je právě ten prostor, kde se skladoval led. Kolejnice vedly zezadu přes dvůr. Ta budova byla obrovská a celá na led. Když se přestalo, na budově se udělaly takové „fleky“ způsobené zřejmě vlhkostí. Dodnes si vybavím tu zimu, která z budovy vycházela.“

Rozhovor s panem Emilem Bundou, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 8. a 10. března 2017.³⁶⁶

Pan Bunda zastupuje dva pamětníky, kteří plaský pivovar pamatují, měli v oblibě jeho produkty, znali některé zaměstnance, ale v pivovaru přímo nepracovali. Pan Bunda je dědeček mé kamarádky Moniky, které bych chtěla velmi poděkovat za možnost zprostředkování rozhovoru v prostorách kláštera. V roce 1948 se přestěhoval s rodiči do Plas z nedaleké Žebnice a od té doby v Plasích žije. Jeho tatínek pracoval jako učitel matematiky a výtvarné výchovy. Dodnes s přáteli navštíví příležitostně nějaký z hostinců, ale rád vzpomíná na plaské pivo. Sám o sobě říká, že nikdy nebyl „pivař“, ale plaské pivo bylo prý vždy velmi dobré, kvalitní a na „jedno“ si pokaždé rád zašel.

Co se Vám vybaví jako první, když se řekne pivovar Plasy?

„Takové pivo už pít nikdy nebudeme! Pivo bylo velmi kvalitní. Nikdy nebylo kyselé díky dobrému servisu a kvalitě, říkalo se, že je spíš zásadité a nikdy mě po něm nebolela hlava. Vybavím si také bednáře, jak váleli a vyráběli sudy na dvoře za konventem. Říkalo se, že pivo dělala voda. Vodu pro výrobu piva bral pivovar ze dvou studní. Možná bychom je našli dodnes. První byla konventská, ta se nachází tady v rohu, trochu na druhou stranu, co je nemocniční křídlo (pan Bunda ukazuje na konec konventní zdi, zhruba do prostor bývalé Zámecké pivnice, pozn. autorky) a druhá byla na dvoře.“

³⁶⁶ Celý přepis a záznam rozhovoru je uložený v archivu autorky.

Vzpomenete si i na jiná povolání kromě bednářů? Např. sládka?

„Sládka jako dítě nepamatuji, ale později zde pracoval nějaký pan Heller. To byl vynikající sládek, dokonce byl tak dobrý, že jej později přemluvil Prazdroj v Plzni a pan Heller šel pracovat jako sládek tam. Dále si vybavím bednáře. Bydleli nedaleko, kousek tady byla hospůdka, kde bydlel jeden z nich, aby to neměl daleko do práce. Pamatuji také ledaře a stále využívaný plaský rybník, sám jsem se v něm v létě koupal. Vybavím si kolejnice, které vedly z pivovaru. Vždy to fungovalo tak, že kolejnice vedly z pivovaru až k rybníku, přijeli sedláci s koňmi, ledařům pomohli vytáhnout led na koleje a sem na dvůr. Na rybníku byla dřevěná lávka, po které se led dostával na koleje. Všechno se řezalo ručně. Na dvoře byl kapsový výtah, pomocí kterého se dostával do ledového sklepa. Led musel vydržet celé léto uskladněný v tomto sklepě. Budova, ve které se led skladoval, nikdy neměla okna, maximálně nějaké odvětrávání. Nedaleko toho sklepa bychom pak našli ležácké sklepy s kvasnými a ležáckými tanky.“

Znal jste někoho osobně?

„Osobně jsem znal sládka později a pana Jíchu. Ten hlídal spilky.³⁶⁷ Ty spilky byly otevřené, zavřené pouze dřevem a pravděpodobně potřebovaly nákladnou rekonstrukci, myslím, že se hovořilo, že vyždít by stálo asi půl milionu. Možná proto pivovar později zavřeli. Pivo ve sklepech se muselo důkladně hlídat, aby v kádích nezmrzlo. Pamatuji si i zaměstnance sklepa. Ve sklepě byl veliký dubový sud, ze kterého brali bednáři a zřejmě i další zaměstnanci pivo pro sebe. Z tohoto sudu mohla dostat načepované pivo i návštěva. Bylo to nejlepší pivo, které šlo v pivovaru dostat. Obvykle jej načepovali do džbánu, někdy se muselo trochu ohřát a mohlo se pít.“

Spekulovalo se v Plasích o nějakých dalších konkrétních důvodech pro zavření pivovaru?

„Myslím, že se říkalo, že se nikomu nechtělo příliš investovat do rozvoje, bylo velmi náročné zajistit, aby pivovar neprodělával a pravděpodobně nevydržel konkurovat většímu Plzeňskému Prazdroji.“

³⁶⁷ Místo, kde pivo kvasí.

Dokázal byste popsat, čím bylo pivo specifické?

„Ze zámeckého pivovaru si pamatuji skleněné lahve, také jsem jednu doma měl. Vypadala jako dnešní skleněné lahve, jen nahoře měla vylitý nápis odkazující na pivovar. Ten pivovar měl dlouhou tradici, říkalo se, že ještě starší než pivovar plzeňský. Vařili také černé pivo, kam se dával karamel, ale to už se pilo špatně. Pravda však je, že po plaském pivu hlava nebolela, v tom předčila naše desítka desítku plzeňskou. Vařili nejvíce desítku, ta byla nejlepší, oblíbená ale byla také sedmička.“

Vím, že dnes v novém pivovaru mají ve vitríně historickou podložku pod pivo, odkazující reklamou na založení roku 1724, což je nepravděpodobné...

„Rok 1724 pro Metternichovský pivovar určitě ne, ale určitě má dlouhou tradici. Podtácky si také vybavím, tenkrát neexistovalo, abyste v hospodě našla papírové. Vše bylo keramické, ale jestli tam měl pivovar své logo, to nevím. Nás více zajímalo pivo.“

Měli jste oblíbené hostince?

„Chodili jsme k Sukům tady v Plasích, dále Komunál, ale tam jsme chodili málo. To jsou hospody, kde se čepovalo jen plaské pivo. Pak sem přišel nějaký pan Lehečka, o kterém se říkalo, že přišel z trestu. Ten pivovar úplně zazdil. Prý nedbal na čistotu, která je velmi důležitá, kazily se mu várky a tak sláva pivovaru pomalu začala končit. Někteří lidé dokonce říkali, že byl za tímto účelem vyslán z Plzně, ale to se nikdy nepotvrdilo. Nejoblíbenější byla hospoda U Suků, ta zde stála odjakživa.³⁶⁸ Dále se chodilo do Komunálu, ten se nacházel v zatáčce u zrcadla, kde bydleli Čelišovi.³⁶⁹ V hostincích se čepovalo pouze plaské pivo, ale pivovar zde v Plasích nikdy svůj zámecký pivovar neměl.“

Měl pivovar vlastní prodejnu či pivo pouze rozvážel?

„Já o prodejně v pivovaru nikdy neslyšel. Pivo rozváželi do hospod a fungovalo to především tak, že pivo jste kupovali čerstvé v hospodě do džbánu. Piva v lahvích v té době bylo velmi málo. Tady v Plasích dělali lahvové pivo nějakí bratři Hanzlíčkové a měli také

³⁶⁸ Zařízení se nachází v parku za bývalou klášterní zdí a je stále v provozu.

³⁶⁹ „Zrcadlo“ se nazývá velká zátočina v Plasích vedoucí směrem na Plzeň, předurčující plaské serpentiny.

svoji vlastní stáčírnu. Dnes má pan Šiml na rohu domácí potřeby a naproti ve sklepě měli bratři Hanzlíčkové vlastní stáčírnu lahvového piva. Lahve měly objem jeden litr. Lahve, myslím, vozili sami bratři Hanzlíčkové, sudy pak dodával pivovar. Když se hospoda k odběru piva přihlásila, tak jej dostala. K rozvozu se používala pouze auta. Koně pouze na led.“

Prodával pivovar i jiné suroviny nebo předměty?

„Suroviny k výrobě piva veřejně určitě neprodával, ale led si bylo možné zakoupit. Říkala jste, že Vaše teta si ze sudu z pivovaru udělala boudu pro psa... Myslím však, že sudy se také neprodávaly, bylo to téměř jako dnes, hodně o známostech, pak se dalo sehnat ledacos. Sedláci si brali mláto pro hospodářská zvířata.“

Kdybyste měl pivovar popsat podle Vašich slov, jak se Vám vybaví? Je jen na vás, jestli popíšete areál, vůně či něco úplně jiného...

„Vybavím si sladovnu. Ječmen se navážel do prostor asi dnešního pivovaru a naproti se z něj potom dělal slad. V té sladovně se sušil. Musela to být náročná práce, protože vše probíhalo ručně pomocí dřevěných nástrojů. To si pamatuji. Slad se musel přehazovat. Byly tam dvě veliké budovy. Jednou byla ta sladovna a potom přes silnici ještě druhá budova. Můžeme tedy říct, že byl rozdělený na dvě části. Nedaleko byl také mlýn ze začátku, z toho potom udělali kanceláře. V pivovaru byla kotelna, kde se dělala pára a ta byla pod silnicí vedena do druhé budovy. Varna byla na té straně, kde byla kotelna. Pamatuji si, že jak šly parovody pod silnicí, tak ta silnice nikdy v zimě nezamrzala. Nádoba na vaření piva byla z mědi, ale za druhé světové války prý z nerez. Byly to velké nerezové pánve. Z pivovaru jste mohla trochu cítit slad, když se vařilo.“

Je ještě něco, co byste chtěl o plaském pivu říci, doplnit?

„No, bylo velice dobré a dalo se ho vypít hodně. (smích) Je škoda, že ten pivovar zanikl, plaské pivo bylo pojem.,,

Rozhovor s panem Jiřím Pokorným, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.³⁷⁰

Pan Pokorný představuje druhého pamětníka, který si pivovar pamatuje v provozu z pozice člověka, který měl plaské pivo oblíbené. Je to dědeček kamarádky Alice, které bych tímto ráda poděkovala za zprostředkování rozhovoru domu, v klidném prostředí. V současné době žije pan Pokorný s rodinou v Kaznějově. Narodil se v Praze, ale již od dětství se rodina často stěhovala, jelikož otec sloužil u finanční stráže. V roce 1953 se rodina přestěhovala do Plas. V Plasích bydlel pan Pokorný téměř 20 let.

Co se Vám vybaví jako první, když se řekne plaské pivo a plaský pivovar?

„Vybavit si jednu věc je po té dlouhé době od zrušení těžké. Vybavím si pivovar jako celek, budovy... Vzpomínám si, že už tenkrát byla nedaleko pivovaru hasičská zbrojnice. Právě mezi hasiči byl pivovar ve volné chvíli velmi oblíbený. Říkalo se, že teplé pivo léčí chřipku. Zřejmě to nebylo hotové pivo, které by se ohřálo, ale sladina nebo jiná část vzniklá při vaření piva. Hasiči si tímto způsobem v Plasích léčili chřipku poměrně pravidelně a prý vždy úspěšně. (smích) Musím podotknout, že v této fázi nejspíš nebyl v pivu ještě žádný alkohol. Naproti pivovaru byla sladovna, ale nikdy jsem se dovnitř nepodíval. Na to jsem byla příliš malý.“

Navštěvovali jste nějaké hostince? Jaký byl nejoblíbenější?

„V Plasích si vybavím hostince Na Špici, Komunál, U Suků, Barrandov a kiosek na nádraží. Bylo jich poměrně hodně. Moje nejoblíbenější byla Na Špici, jelikož jsem to měl nejbližší od domova. Čepovalo se tam plaské pivo, to bylo nejlepší. Nejradši jsem měl desítku, ta byla vyhlášená.“

Paní Křížová, která byla rovněž jednou ze zpovídáných, popisovala, že se jí vždy vybaví chlad, který vycházel z ledového sklepa. Vzpomínáte si na něco podobného? Např. typická vůně z pivovaru, chlad či další pocity?

„Ano, pamatuji si, že slad byl cítit po celých Plasích. Vždy záleželo, jakým směrem šel vítr. Tak se pozná, že pivovar vaří. Mně se kromě budov vybaví vždy ledaři. Vzpomínám, jak v zimě těžili led na rybníce a ten byl dopravován do pivovaru ve vozících.“

³⁷⁰ Celý přepis a záznam rozhovoru je uložený v archivu autorky.

Znal jste někoho osobně? Vybaví se Vám nějakí zaměstnanci?

„Vybavím si ledaře, ale osobně, že bychom se třeba zdravili nebo navštěvovali, to ne. Největší vzpomínky ve mně zanechali ledaři. Na rybníku vyřezávali kry, nakládali je na vozíky, které byly na kolečkách. Po kolejích pak byl dopravován do pivovaru. Ledáři nebyli zaměstnanci pivovaru, ale pivovar si najal brigádníky z JZD, kteří měli přes zimu volno. Sládka si vybavím, že jsme potkávali, ale jak se jmenoval, už si nevybavím. Jsou to zhruba ta 50. léta. Jeho dcera bydlela nebo možná ještě bydlí v Kaznějově.“

Kde bylo k dostání plaské pivo?

„Nejčastěji v hospodách, to bylo nejlepší, ale také na prodejnách. V prodejně se prodávalo v typických lahvích. Vybavím si, že byly vysoké a úzké, zřejmě obsahovaly i nápis pivovaru, ale na přesnou podobu si nevzpomenu. Měly ještě takové to složitější zavírání nahoře. Etikety v tu dobu ještě nebyly myslím.“

Bylo pivo pro Vás něčím zvláštní?

„Říkalo se, že nejlepší voda je v Lomanech, odkud pivovar vodu dostával. Myslím, že to byl jediný zdroj. Plaské pivo dělala voda a ta z Loman je prý nejlepší. Po plaském pivu mě nikdy nebolela hlava.“

Vzpomenete si na hostinské nebo nějaké zážitky z hostinců?

„Ano, samozřejmě. Pamatuji U Suků, kde je hospoda odjakživa. Přímo nad hospodou bydleli. Na Špici byli Čelišojc. Kromě hospody spravovali ještě obchod s masem a uzeninami, který se nacházel vedle restaurace. Na Barrandově byl vždy pouze sezónní provoz, takže si vybavím jen matně. V Komunále, který se nacházel nedaleko velké zátočiny na Plzeň, pamatuji Karla Prusíka, který pivo čepoval. Společně s panem Prusíkem tam působili ještě Kajrojc, kteří se věnovali kuchyni. Co se týká lidí, kteří hospody navštěvovali, jednalo se zejména o starší klientelu – „štamgasty“.“

Dalo se koupit pivo i přímo v pivovaru?

„Žádnou prodejnu si nevybavím. Myslím, že přímo v pivovaru si pivo mohli odebírat jen větší zařízení. Později už vešlo do praxe, že pivovar pivo rozvážel sám. Dříve to vozili koně, ale já pamatuji už pouze auta.“

Rozhovor s panem Ladislavem Hážem, vedený Ivou Vorlíkovou, ve dnech 29. a 30. března 2017.³⁷¹

Rozhovor s panem Hážem jsem úmyslně publikovala až na konci této pasáže. Jeho tatínek pracoval jako řidič pro plaský pivovar a pan Háže mu často vypomáhal. Jako jediný pamětník pamatuje pivovar v provozu i z pozice zaměstnance pivovaru. Znal zaměstnance osobně a několikrát měl přístup i do provozu, kam se obyčejný člověk téměř neměl šanci podívat. Dnes je panu Hážemu 68 let a žije s rodinou v Plasích. Rozhovor probíhal u pana Hážeho doma. Z uvedených rozhovorů bude tento nejdelší a z hlediska popisu interiéru také nejpodrobnější.

Co se Vám jako první vybaví, když se řekne „Pivovar Plasy“?

„Jako první se mi vybaví ledování. To se nám jako dětem nejvíce líbilo. Když led rozbili na kry, dělali jsme si z ker hračky a jezdili na nich po rybníce. Samozřejmě se občas stalo, že jsme spadli do rybníka. Doma nás za to potom náležitě odměnily výpraskem. (smích) Také nikdy nezapomenu, jak jsem jako malé dítě poprvé řídil nákladní auto. Osobní auto jsem poprvé řídil asi až v jedenácti letech. (smích) V pivovaru pracoval jako topič pan Ondřej Palát. Často jsem mu pomáhal přikládat do velikého kotle. Práce to byla náročná, jelikož uhlí muselo být v kotli rozmístěno rovnoměrně. Kotel ohříval vodu a pára potom vytápěla varnu, kde se vařilo pivo. Kotel, který jsem obsluhoval já, se nacházel vevnitř v kotelně, ale jeho je replika v areálu dodnes. Dnes je pouze na stěně ve venkovní části, zřejmě jako připomínka varny. Vybavím si vůni piva po celých Plasích a na sladovně vůni sladu, ale nic neobvyklého.“

³⁷¹ Celý přepis a záznam rozhovoru je uložený v archivu autorky.

V jaké době začal v pivovaru pracovat Váš otec?

„Tatínek začínal pracovat v pivovaru v roce 1954 a skončil tam ještě před zavřením pivovaru. Pivovar byl zavřený v roce 1965 a do roku 1966 se ještě spotřebovávaly zásoby. Pamatuji poslední dva sládky, pana Hellera a pana Lehečku. Pivovar nějakou dobu patřil pod pivovar ve Staňkově, odkud pocházel jeden ze sládků. To však bylo jen několik let, přesný rok, kdy byl pivovar ze Staňkova převeden pod Západočeské pivovary, si nevybavím.“

Jak byste popsal areál pivovaru?

„Areál bych popsal jako velmi podobný, jako je dnes po rekonstrukci. Našel bych trochu jiný plot, ale v podstatě je areál velmi podobný. U zdi byly k řece naskládané kry. Když byla velká voda, většinou to zaplavilo velkou louku, ale pivovar nikdy. Od doby, co nahoře postavili jez, s velikou vodou problémy nebývají.“

Jak si pamatujete ledaře Vy?

„Ledaře si pamatuji velmi dobře. Fungovalo to tak, že pivovar si najímal brigádníky z JZD, kteří v zimě neměli sezónu, tudíž i méně práce. Vozíky s ledem tahali koně, ale co já pamatuji, pivovar koně nevladnil, pouze si je půjčoval z JZD společně s některými zaměstnanci. Jak ledování probíhalo, si vybavím velmi přesně. Na rybníku se nasekaly kry, které pak ledaři na lávce rozbíjeli na menší kusy. Tento led se naložil na vozíky, které byly kovové, překlápěcí, něco, jako mají horníci v dole. V těchto vozících se led vozil s koňmi do pivovaru po kolejích. Koleje vedly mezi bývalou Zámeckou pivnicí a bývalou lahvovnou³⁷² na dvůr. Projeli dozadu na dvůr, ocelové vozíky se překlápily a na konci led padal do ledového sklepa. Teprve z tohoto sklepa byl používán na sudy. Jak přesně to prováděli vzadu ve sklepě nevím, nikdy jsem se k tomu osobně nedostal.“

³⁷² Dnešní pivovarský šek.

Jaká byla práce Vašeho otce? Kde pivo nakládali na auta?

„Tatínek pracoval jako řidič. Někdy jsem mu pomáhal. Lahvovna se nacházela v areálu dnešního Zámeckého šenku. Dnes je tam terasa, kde je možné posedět venku. Kdysi se v těch místech nacházel výstav a lahvovna. Pamatuji velké posuvné dveře. Sudy se dostávaly nahoru k výstavu ze sklepa a myslím, že ještě v současné době lze vidět pozůstatek dveří, odkud se sudy nakládaly na auta. Dveře byly velké asi 2x1,5 metru. Lahve se dopravovaly v bednách z lahvovny po pásu. Do přepravek a dávaly přímo v lahvovně. Z pásu pokračovaly lahve do skladu. Ve skladu se tyto dřevěné přepravky naložily na rudlík a odvážely se do auta. Nejdříve všechno byla ruční práce, až později se vše zmodernizovalo. Auto muselo najet přesně k rampě, otevřít boční „sajtnu“, která byla přesně ve výšce rampy, a ze skladů se naváželo do auta zboží.“

Jezdili si pro pivo také hostince nebo už pivovar pivo pouze rozvážel? Vozilo se také lahvové pivo?

„Já pamatuji, že pivovar už pouze rozvážel. Dřív si jezdili i hostinští pro pivo sami, ale my už jsme pouze rozváželi. Pokud si dobře vzpomínám, pivovar měl tři auta – Praga RN, Praga SN a později ještě přišla Praha S5. Můj otec jezdil s Pragou RN, můj strýc s Pragou RN a pan Václav Štěra jezdil s Pragou S5. Všichni rozváželi pivo. Jezdilo se na dvě „tůry“ a zaváželi hospody po okolí. Já s tatínkem jezdil jako malé dítě a již v šesti nebo sedmi letech jsem poprvé řídil Pragu RN. (smích) Na hospodách se opět muselo vše svážet ručně. Sudy se sundaly na takové žoky, pletené nádoby s korkem uvnitř. Z těchto žoků se sudy svalovaly do sklepa. Dnes téměř ve všech zařízeních najdeme výtahy. Dříve ale do sklepa vedly schody, zaklopené víkem. Ve sklepě by schod, háčkem se to sundalo na první schod a ručně se to ukládalo do sklepa. Tuto práci vždy dělal řidič se závozníkem. Závozník byl v šachtě dole, řidič zůstával nahoře. Odebírali sudy i lahve, ale do hospod jsme vozili především sudy. Lahve odebíralo pouze několik prodejen. Pivovar neměl svojí prodejnu, ale zaváželi jsme lahve do prodejen. Jen v Plasích bychom v té době našli asi tři prodejny, kde se lahvové pivo dalo koupit.“

Do jakých hostinců jste zavázeli a měli jste nějaké oblíbené?

„Zavázeli jsme v podstatě celý okres. Na sever se vozilo až do Rybnice, ale do Kaznějova už ne. Dále jsme zavázeli do obcí Dražeň, Mladotice a Žihle a především Kralovicko. Všechny vesnice východně od Kralovic se zavázely. V podstatě na všechny hospodské jsme se vždy těšili. Nebylo to pravidlem ve všech hospodách, ale často se nám stalo, že hostinský pro nás připravil nějaké občerstvení, zejména pak na konci pracovní doby.“

Jaké druhy piv se vyvážely?

„Nejvíce jsme vyváželi světlou „desítku“, plaská „desítka“ byla pojem. Dále se vařilo černé pivo, nějakou dobu „dvanáctka“ a vařila se i „osmička“. Jestli měli nějaké názvy, si nevybavím. „Dvanáctku“ se pokoušeli vařit a vyvážet, ale příliš se u spotřebitelů neosvědčila. V podstatě to bylo jako dnes, uvařila se silnější „dvanáctka“ a ředila se na „desítku“. Ani dnes to není nic výjimečného.“

Vzpomenete si, zdali se prodávaly i nějaké produkty vzniklé při výrobě či suroviny?

„Ano, sedláci si jezdili často pro mláto pro hospodářská zvířata. Přijeli s koňským povozem a speciálně upraveným zásobníkem. Vypadalo to jako veliká bečka. S tím si pro mláto jezdili. Led se neprodával, ale někdy se led v létě naložil na sudy, aby pivo nezkrasilo a v zimě se sudy v autech přikrývaly, aby pivo nezmrzlo. Ledař standardně pracoval pouze jeden v pivovaru, na zimu si najímali brigádníky.“

Mnoho lidí vzpomíná na bednáře. Máte na ně také vzpomínky?

„Bednáře si také vybavím. Pamatuji pana Kimbergera, kterému jsem občas pomáhal válet sudy na kolejích při smolení. Smolení sudů probíhalo na prohnuté dráze, do sudu se nalila horká smola, zavřel se a se sudem se otáčelo, aby se smola rozlila rovnoměrně. Nejvíce se vyráběly menší sudy do hospod. Rozváželi jsme půlky a hektáky – 50 a 100 litrů. Nepamatuji si, že bychom s otcem vozili větší sudy. U bednářny se opravovaly nejen sudy, ale také přepravky na lahve. Co já pamatuji, používaly se už pouze sudy menší. Někdy se naplnily také 25 litrové sudy. Jeden z nich mám ještě doma. Z vyřazených sudů se pak vyráběly boudy pro psy a jiné předměty. Veliké sudy se používaly více do ležáckých sklepů,

ale tady v Plasích sloužily pouze jako zásobník na pivo, než bylo naplněno do klasických sudů nebo kapacita ležáckých nestačila. “

Zřejmě jste tedy znal i interiéry pivovaru. Mohl byste interiér nějak popsat?

„Dole ve sklepě se nacházely zásobníky na pivo. Tam pivo zrál a dozrávalo. Ve sklepě byly dřevěné zásobníky a později ocelové. Zásobníky vypadaly jako sudy, ale v průměru měly cca 3 metry. Byly obrovské a zůstávaly tam. Ty se smolily také, zajišťovaly se klínem, ale nikdy mě nepustili přímo k tomu. Varnu si vybavím, byla tam jedna velká varná nádoba. Než šlo pivo k chladičům, dalo se ještě načepovat horké a ochutnávalo se pro kontrolu. Zřejmě do sklepů vedlo z varny měděné potrubí. Ve sklepě byly ještě otevřené kádě, a proto nás tam nepouštěli, abychom náhodou do kádí nespadli. (smích) Na sladovně si pamatuji rozložený slad nebo ječmen, který se tam sušil. Vše se přehazovalo ručně a měřila se teplota a vlhkost. “

Určitě jste díky svému otci potkal v pivovaru mnoho zajímavých lidí. Vzpomenete si na zaměstnance?

„Osobně jsem znal některé zaměstnance, dokonce jsem si připravil seznam. Účetního dělal pan Jícha z Plas, z řidičů Ladislav Háže – můj otec, pan Václav Střela, František Havlík, pan Rambousek a pan Janouškovec. S nimi jezdili závozníci, Vladimír Lobovský, pan Hanzlíček a pan Lněnička. Dole v ledárně pracoval pan František Matějíček, který bydlel nedaleko, přímo v dnešní Zámecké pivnici. Topil pan Palát, u stáčeného piva a dole pracoval pan Široký. Bednáře, pana Kimperga. “

Kam chodili zaměstnanci po práci na pivo? Měl pivovar vlastní šalandu?

„Šalanda samozřejmě nechyběla ani v Plasích. Vždy po práci chvíli na šalandě poseděli a vyprávěli si zážitky z práce. Někdy jsem s nimi seděl i já a poslouchal jejich vyprávění. Bylo to zajímavé. Někdy se člověk dozvěděl, jaké nástroje spadly zaměstnancům do piva při výrobě a další zajímavé informace. “ (smích)

A když šalanda nebyla k dispozici?

„Můj otec chodíval ještě do Knížecí hospody, která se nacházela někde v konventu. Kde přesně mi nikdy neřekl. U nás se hodně chodilo Na Špic, do Komunálu a tradiční hospoda byla U Suků, ta jediná přežila až dodnes. Další hospůdka funguje až dodnes na nádraží, kde byli nějací Macháčkovic a fungovala už prý za první republiky. Nejvíce oblíbená byla plaská desítka, z Plzně se sem pivo ještě nedováželo.“

Jak byste popsal plaské pivo?

„Pivo bylo velmi dobré a nikdy po něm nebolela hlava. Říkalo se, že i to byl jeden z důvodů, proč pivovar zavřel, protože při degustacích prý poráželo pivo plzeňské. U nás v ulici byla stáčírna piva, přivezli to sem se sudem a tady to stáčeli do lahví.“

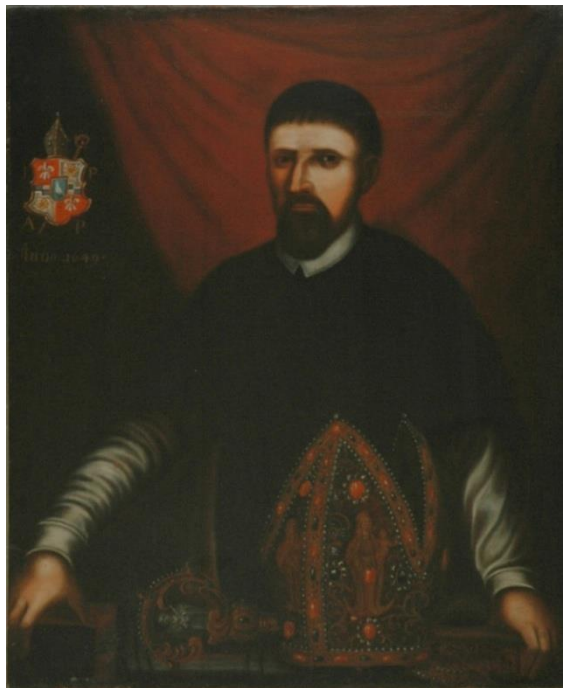
Kolovaly v Plasích nějaké spekulace před zrušením pivovar, proč má být zrušený?

„Říkalo se, že ten poslední sládek měl v uvozovkách úmyslně „mršit“ výrobu, aby pivovar zavřel. Chtěli, aby pivovar koupilo město Plasy a provozoval jej ve své režii, což v té době možné nebylo.“

Poskytoval pivovar zaměstnancům nějaké benefity? Deputátní pivo aj.?

„Deputátní pivo jsme doma také měli. Tatínek nosil z pivovaru. Měli jsme doma dvě nádoby, a když jedna docházela, tatínek doplnil zásoby. Pan Bílý dole ve sklepě měl nahřívací zařízení, aby pivo mělo přesnou teplotu.“

B. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Jakub Perger Vrchota z Rosenwerthu, opat plaského kláštera v letech 1640–1651.³⁷³**Příloha č. 2 – Ondřej Trojer, opat kláštera v letech 1681–1699.³⁷⁴**

³⁷³Muzeum a galerie severního Plzeňska, fond klášter Plasy, digitální sbírky Mariánské Týnice, opati kláštera, i. č. 20283, olejomalba 18. století, autor neznámý. Originály uloženy v Národním památkovém ústavu, mobiliární fond klášter Plasy, depozitář Plasy.

³⁷⁴Tamtéž, i. č. MT2185.

Příloha č. 3 – Evžen Tyttl, opatem v letech 1699–1738, 18. století, autor neznámý.³⁷⁵

Příloha č. 4 – Fotografie ze slavnostního otevření hospodářské části, 2015.³⁷⁶

³⁷⁵Muzeum a galerie severního Plzeňska, fond klášter Plasy, digitální sbírky Mariánské Týnice, opati kláštera, i. č. MT2783, olejomalba 18. století, autor neznámý. Originály uloženy v Národním památkovém ústavu, mobiliární fond klášter Plasy, depozitář Plasy.

³⁷⁶Foto autorka.

Příloha č. 5 – Fotografie ze slavnostního otevření hospodářské části 2015.³⁷⁷

Příloha č. 6 – Papírová podložka pod sklenici ze současného pivovaru s logem odkazujícím na tradici od roku 1144, 2017.³⁷⁸

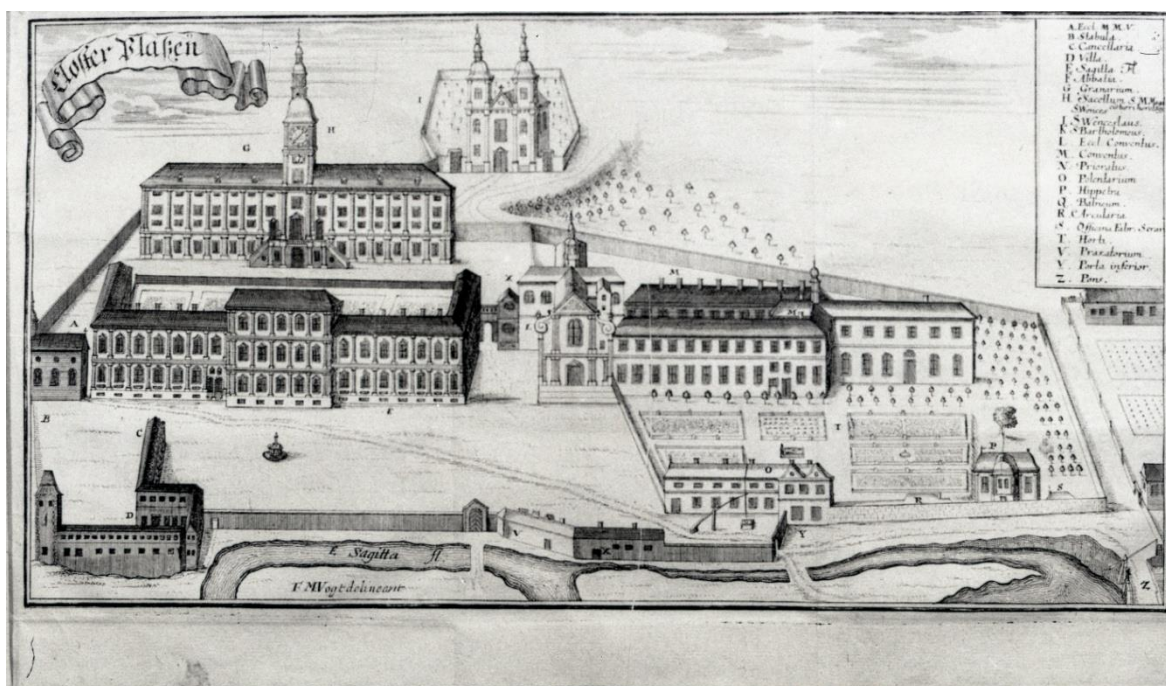
³⁷⁷ Foto autorka.

³⁷⁸ Taktéž.

Příloha č. 7 – Rytina Jana Willenberga, výřezy s budovami pivovaru, areál zachycen mezi lety 1600–1612.³⁷⁹

³⁷⁹Veduta Jan Willenberg. In: SKLENÁŘ, Jaroslav – DRCHAL, Ladislav. *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*. Rakovník: RakoTISK, v. o. s., 1996, s. 90.

Příloha č. 8 – Veduta kláštera, autor Mauritius Vogt, 1712.³⁸⁰Příloha č. 9 – Veduta kláštera, autor F. B. Werner, 1730–1740.³⁸¹

³⁸⁰In: VOGT, Moritz Johann. *Das Jetzt-lebende Königreich Böhmen In einer Historisch- und Geographischen Beschreibung vorgestellt: wiesolchessowohl an Städten, Clöstern, Schlössern, Herrschafften, und heilsamen Gesund-Brunnen etc. anjetzo zusehen ist, nebst Einer kurzen Lebens-Beschreibung Aller Böhmischen Herzoge und Könige, biß aufjetzt-regierende Römische Kayserliche Majestät CAROLUM VI. Ingleichen mit vielen Kupffern und einer accuraten Land-Charte gezieret.* Franckfurt: Bey Johann Ziegern, 1712. Negativ MT03659.

³⁸¹Muzeum a galerie severního Plzeňska, fond Plasy, digitální sbírky Mariánské Týnice, veduta F. B. Werner, 1730–1740, i. č. negativ č. 26180.

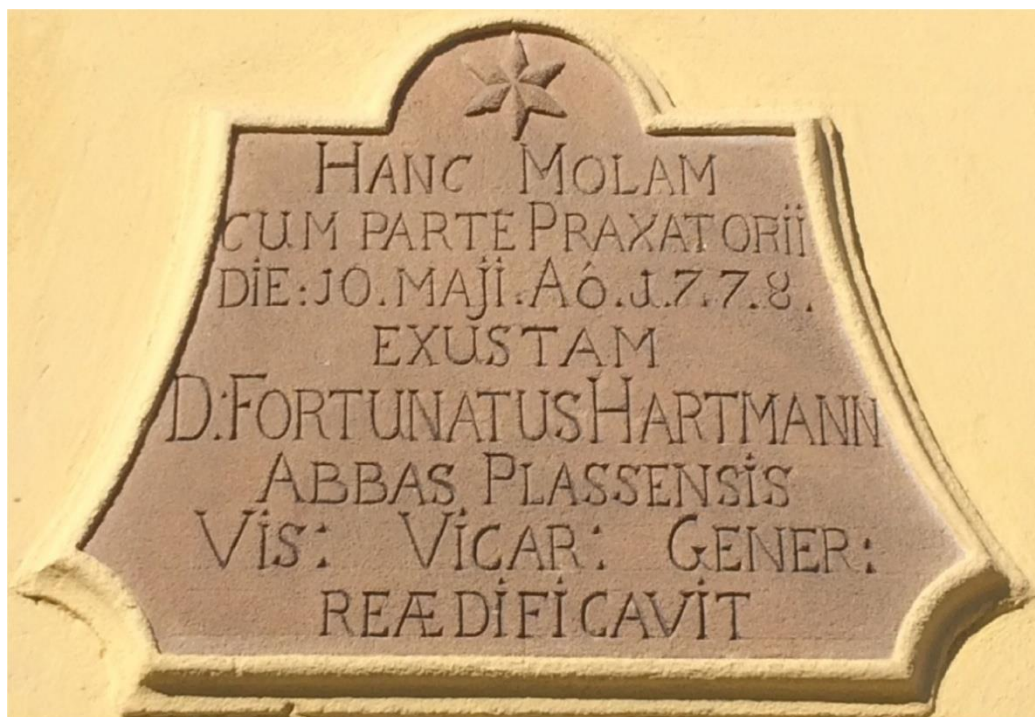
Výřez z Wernerovy veduty, zachycující objekt pivovaru.

Příloha č. 10 – Plaský zájezdní hostinec, přelom 18. a 19. století, autor Lašek.³⁸²

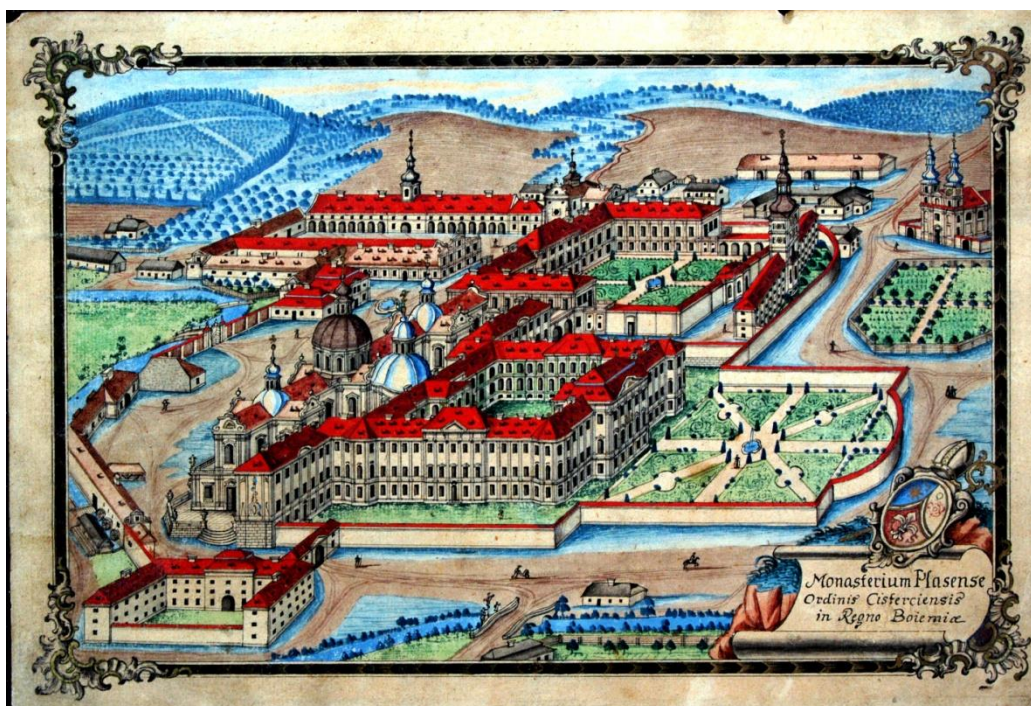

³⁸² Muzeum a galerie severního Plzeňska, fond Plasy, digitální sbírky muzea, sign. Plaský hostinec, přelom 18. a 19. století, autor Lašek, sbírka MT 8273.

Příloha č. 11 – Původní zájezdní hostinec na Hadačce, zachycen 2017.³⁸³Příloha č. 12 – Nápis na objektu z roku 1778. Fotografie pořízena na jaře 2017.³⁸⁴

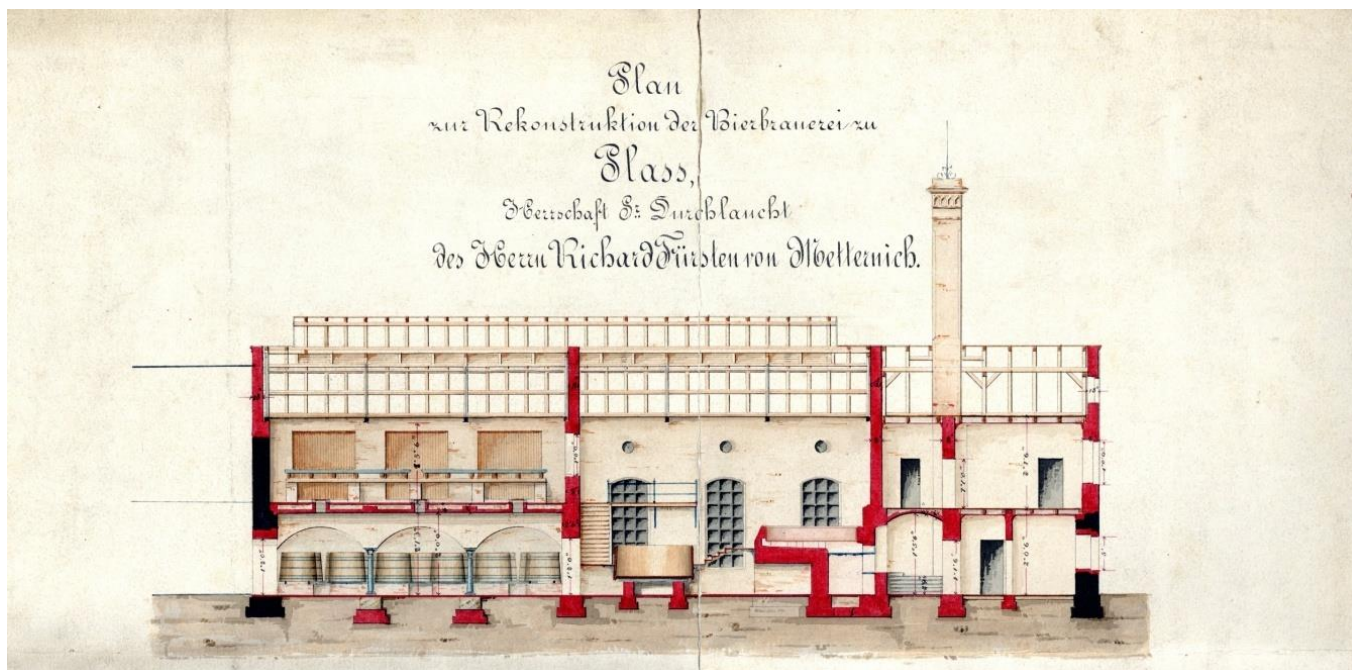
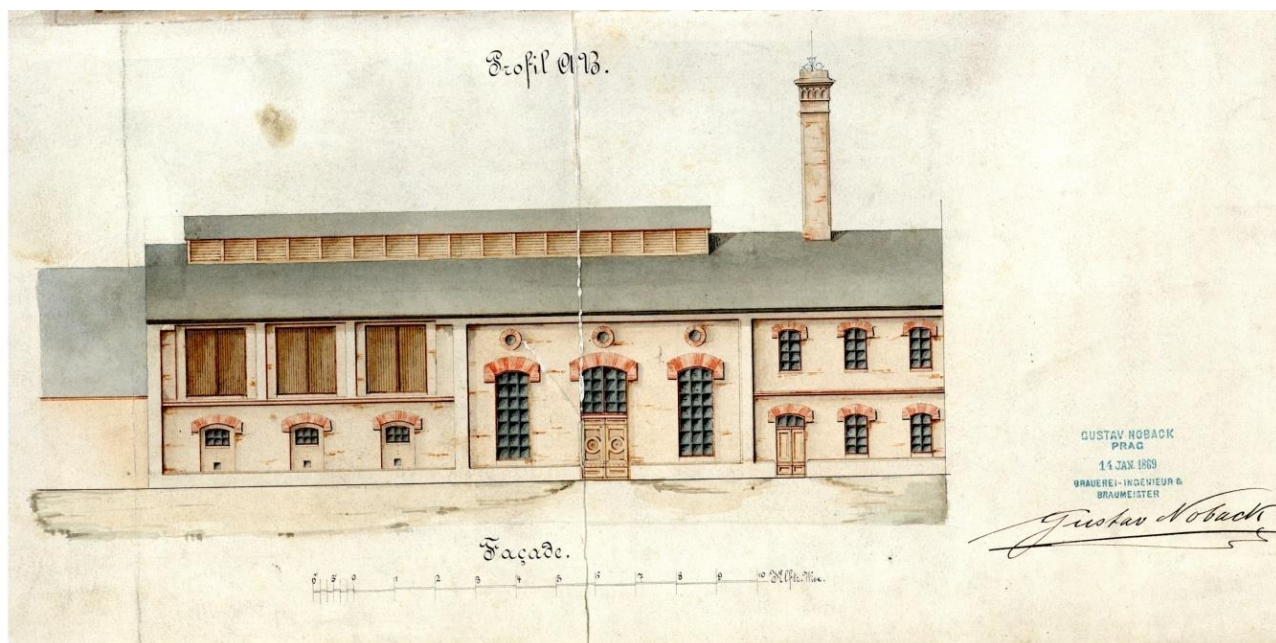
³⁸³ Foto autorka.

³⁸⁴ Foto autorka.

Příloha č. 13 – veduta zachycující klášterní areál mezi lety 1785–1826.³⁸⁵Příloha č. 14 – ideální vyobrazení po realizaci Santiniho plánů, po roce 1785.³⁸⁶

³⁸⁵Západočeské muzeum v Plzni, fond Plasy, digitální sbírky Mariánské Týnice, pohled na areál zrušeného kláštera, foto Podestát, autor Martin Prusík, 1809, i. č. g152.

³⁸⁶Západočeské muzeum v Plzni, fond Plasy, digitální sbírky Mariánské Týnice, ideální pohled na Plasy od JZ, foto Podestát, i. č. g 890.

Příloha č. 15 – Série plánů na rekonstrukci pivovaru, autor Gustav Noback, 1869.³⁸⁷

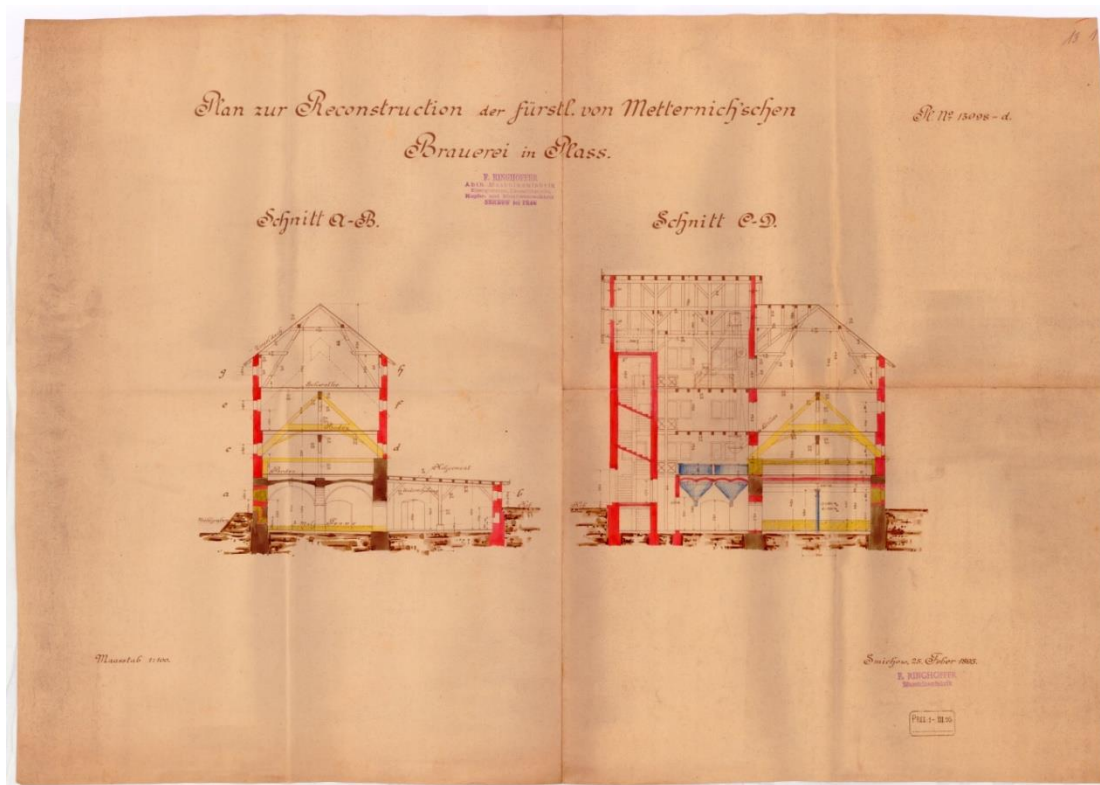
³⁸⁷ Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. 1, i. č. 7–9, sign. 5a1, 5a2, 5a3, 5a4.

Příloha č. 16 – Ukázka požehování sudů v pivováře. Fotografie pořízena až v 1. polovině 20. století.³⁸⁸

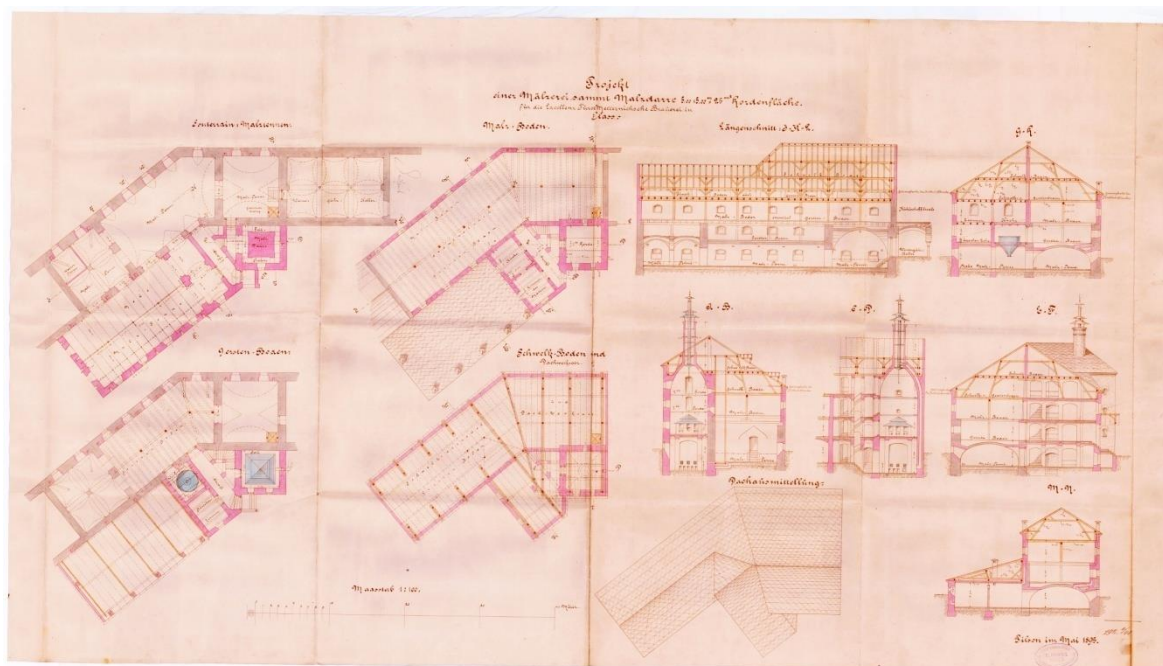

³⁸⁸Muzeum a galerie severního Plzeňska, sbírky fotografií, soukromý fond V. Došlého, negativ MT 03249, MT03250.

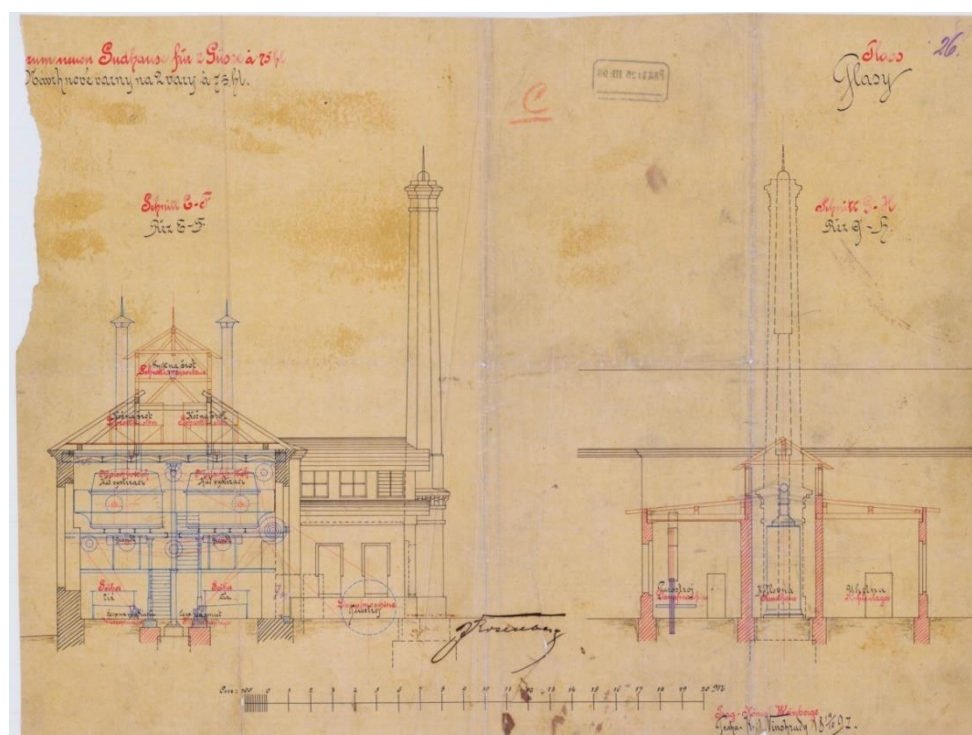
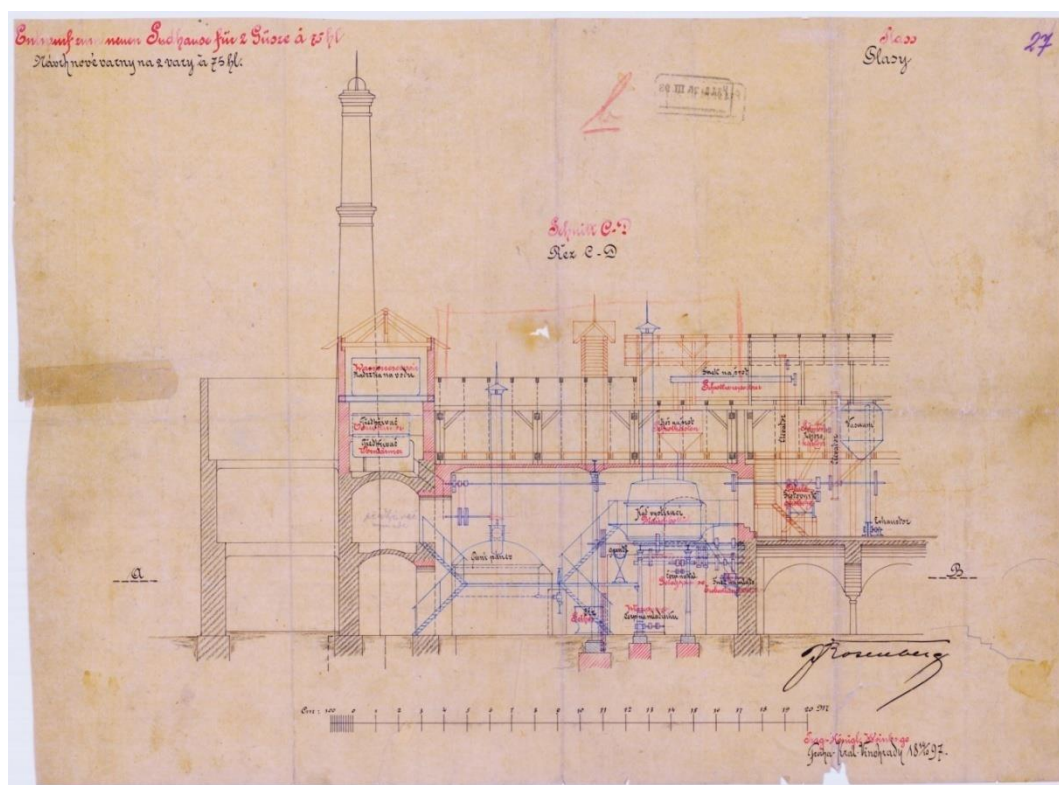
Příloha č. 17 – Nerealizované plány na přestavbu pivovaru, František Ringhoffer a Emil Škoda, 1895.³⁸⁹

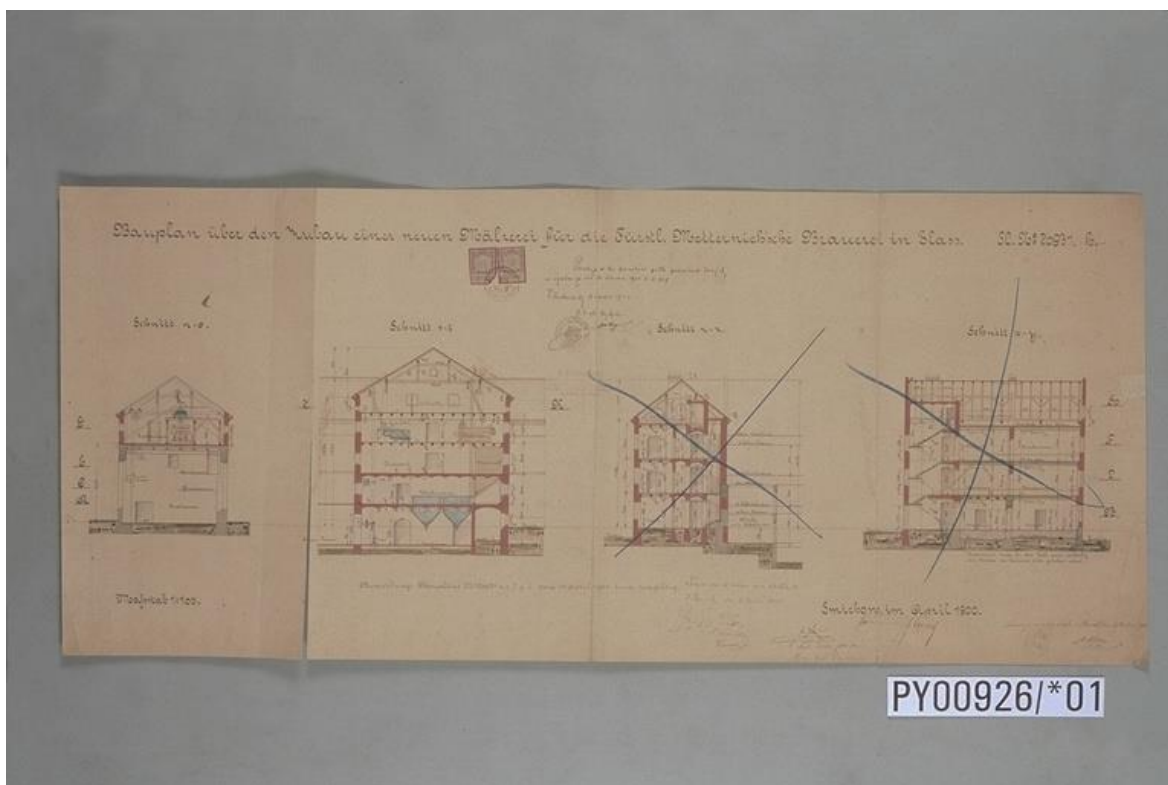
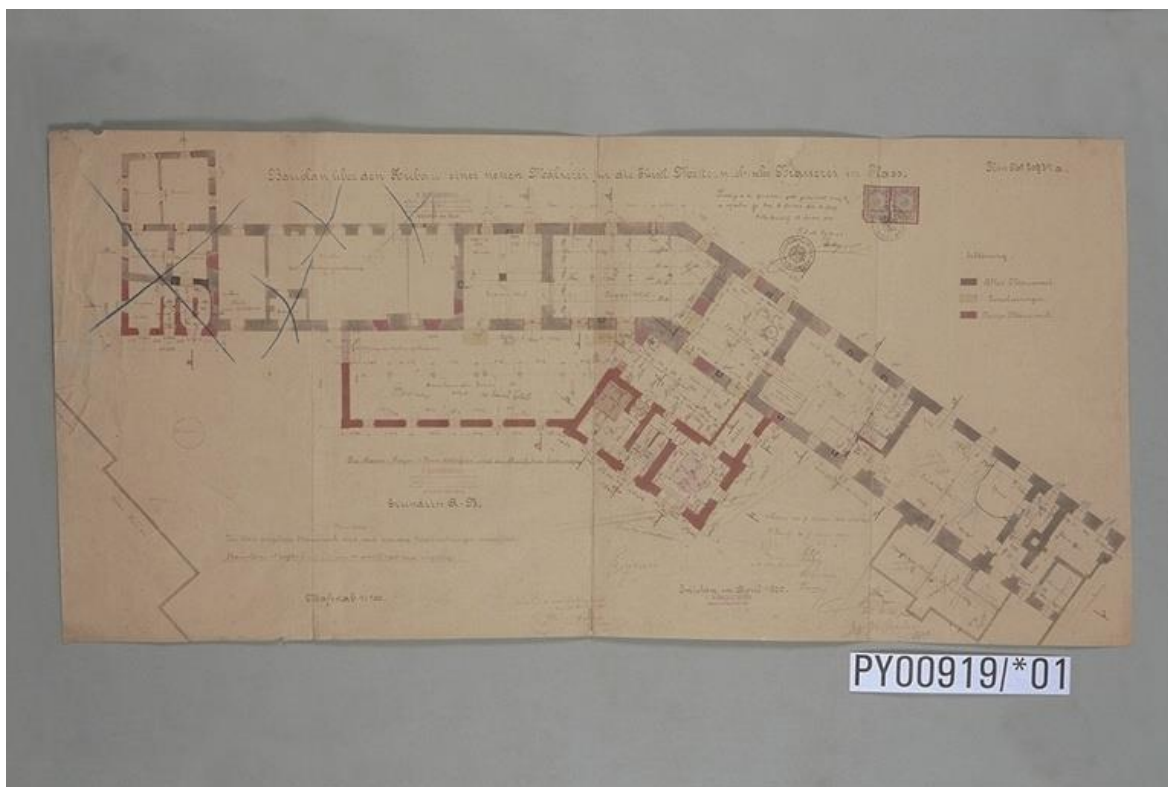
Emil Škoda, 1895.

³⁸⁹Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, kart. č. 1, i. č. 18–19.

Příloha č. 18 – Plány na výstavbu nové varny, Jan Rosenberg, 1897.³⁹⁰

³⁹⁰Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plazy, kart. č. 2, i. č. 23, 24, sign. A5a17, A5a18.

Příloha č. 19 – Plány pro stavbu nové sladovny, František Ringhoffer, 1900.³⁹¹

³⁹¹Národní památkový ústav, mobiliární fond klášter Plasy, inv. č. PY 919–926.

Příloha č. 20 – Pivovar po přístavbě nové sladovny, autor neznámý, okolo roku 1900.³⁹²

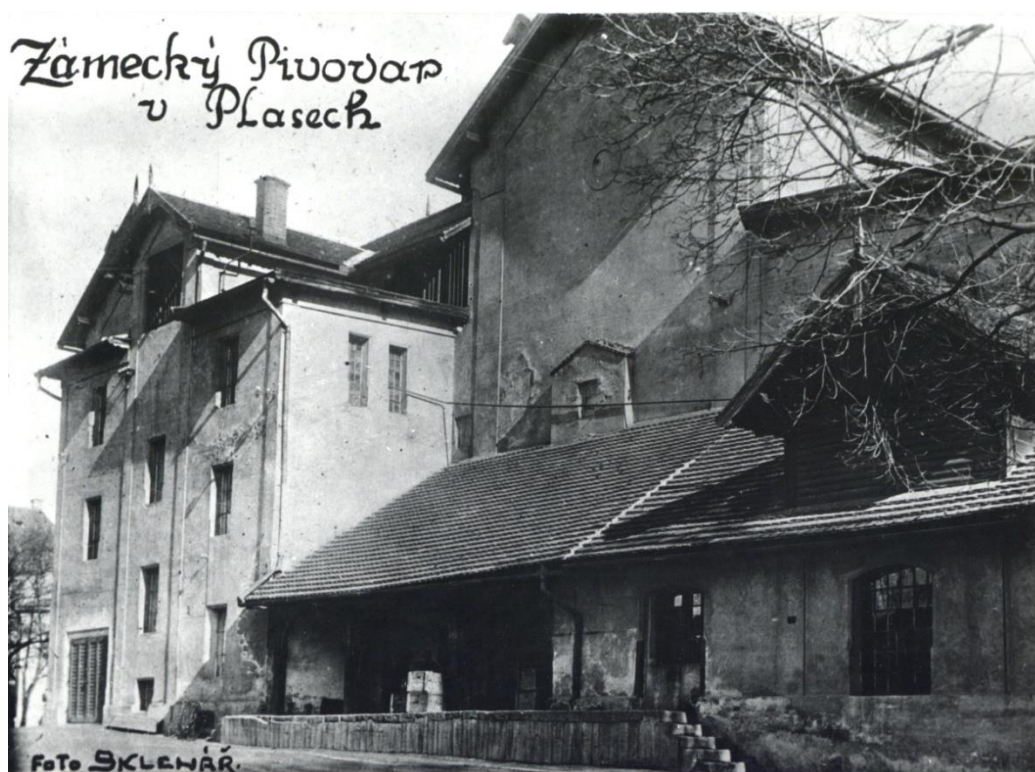

Příloha č. 21 – Bednáři před pláským pivovarem, fotografie pořízena před rokem 1907.³⁹³

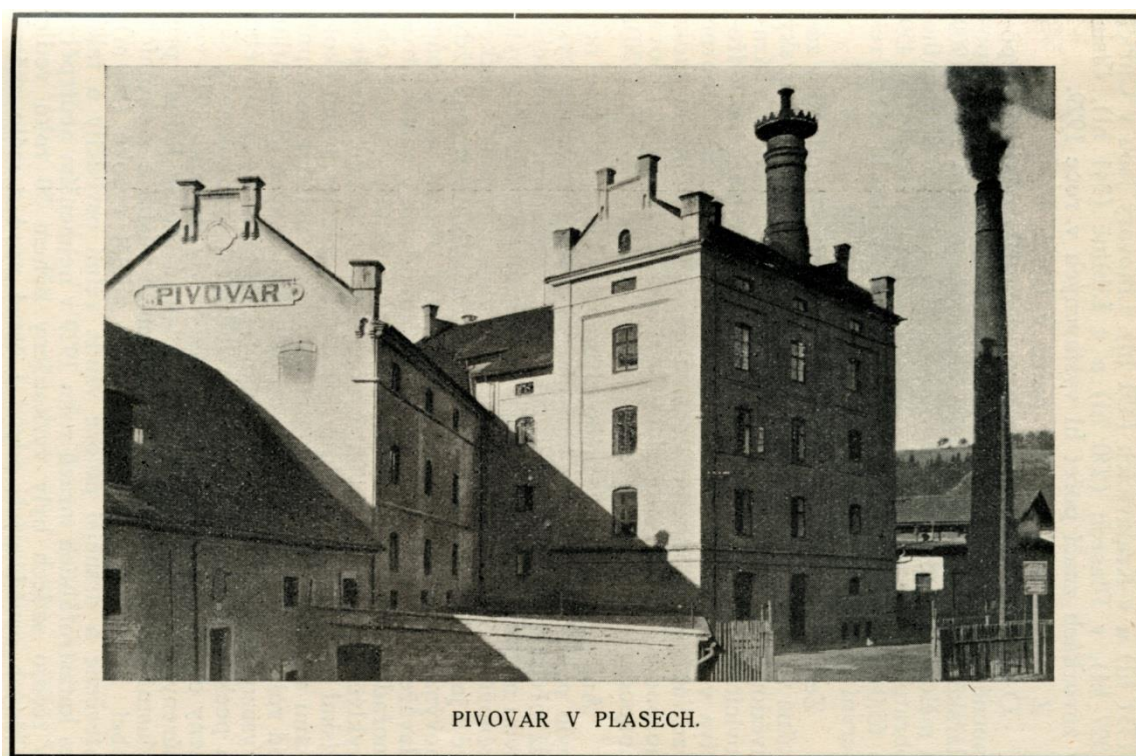
³⁹²Muzeum a galerie severního Plzeňska, sbírky fotografií, soukromý fond M. Hezkého, sign. sine, PP 1905–1918.

³⁹³Muzeum a galerie severního Plzeňska, digitální sbírky, sign. Pivovar kol. 1910, negativ MT4930.

Příloha č. 22 – Pivovar před rokem 1918, M. Knedlhans.³⁹⁴Příloha č. 23 – Zámecký pivovar v roce 1924, autor Sklenář.³⁹⁵

³⁹⁴Muzeum a galerie severního Plzeňska, sbírka fotografií, soukromý fond M. Hezkého, sign. PP 1905–1918.

³⁹⁵Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, digitální sbírky, pohlednice M. Roháče, č. 127.

Příloha č. 24 – Pohlednice Plas mezi lety 1925–1938.³⁹⁶Příloha č. 25 – Fotografie zachycující areál v roce, F. J. Zetek, 1932.³⁹⁷

PIVOVAR V PLASECH.

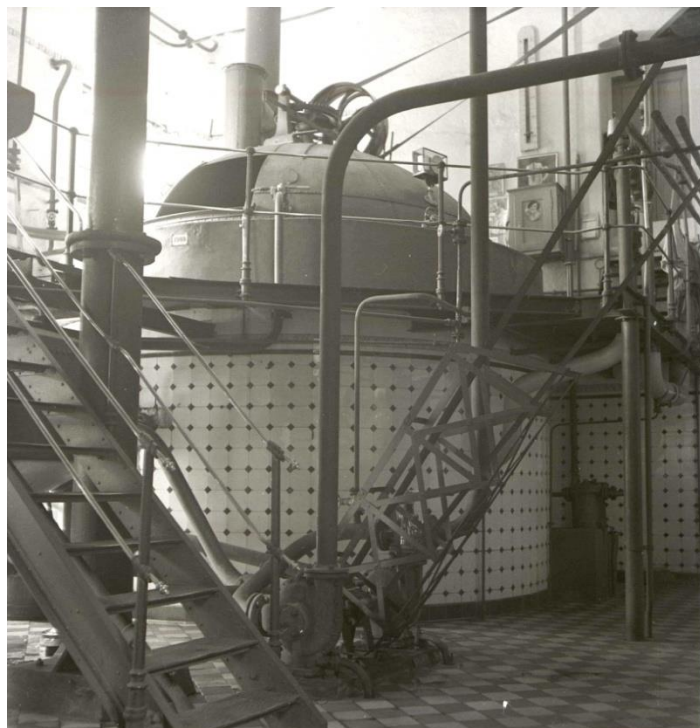
³⁹⁶Muzeum a galerie severního Plzeňska, sbírka fotografií, fond Plasy, sign. Grafie Plzeň, PP 1925–1938.

³⁹⁷Muzeum a galerie severního Plzeňska, sbírka fotografií, fond Plasy, sign. Popis politického okresu Kralovického F. J. Zetek, 1932(1).

Příloha č. 26 – Zaměstnanci v roce 1939, autor neznámý.³⁹⁸

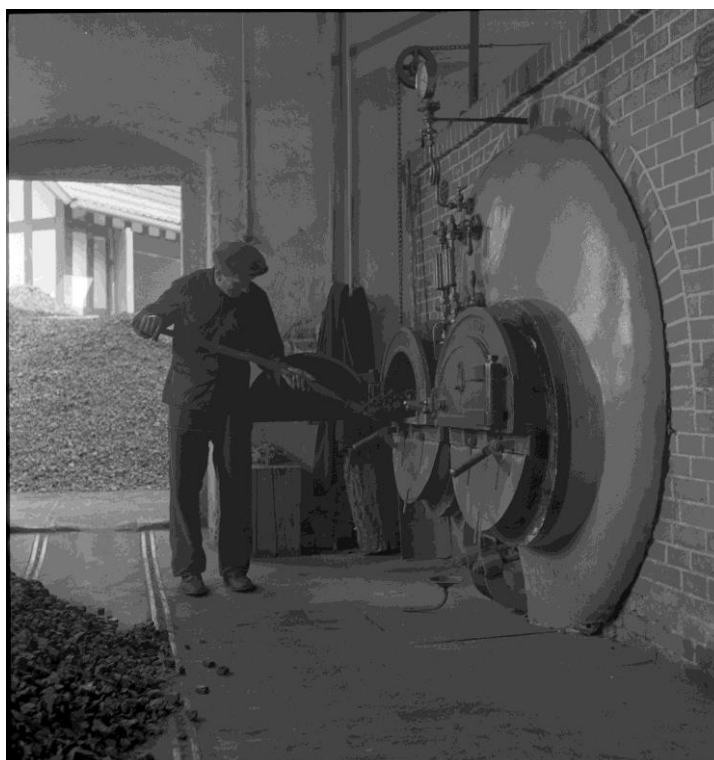
Příloha č. 27 – Varna v roce 1950, autor neznámý.³⁹⁹

³⁹⁸ Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, sbírka fotografií, fond Plasy, sign. negativ MT4937.

³⁹⁹ Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, sbírka fotografií, fond Plasy, sign. negativ MT3332.

Příloha č. 28 – Kotelna roku 1950, autor neznámý.⁴⁰⁰

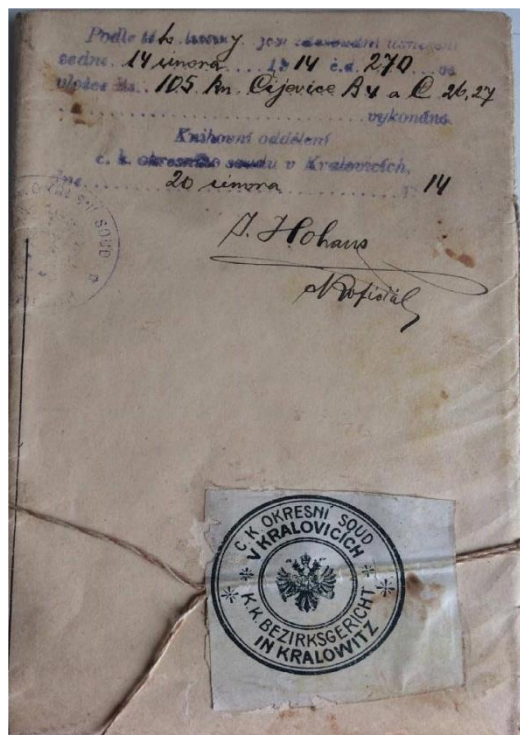
Příloha č. 29 – Jedna z posledních fotografií, zachycující pivovar v provozu, 1964.⁴⁰¹

⁴⁰⁰SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, fond A. Patejdl, Městský národní výbor Plasy, příloha ke kronice.

⁴⁰¹Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, digitální sbírky, sign. Pohled od jezu.

Příloha č. 30 – Titulní strana smlouvy uzavřené mezi Vorlovými a Metternichem, 1914.⁴⁰²

Příloha č. 31 – Skleněné lahve plaského pivovaru z let 1920–1940.⁴⁰³

⁴⁰²Foto autorka.

⁴⁰³Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, digitální sbírky, foto K. Kocourek, 2016. Originály uloženy ve sbírkách PM v Plzni.

Příloha č. 32 – Dřevěná přepravka na lahve z 1. pol. 20. století, foto autorka.⁴⁰⁴Příloha č. 33 – Etiketa z první poloviny 60. let 20. století.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴Foto autorka.

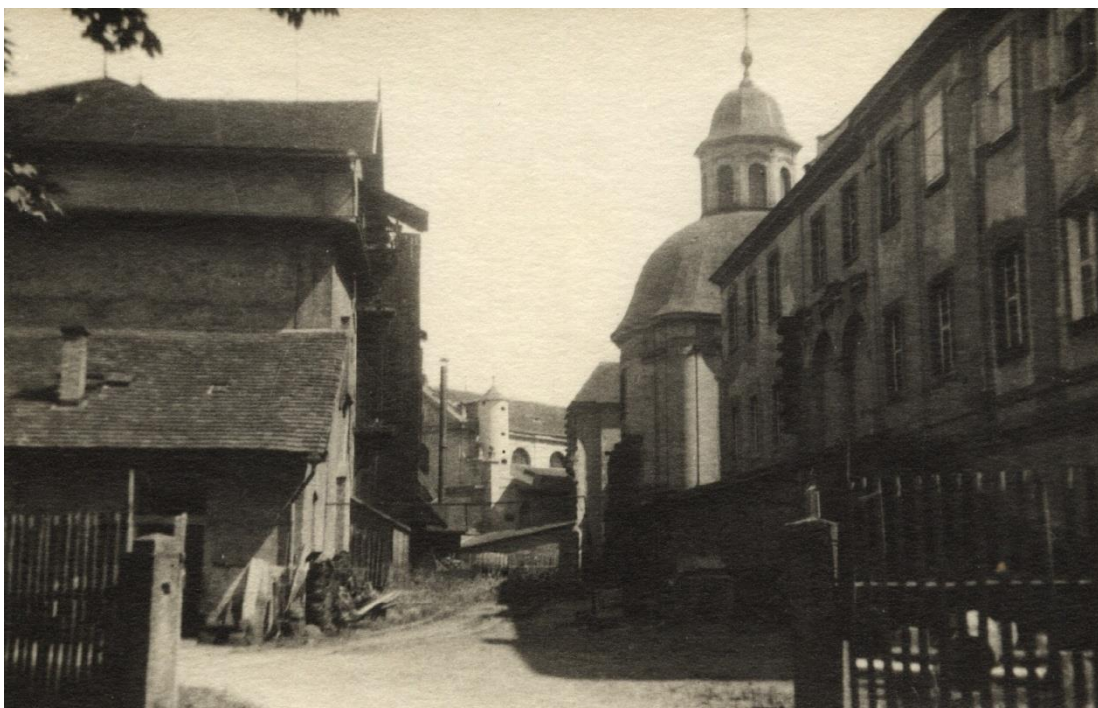
⁴⁰⁵Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, digitální sbírky, foto K. Kocourek, 2016. Originál uložen ve sbírkách PM v Plzni.

Příloha č. 34 – Etiketa z 50. – 60. let 20. století, foto autorka.⁴⁰⁶Příloha č. 35 – Ledování na plaském rybníce. Počátek 20. století.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Foto autorka.

⁴⁰⁷ Ledování. In: HUBKA, Petr a kol. *Plasy: život a práce ve fotografii*. Plasy: Město Plasy, 2011, Tilia Plassensis; 8, ISBN 978-80-260-0056-3, 52 s.

Příloha č. 36 – Dvůr za nemocničním křídlem konventu, užívaný bednáři pro požehování sudů, 1939–1942.⁴⁰⁸

Příloha č. 37 – Současná podoba dvora, foto autorka, 2017.⁴⁰⁹

⁴⁰⁸SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, fond A. Patejdl, soukromé diapositivy k přednášce Plasy, foto V. Došlý, příloha ke kronice.

⁴⁰⁹Foto autorka.

Příloha č. 38 – Reklamní vývěska hostinců, 50. léta 20. století.⁴¹⁰Příloha č. 39 – Současná podoba původní budovy pivovaru, foto autorka, 2017.⁴¹¹

⁴¹⁰Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s., fond Pivovar Plasy, digitální sbírky, sign. Plasy vývěska, originál uložen ve sbírkách PM v Plzni.

⁴¹¹Foto autorka.